

**ALEGERI
LOCALE
GENERALE**

5 - 19 NOIEMBRIE 2023

RAPORT FINAL

**MISIUNEA INTERNAȚIONALĂ
DE OBSERVARE A ALEGERILOR ÎN
REPUBLICA MOLDOVA**

Traducere neoficială!

Versiunea în limba engleză a acestui raport este singurul document oficial al MIOA ENEMO.

**MISIUNEA INTERNAȚIONALĂ DE OBSERVARE A ALEGERILOR
ÎN REPUBLICA MOLDOVA**
Alegeri Locale Generale – 5 - 19 Noiembrie 2023
RAPORT FINAL

ENEMO Bul. Josipa Broza 23A
81 000 Podgorica, Montenegro
Email: info@enemo.eu
www.enemo.eu

Publicat de:
ENEMO – Rețeaua Europeană a Organizațiilor de Monitorizare a Alegerilor

Editor:
Dritan Taulla

Autorii:
Nino Rizhamadze
Ales Jakubec
Maja Milikic
Dritan Taulla

MIOA ENEMO pentru Alegerile Generale Locale 2023 din Moldova este susținută financiar de către Delegația Uniunii Europene în Republica Moldova, Ambasada Regatului Țărilor de Jos, fundația Soros Moldova. Conținutul acestei publicații este responsabilitatea exclusivă a ENEMO și nu reflectă neapărat opiniile donatorilor.

CUPRINS

SUMAR EXECUTIV	6
INTRODUCERE ȘI	11
RECUNOAȘTERE	11
I. CONTEXT ȘI EVOLUȚII POST- ELECTORALE	12
II. CADRUL LEGAL ȘI SISTEMUL ELECTORAL	14
CADRUL LEGAL	14
SISTEMUL ELECTORAL.....	15
III. ORGANELE DE GESTIONARE A ALEGERILOR	17
COMISIA ELECTORALĂ CENTRALĂ	17
CONSILIILE ELECTORALE DE CIRCUMSCRIȚIE ELECTORALĂ (CECE)	19
BIROURILE ELECTORALE ALE SECȚIEI DE VOTARE (BESV)	20
IV. ÎNREGISTRAREA ALEGĂTORILOR	22
V. ÎNREGISTRAREA CANDIDAȚILOR	24
VI. CAMPANIA ELECTORALĂ ȘI FINANȚAREA CAMPANIEI	33
CAMPANIA ELECTORALĂ.....	33
FINANȚAREA CAMPANIEI	38
VII. MEDIA	45
PEISAJUL MEDIATIC.....	45
CADRUL LEGAL ÎN MEDIA	46
MASS MEDIA TRADIȚIONALĂ	48
MEDIA ONLINE ȘI REȚELE SOCIALE	50
VIII. REPREZENTAREA DE GEN	54
IX. MINORITĂȚILE NAȚIONALE	56
X. INCLUSION OF PERSONS WITH DISABILITIES	57
XI. PLÂNGERI ȘI CONTESTAȚII	58
XII. OBSERVATORI	63
XIII. ZILELE ALEGERILOR	64
RECOMANDĂRI	65
RECOMANDĂRI PRIORITARE	65
ALTE RECOMANDĂRI	65
DESPRE ENEMO	70
LISTA DE ABREVIERI	71
ANEXE	72
ANEXA 1. CIRCUMSCRIȚII ELECTORALE.....	72
ANEXA 2. REZULTATELE ALEGERILOR	73
ANEXA 3. MEMBRII MISIUNII	75

SUMAR EXECUTIV

Alegerile locale s-au desfășurat în Republica Moldova la 5 noiembrie 2023, iar cel de-al doilea tur pe 19 noiembrie, doar în localitățile în care nu a fost ales primarul în primul tur. În urma unei invitații din partea Comisiei Electorale Centrale (CEC), la 1 octombrie 2023, Rețeaua Europeană a Organizațiilor de Monitorizare a Alegerilor (ENEMO) a detașat o Misiune Internațională de Observare a Alegerilor (MIOA), pentru a observa alegerile. Scopul MIOA a fost de a îmbunătăți transparența procesului electoral și de a evalua integritatea și compatibilitatea acestuia cu obligațiile internaționale ale Republicii Moldova și standardele pentru alegeri democratice, precum și cadrul legislativ intern.

Alegerile locale din 2023 au avut loc într-un moment crucial pentru Republica Moldova. De la alegerile parlamentare din 2021, autoritățile s-au angajat într-o serie de reforme profunde care, printre altele, vizează îmbunătățirea integrității procesului electoral. Recunoscând progresele înregistrate, la recomandarea Comisiei Europene din 8 noiembrie, Consiliul European a decis în perioada 14-15 decembrie să deschidă negocierile de aderare cu Republica Moldova.

Alegerile din 5 noiembrie au avut loc într-un mediu politic extrem de polarizat și în absența unei cooperări semnificative între majoritatea parlamentară și opoziție. Cea mai mare parte a reformelor inițiate, inclusiv modificările aduse Codului Electoral, au fost adoptate fără sprijinul opoziției. De asemenea, alegerile au avut loc în perioada războiului din Ucraina. Autoritățile moldovenești au condamnat, fără echivoc, agresiunea și au oferit sprijin refugiaților ucraineni care fug de conflict. Țara s-a confruntat cu șantajul economic și cu o campanie susținută de destabilizare, care, potrivit autorităților, s-a manifestat prin încercări de a influența rezultatele alegerilor prin finanțare ilegală și încercări masive de a corupe alegătorii, cu scopul de a afecta integritatea alegerilor și de a submina progresul democratic și orientarea europeană a țării.

Alegerile locale din 2023 au fost primele organizate în baza noului Cod Electoral, adoptat în decembrie 2022, care a inclus prevederi simplificate menite să sporească transparența și eficiența proceselor electorale. Procesul de elaborare a legislației electorale a fost transparent, inclusiv și cuprinzător, în conformitate cu o recomandare primară de lungă durată a ENEMO. Cu toate acestea, adoptarea legii în etapa finală în Parlament nu s-a bucurat de susținerea opoziției.

Noul Cod Electoral abordează în mare măsură deficiențele anterioare ale cadrului juridic, în conformitate cu mai multe recomandări ENEMO. În mod specific, au fost introduse măsuri pentru a spori transparența și stabilitatea organelor de gestionare a alegerilor, influența nejustificată asupra alegătorilor, inclusiv cumpărarea voturilor, și un proces mai raționalizat de soluționare a litigiilor electorale. Au fost impuse restricții în ceea ce privește utilizarea abuzivă a resurselor administrative și au fost introduse norme mai stricte privind finanțarea campaniilor. Cu toate acestea, introducerea unor modificări suplimentare în perioada electorală, cu puțin timp înainte de termenul limită pentru înregistrarea candidaților, ridică îngrijorări.

În general, cadrul juridic este în conformitate cu angajamentele și standardele internaționale pentru alegerile democratice, modificările recente aduse Codului Electoral și intervenția Comisiei pentru Situații Excepționale (CSE) în procesul electoral necesită o analiză atentă, asigurarea predictibilității regulilor în baza cărora se desfășoară alegerile și incluziunea procesului electoral. ENEMO subliniază importanța luării deciziilor legislative în timp util și transparent, împreună cu ample consultări a părților interesate relevante, pentru a asigura dreptul de a candida la alegeri, libertatea de exprimare și integritatea proceselor electorale.

Alegerile au fost organizate pentru a alege primarii din 898 localități și 11.058 de consilieri locali, municipali și raionali pentru mandat de patru ani. Primarii au fost aleși în cadrul unui sistem majoritar de două tururi, cu un tur de scrutin care a avut loc la 19 noiembrie, dacă niciun candidat nu a obținut mai mult de jumătate din voturi. Consilierii au fost aleși în cadrul unui sistem de reprezentare proporțională pe listă (PR pe listă). Locurile din consiliul local sunt alocate într-o singură circumscripție cu mai multe locuri.

Au fost aleși 895 de primari și 11.020 de consilieri. Opt localități nu au atins pragul de participare la vot în primul tur, iar o localitate nu a atins pragul de 20% în turul doi. În consecință, CEC a programat alegeri noi pentru consiliile satești din trei localități și alegeri parțiale pentru primăriile din două localități.

Organele de gestionare a alegerilor (OGA) au funcționat eficient și, în ansamblu, în mod transparent. Acest lucru, în ciuda confruntării cu provocări, cum ar fi un număr semnificativ de candidați înregistrați, un număr mare de plângeri, probleme organizatorice și lipsa de resurse umane. CEC a gestionat alegerile în mod profesionist și în mare parte transparent, respectând termenele legale și calendarul electoral. Nivelul de încredere în CEC, majoritatea partidelor de opoziție exprimându-și lipsa de încredere din cauza favoritismului perceput față de partidul de guvernământ. Consiliile Electorale de Circumscripții Electorale (CECE), la ambele niveluri, au demonstrat, în general, respectarea calendarului electoral și performanța eficientă. Procesul de luare a deciziilor de către organele de conducere a alegerilor de nivel inferior a lipsit de transparență în ceea ce privește publicarea în timp util a deciziilor.

Alegerile au fost în general competitive, cu un număr mare de candidați înregistrați. Dispozițiile legale referitoare la înregistrarea candidaților sunt în general în conformitate cu standardele internaționale. Cu toate acestea, perioada de înregistrare a candidaților se suprapune cu începerea campaniei, care a limitat egalitatea de șanse între candidați și nu a luat în considerare posibile plângeri și contestații, ceea ce a dus la înregistrarea sau radierea unor candidați la mult timp după începerea campaniei. Condițiile diferite între candidații independenți și partidele politice în ceea ce privește colectarea semnăturilor nu sunt în conformitate cu cele mai bune practici.

Majoritatea candidaților au putut să se înregistreze fără dificultăți și nu au fost raportate preocupări majore de către interlocutorii ENEMO. Cu toate acestea, Comisia pentru Situații Excepționale a intervenit de două ori în procesul de înregistrare a candidaților pentru a preveni influența nejustificată asupra alegerilor, inclusiv radierea totală a peste 8.000 de candidați ai Partidului Șansă. Aceste intervenții au reprezentat o provocare pentru candidați de a-și exercita dreptul de a concura în alegeri, iar adoptarea cu întârziere a amendamentelor a împiedicat dreptul la o cale de atac legală eficientă și la timp. În timp ce CSE a justificat excluderea Partidului Șansă prin amenințarea semnificativă la adresa integrității procesului electoral, a principiilor democratice cheie și chiar a integrității statului însuși, ENEMO consideră că decizia de anulare a înregistrării candidaților ar fi trebuit să fie luată de organele de conducere a alegerilor, asigurând în același timp dreptul la recurs în timp util. Cazurile judiciare ale altor câțiva candidați în timpul campaniei sau chiar după zilele alegerilor au creat incertitudine în rândul concurenților și, eventual, al alegătorilor.

Campania electorală a fost, în general, discretă, cu o ușoară dinamizare în ultimele 10 zile înainte de ziua alegerilor pentru primul tur. Dispozițiile referitoare la perioada de campanie pentru al doilea tur de scrutin au fost introduse în Codul Electoral, așa cum a recomandat anterior ENEMO. În ambele tururi de scrutin, candidații s-au axat pe distribuirea materialelor de campanie, întâlniri mici cu alegătorii și angajații, repartizarea pliantelor de la ușă la ușă, precum și utilizarea de servicii media și rețele sociale. Noile prevederi electorale au introdus mai multe interdicții în timp ce le-au ridicat pe cele anterioare.

În timp ce candidații au avut ocazia să-și prezinte liber programele și să ofere alegătorilor opțiuni distincte, condițiile corecte din campanie nu au fost pe deplin garantate. Terenul de joc a fost denaturat de promisiunile de stimulente financiare la scară largă utilizate ca instrumente de campanie. Legislația nu interzice implicarea unor funcționari de nivel înalt din ramura executivă, care s-au implicat activ în campanii. Numeroase acuzații de cumpărare a voturilor din fonduri ilicite, presiuni la locul de muncă asupra alegătorilor și utilizarea abuzivă a resurselor administrative sau utilizarea realizărilor municipalităților în campanie, în principal de către primarii degrevați din funcție, a marcat campania electorală în ambele tururi. Campaniile și interferențele terților au fost, de asemenea, o preocupare serioasă.

Toate actele juridice care reglementează finanțarea campaniilor au suferit modificări ample în 2022, aliniindu-le mai aproape de cele mai bune practici, precum și de recomandările observatorilor interni și internaționali, inclusiv ENEMO. Printre dispozițiile adoptate recent se numără controlul mai riguros al veniturilor donatorilor, instrucțiuni mai clare privind raportarea, precum și instrucțiuni mai exacte privind controlul și supravegherea de către CEC, inclusiv sancțiuni specifice. Cu toate acestea, mulți interlocutori au exprimat îngrijorări serioase cu privire la „finanțarea tenebră” din străinătate pentru a mitui alegătorii și posibilul impact asupra integrității procesului electoral, care a fost și argumentul principal folosit pentru anularea înregistrării candidaților înscriși de Partidul Șansă.

Competențele de supraveghere a finanțării campaniilor au fost extinse. Cu toate acestea, ENEMO a observat eficiență limitată a supravegherii finanțării campaniilor de către OGAuri, în principal din cauza lipsei de personal crucial, sistem de raportare financiară a fost utilizat în timp ce nu era pe deplin pregătit, precum și absența delegării unor sarcini către CECE-uri de nivel inferior. Concurenții ar putea decide să nu deschidă un cont bancar dedicat pentru campanie și să-și desfășoare campania fără costuri financiare, ceea ce lasă loc pentru cheltuieli nedeclarate și finanțare tenebră. ENEMO și-a exprimat îngrijorarea că mulți concurenți electorali nu respectă în mod corespunzător regulile și principiile de finanțare ale campaniei electorale, care, împreună cu publicarea tardivă a rapoartelor de supraveghere a finanțării campaniei către CEC, au limitat transparența generală a finanțării campaniilor. De asemenea, diverși concurenți nu au respectat deciziile CEC de corectare a greșelilor în termenele stabilite, iar singurele sancțiuni aplicate de CEC au fost avertizările tardive.

ENEMO recunoaște evoluțiile pozitive a cadrului juridic al Republicii Moldova care reglementează mass-media. Printre îmbunătățirile notabile se numără monitorizarea sporită a mijloacelor de radiodifuziune între alegeri și stabilirea unor sancțiuni eficiente pentru încălcările normelor mass-media. În plus, ENEMO salută operațiunile eficiente, transparente și oportune ale Consiliului Audiovizualului din Moldova (CA) în ambele scrutine electorale, subliniind supravegherea sa robustă în monitorizarea activităților mass-media.

Peisajul mediatic se caracterizează prin polarizare influențată de fracțiuni pro-ruse și pro-occidentale, modelate semnificativ de lideri politici și oligarhi. Starea de urgență, rezultată din invazia rusă în Ucraina, a sporit controlul asupra dezinformării, afectând în special canalele de difuzare a propagandei rusești. În contextul intensificării atacurilor informaționale și amenințărilor la adresa securității naționale, subliniate în timpul alegerilor locale, Moldova s-a confruntat cu provocări din partea războiului hibrid al Rusiei, ceea ce a dus la suspendarea licențelor pentru mai multe posturi TV, pentru a proteja spațiul național de informare.

În timp ce televiziunea domină spațiul media și în care au cel mai mare încredere, există o concurență tot mai mare din partea platformelor online, inclusiv a rețelelor sociale. Tendințele recente din peisajul mediatic al Moldovei, evidențiate de interlocutorii ENEMO, au relevat o schimbare

semnificativă către platformele online, în special rețelele sociale, depășind media tradițională. Această tranziție a creat un peisaj media divers, cu diferite surse care acoperă subiecte variate și se aliniază afilierilor politice. Cu toate acestea, s-au amplificat și provocările legate de dezinformare, știri false și manipularea percepției publice. Platforme precum Telegram și TikTok au jucat un rol semnificativ în răspândirea dezinformării, în special în timpul alegerilor, prezentând dificultăți în raportarea și abordarea unui astfel de conținut.

În ciuda garanțiilor legale privind libertatea presei, constrângerile economice și afilierile politice au limitat independența mass-mediei. Piața de publicitate, dominată de canale care redifuzează conținut rusesc, duce la dificultăți financiare în mass-media, având un impact negativ asupra surselor media independente. Problemele legate de drepturile omului au trecut pe planul doi în discursul mediatic, umbrat de controversese legate de alegeri. În ciuda faptului că jurnaliștii operează în general într-un mediu sigur, ei se confruntă cu riscuri de insulte și hărțuire cibernetică ocazională. Media independentă, care se confruntă cu probleme financiare, se bazează pe donatori internaționali pentru suport.

În pofida schimbărilor pozitive în cadrul juridic și a transparenței sporite în ceea ce privește procesul de contestații și plângeri, procesul de soluționare a litigiilor electorale a rămas uneori unul complex. Mai mulți candidați s-au plâns pe dificultățile în găsirea timpului și a unor resurselor suficiente pentru a participa acest proces. În consecință, unii candidați au preferat să trimită notificări oficiale în locul plângerilor cuprinzătoare, în timp ce alții au ales să evite în întregime interacțiune cu organele relevante, pentru a-și prioritiza activitățile de campanie.

Un caz notabil care a implicat recursul privind înregistrarea candidaților a evidențiat lipsa unei decizii juridice în timp util. Întârzierile în acest proces au condus la hotărâri finale care au fost emise după cel de al doilea tur. Acest caz subliniază necesitatea unor îmbunătățiri suplimentare în ceea ce privește eficiența și mecanismele de recurs juridic în timp util, asigurându-se că procesele electorale se aliniază mai strâns la normele și standardele internaționale.

Pentru a asigura echilibrul de gen al consilierilor aleși, listele de candidați pentru consiliile municipale trebuie să aibă cel puțin 40 la sută din fiecare gen, și lista ar trebui să aibă, de asemenea, cel puțin patru candidate la în fiecare zece nume din listă. Deși aceste măsuri sunt laudabile, deoarece urmăresc atât să asigure ca listele candidaților să fie mai echilibrate, cât și să prevină includerea femeilor pe listă în poziții care nu sunt câștigătoare, nu există dispoziții legale care să protejeze echilibrul de gen în timpul alocării mandatelor. MOA a observat câteva mesaje de campanie care vizează în mod specific politicile pentru femei, dintre care majoritatea au fost indirecte. Consilierii femei alese în consiliile raionale și municipale au reprezentat aproximativ 33 la sută din numărul total și 40 la sută în consiliile locale.

În timp ce toate hotărârile CEC sunt publicate în limba română, traducerea în limba rusă este de asemenea furnizată, dar nu în timp util. Buletinele de vot sunt tipărite în limba română și rusă. CEC a publicat materiale video informative în limbile Rusă, Ucraineană, Găgăuză și Bulgară.

În timp ce legislația asigură drepturi egale pentru persoanele cu nevoi speciale, exercitarea acestor drepturi în practică trebuie îmbunătățită în mod semnificativ. Problemele de infrastructură, combinate cu lipsa de conștientizare și înțelegere din partea membrilor organelor de gestionare a alegerilor joacă un rol important în prevenirea participării depline a persoanelor cu dizabilități la procesul electoral. Cele mai multe dintre CECEuri și secțiile de votare vizitate nu erau pe deplin accesibile.

În conformitate cu practica standard pentru Misiunile mici de Observare a Alegerilor, misiunea nu a monitorizat procedurile de votare și numărare într-o manieră sistematică și cuprinzătoare. Ambele zile de alegeri au fost în general calme și pașnice. La numărul limitat de secții de votare observate de misiune, procedurile au fost în general efectuate eficient și în conformitate cu legea. Nu se consideră că neregulile procedurale minore sporadice au afectat negativ integritatea procesului sau rezultatul alegerilor. Membrii BESVurilor din secțiile de votare vizitate au fost deschiși și au furnizat informațiile solicitate observatorilor ENEMO.

INTRODUCERE ȘI RECUNOAȘTERE

În urma unei invitații din partea Comisiei Electorale Centrale a Republicii Moldova, la 1 octombrie 2023, Rețeaua Europeană a Organizațiilor de Monitorizare a Alegerilor a detașat o Misiune Internațională de Observare a Alegerilor (MIOA), care să monitorizeze Alegerile Locale Generale din 5 noiembrie 2023 în Moldova. Aceasta a fost a 40-a Misiune de Observare a Alegerilor ENEMO și a 6-a în Moldova.¹

MOA a fost compusă din patru experți ai Echipei de Bază, cu sediul la Chișinău, și patru observatori pe termen lung, detașați în două echipe, cu sediul la Bălți și Comrat, și care acoperă, respectiv, nordul și sudul țării. Misiunea a urmărit ambele tururi, care au avut loc pe 5 și 19 noiembrie. Niciun alt observator pe termen scurt nu s-a alăturat misiunii în ziua alegerilor, pentru niciunul dintre tururi. Misiunea a fost condusă de Dritan Taulla.

Scopul MOA a fost de a îmbunătăți transparența procesului electoral și de a evalua integritatea și compatibilitatea acestuia cu obligațiile internaționale ale Republicii Moldova și standardele pentru alegeri democratice, precum și cadrul legislativ intern. MOA a observat și a evaluat mediul general în care au avut loc alegerile, dreptul de a alege și de a candida la alegeri, comportamentul organelor de gestionare a alegerilor, campania electorală și finanțarea campaniilor, soluționarea litigiilor electorale, egalitatea de gen, incluziunea minorităților naționale și a persoanelor cu nevoi speciale, precum și alte aspecte esențiale ale procesului. În zilele alegerilor, experții Echipei de Bază și observatorii pe termen lung au monitorizat votarea, numărarea și înregistrarea rezultatelor într-un număr limitat de secții de votare.

Raportul Final se bazează pe constatările ENEMO la nivel național și în întreaga regiune, începând cu 1 octombrie, precum și pe evoluțiile cheie post-electorale, până la sfârșitul lunii decembrie. Părți ale constatărilor precedă data desfășurării și se bazează pe informații disponibile publicului, precum și pe informații colectate de la interlocutorii misiunii. Observatorii ENEMO au desfășurat peste 400 de întâlniri cu diverși interlocutori, inclusiv organe de gestionare a alegerilor, partide politice și candidați, oficiali de stat, mass-media, organizații ale societății civile naționale, reprezentanți ai comunității internaționale, inclusiv corpul diplomatic și organizațiile internaționale care activează în Moldova etc.

Pe durata misiunii, MOA a publicat un [Raport Interimar](#) și două declarații de constatări preliminare și concluzii, respectiv după [primul](#) și al [doilea](#) tur de scrutin.

ENEMO dorește să își exprime recunoștința organelor de gestionare a alegerilor, concurenților electorali, reprezentanților instituțiilor publice, societății civile, mass-mediei, comunității internaționale și tuturor reprezentanților entităților și persoanelor care au cooperat cu misiunea.

MOA ENEMO pentru Alegerile Locale Generale din 2023 din Moldova a fost susținută financiar de Delegația Uniunii Europene în Republica Moldova, Ambasada Regatului Țărilor de Jos, fundația Soros Moldova. Conținutul acestei publicații este responsabilitatea exclusivă a ENEMO și nu reflectă neapărat opiniile donatorilor.

¹ Anterior, ENEMO a observat Alegerile Prezidențiale din 2016, Alegerile Parlamentare din 2019, Alegerile Locale din 2019, Alegerile Prezidențiale din 2020 și Alegerile Parlamentare din 2021 din Moldova. Rapoartele alegerilor anterioare pot fi găsite [pe pagina web a ENEMO.](#)

I. CONTEXT ȘI EVOLUȚII POST-ELECTORALE

Moldova este o republică parlamentară, cu 101 deputați pe care Parlamentul i-a investit cu puterea legislativă, Guvernul exercitând puterea executivă, iar Președintele Republicii, în calitate de șef al statului. Alegerile din 5 noiembrie au avut loc pentru alegerea organelor deliberative ale unităților administrativ-teritoriale de nivelul unu și doi (consilii locale și municipale sau raionale), precum și organele executive (primării) de nivelul doi și ale municipiilor Chișinău și Bălți. Data alegerilor a fost anunțată de Comisia Electorală Centrală (CEC) pe 4 iulie.

Ultimele alegeri locale au avut loc în noiembrie 2019. Partidul Socialiștilor din Republica Moldova (PSRM) a câștigat majoritatea funcțiilor de consilieri și primari, urmat de blocul electoral ACUM,² Partidul Democrat din Moldova (PDM), partidul Șor. În urma alegerilor locale din 2019, Maia Sandu, care candidează în numele Partidului Acțiune și Solidaritate (PAS), a câștigat alegerile prezidențiale din 2020, devenind prima femeie președinte a țării. În cadrul alegerilor parlamentare anticipate din 2021, PAS a câștigat 63 din cele 101 locuri în Parlament, urmate de Blocul Comuniștilor și Socialiștilor, compus din PSRM și Partidul Comuniștilor (PCRM), cu 32 de locuri și de Partidul Șor, cu 6.

În iunie 2023, Curtea Constituțională a declarat neconstituțional Partidul Șor,³ în urma unei cereri a Guvernului, depusă la Curte în noiembrie 2023, citând Articolul 41, alin. 4⁴ din Constituție ca și temei. Partidul a fost considerat dizolvat din momentul hotărârii, în timp ce oficialii săi aleși, la toate nivelurile, și-au păstrat mandatele, dar trebuie să fie independenți și nu au dreptul să se alăture altor facțiuni pe durata mandatului lor.

Alegerile locale generale din 2023 au avut loc într-un moment crucial pentru Republica Moldova. De la alegerile parlamentare din 2021, autoritățile s-au angajat într-o serie de reforme profunde care, printre altele, vizează combaterea corupției, consolidarea sistemului judiciar, îmbunătățirea eficienței guvernancei locale, îmbunătățirea integrității alegerilor. Din 2021, Moldova a avansat 61 de poziții în Indexul Mondial al Libertății Presei și 14 locuri în Indexul Transparency International Corruption. Țara a primit statutul de țară candidată a UE la 22 iunie 2022. În aprilie 2023, Parlamentul European a adoptat o rezoluție prin care solicită ca negocierile de aderare să înceapă până la sfârșitul anului 2023, un angajament care a fost reiterat printr-un vot favorabil copleșitor al deputaților în Parlamentul European la începutul lunii octombrie 2023.

Prin recunoașterea progreselor înregistrate de Republica Moldova în ceea ce privește îndeplinirea parțială a celor nouă etape prevăzute în Avizul Comisiei Europene din iunie 2022,⁵ inclusiv prin adoptarea noului Cod Electoral anul trecut, la 8 noiembrie, Comisia Europeană a recomandat Consiliului Europei să deschidă negocierile de aderare la UE cu Republica Moldova. În cadrul reuniunii din 14 și 15 decembrie 2023, Consiliul a decis deschiderea negocierilor de aderare cu Republica Moldova,⁶ precum și cu Ucraina.

2 Compus din Partidul pentru Acțiune și Solidaritate (PAS) și Platforma Demnitate și Adevăr (PDA).

3 [Hotărârea Curții Constituționale privind constituționalitatea Partidului "Șor".](#)

4 Articolul 41, alineatul 4 din [Constituția Republicii Moldova](#): "Partidele și alte organizații social-politice care, prin scopurile ori prin activitatea lor, militează împotriva pluralismului politic, a principiilor statului de drept, a suveranității și independenței, a integrității teritoriale a Republicii Moldova sînt neconstituționale"

5 [Avizul Comisiei privind cererea de aderare la UE a Republicii Moldova.](#)

6 [Concluziile reuniunii Consiliului European.](#)

Alegerile din 5 noiembrie au avut loc pe fundalul unui mediu politic extrem de polarizat și în absența unei cooperări semnificative între majoritatea și opoziția parlamentară. Majoritatea reformelor inițiate, inclusiv modificările aduse Codului Electoral, au fost adoptate fără sprijinul opoziției. Cu două săptămâni înainte de ziua alegerilor, pe 19 octombrie, o moțiune de cenzură în Guvern, inițiată de Blocul Comuniștilor și Socialiștilor, nu a reușit să treacă în Parlament. Polarizarea s-a accentuat în perioada electorală, în special după decizia Comisiei pentru Situații Excepționale, cu două zile înainte de ziua alegerilor, anularea înregistrării candidaților din partea Partidului Politic Șansă, un succesor clar al Partidului Șor.

Procesul electoral a avut loc, de asemenea, în perioada războiului din Ucraina, care a început în februarie 2022, după invazia neprovocată pe scară largă a țării de către Federația Rusă. Autoritățile moldovenești au condamnat fără echivoc agresiunea și au oferit sprijin refugiaților ucraineni care fug de conflict. Țara s-a confruntat cu șantajul economic și cu o campanie susținută de destabilizare a acestuia, care, potrivit autorităților, a extins la încercările de a influența rezultatele alegerilor prin finanțare ilegală și încercări masive de a corupe alegătorii, cu scopul de a afecta integritatea alegerilor și de a submina progresul democratic și orientarea europeană a țării.

Ca urmare a războiului în curs, alegerile au avut loc în stare de urgență, care a fost prelungită de Parlament pe 21 septembrie timp de 60 de zile, începând cu 2 octombrie. Situația de urgență a stat la baza deciziei autorității Comisiei pentru Situații Excepționale de a dispune anularea înregistrării tuturor candidaților înscrși de Partidul Șansă,⁷ un partid în mod clar un înlocuitor al fostului Partid Șor.

⁷ Premierul a citat un raport al Serviciului de Informații și Securitate ca bază a deciziei, care susținea că grupul criminal condus de Ilan Șor, finanțat de Federația Rusă, s-a angajat în eforturi de a perturba procesul electoral din Moldova și de a destabiliza securitatea națiunii. În plus, șeful Serviciului de Informații și Securitate și-a exprimat îngrijorarea serioasă cu privire la amestecul străin și războiul hibrid purtat împotriva Moldovei. El a subliniat că măsurile legislative actuale nu oferă mijloace adecvate pentru un răspuns rapid și eficient la întreaga gamă de tactici utilizate în atacurile hibride.

II. CADRUL LEGAL ȘI SISTEMUL ELECTORAL

CADRUL LEGAL

Cadrul legal primar pentru alegerile locale generale din Moldova se bazează pe Constituția din 1994 și pe noul Cod Electoral, adoptat în decembrie 2022. Cadrul legal este completat în continuare de hotărârile și regulamentele CEC. Dispoziții legale relevante suplimentare sunt încorporate în Legea privind partidele politice, Codul administrativ, Codul penal și Codul contravențional. Angajamentul Republicii Moldova față de standardele electorale democratice se reflectă și în instrumentele-cheie internaționale și regionale,⁸ la care este semnatară.⁹

Noul Cod Electoral a fost adoptat în decembrie 2022 de Parlament, fără sprijinul partidelor de opoziție. Codul a intrat în vigoare la începutul anului 2023. Adoptarea legii a fost precedată de un proces transparent, inclusiv și cuprinzător, în conformitate cu recomandarea principală de lungă durată a ENEMO. Adoptarea noului Cod Electoral a fost văzută ca un pas important înainte în abordarea deficiențelor cadrului legislativ electoral anterior. Noul Cod Electoral adresează mai multe recomandări ENEMO anterioare. Mai exact, au fost introduse măsuri pentru a spori transparența și stabilitatea organelor de management a alegerilor, pentru a atenua influența nejustificată asupra funcționarilor publici și a alegătorilor, precum și pentru cumpărarea de voturi. Au fost impuse restricții privind utilizarea abuzivă a resurselor administrative și au fost introduse reguli mai stricte privind finanțarea campaniei.

Codul Electoral a fost modificat de două ori după adoptarea sa,¹⁰ precedată de cele două decizii respective ale Curții Constituționale din 19 iunie¹¹ și 3 octombrie.¹² La 19 iunie, Curtea Constituțională a declarat Partidul Șor neconstituțional. În urma acestei hotărâri, la 31 iulie, Parlamentul a adoptat un amendament care interzice să ocupe funcții alese membrilor organului executiv al partidului și membrilor de partid care dețin funcții alese la momentul deciziei Curții Constituționale, timp de cinci ani. În prezent, membri independenți ai Parlamentului, aleși în 2021 în numele Partidului Șor,¹³ au contestat aceste modificări la Curtea Constituțională, iar la 3 octombrie, Curtea a considerat neconstituționale modificările care stabileau criteriile de ineligibilitate. În urma hotărârii Curții Constituționale, la 4 octombrie, Parlamentul a introdus noi prevederi în Codul Electoral, conturând criteriile de ineligibilitate¹⁴ și, astfel, împiedicând efectiv mai multe persoane să candideze la alegeri în următorii trei ani. Însă amendamentele propun o prevedere pentru candidații respinși să prezinte dovezi, dacă există, pentru a-și redobândi eligibilitatea de a candida. Cu toate acestea, intervalul de timp limitat rămas până la înregistrarea candidaților, 6 octombrie, ar fi putut reprezenta o provocare pentru candidați să poată beneficia de acest drept. De menționat că, în aceeași zi, 4 octombrie,

8 Articolul 4, paragraful 2 din [Constituție](#).

9 Printre altele, Convenția Europeană a Drepturilor Omului; Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (ICCPR); Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor (CEDAW); Convenția privind drepturile politice ale femeii; Pactul internațional privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială (CERD); Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități (CDPD) etc.

10 După alegeri, legea a fost modificată încă o dată, în decembrie 2023.

11 [Hotărârea](#) Curții Constituționale

12 [Hotărârea](#) Curții Constituționale

13 Acești [parlamentari sunt](#): Marina Tauber, Vadim Fotescu, Petru Jardan, Reghina Apostolova și Denis Ulanov.

14 Persoanele care sunt suspectate, care au fost acuzate sau au fost condamnate pentru infracțiuni, celor scoși anterior din competiția electorală din cauza încălcării transparenței sau celor care figurează pe listele internaționale de sancțiuni le este interzis să candideze la alegeri pe o perioadă de trei ani.

Comisia pentru Situații Excepționale a adoptat o hotărâre aproape identică cu legea, împiedicând efectiv același grup de persoane să candideze la alegeri.¹⁵

La 16 octombrie, același grup de membri ai opoziției din Parlament, a contestat modificarea Codului Electoral în fața Curții Constituționale pentru verificarea constituționalității acestuia, solicitând totodată suspendarea legii. Cu toate acestea, Curtea a refuzat să admită cererea de suspendare a modificării.¹⁶

ENEMO apreciază că modificările personalizate ale Codului Electoral, cu o lună înainte de ziua alegerilor și cu două zile înainte de termenul limită pentru înregistrarea candidaților, sunt în contradicție cu bunele practici internaționale¹⁷ și ar fi putut limita dreptul de a candida la alegeri.

Pentru a asigura incluziunea și luarea deciziilor transparente, adoptarea modificărilor la legea electorală ar trebui să fie precedată de consultări cuprinzătoare cu o gamă largă de părți interesate, inclusiv partide politice, administrația electorală și organizații ale societății civile. Ar trebui evitate modificările aduse legii electorale în perioada electorală.

Amendamentele la Codul Electoral privind înregistrarea candidaților trebuie adoptate cu mult înainte de termenul limită de înregistrare.

Cadrul legal existent oferă o bază solidă pentru desfășurarea alegerilor în conformitate cu angajamentele internaționale ale țării și cu standardele pentru alegeri democratice. ENEMO constată însă că eficiența noului Cod Electoral în anumite aspecte ale alegerilor nu a fost testată pe deplin, întrucât a intervenit Comisia pentru Situații Excepționale, invocând amenințări la adresa securității naționale.¹⁸ Deciziile adoptate de această Comisie au vizat aspecte-cheie ale procesului electoral, în special dreptul de a candida la alegeri și libertatea de exprimare.

Implementarea mecanismelor legale care vizează protejarea integrității sistemului electoral împotriva entităților externe, care pot fi instituite în circumstanțe extraordinare, poate merita luată în considerare. Aceste modificări ar trebui să delimiteze în mod explicit gradul în care măsurile excepționale pot afecta procesul electoral. În plus, pentru a susține principiile de control și de echilibru și pentru a preveni orice ingerință nejustificată în exercitarea drepturilor electorale, este imperativ ca și cadrul legal să garanteze evaluarea judiciară promptă a oricăror acțiuni întreprinse de organele privind situațiile excepționale care ar putea avea impact asupra procesului electoral.

SISTEMUL ELECTORAL

Limitele circumscripțiilor electorale pentru alegerile locale coincid cu cele ale unităților administrative corespunzătoare. Moldova are două niveluri de diviziuni administrative. Primul nivel cuprinde satele, orașele/orașele și sectoarele, iar al doilea raioane și municipiile Chișinău, Bălți și Bender, precum și regiunile autonome Găgăuzia și Transnistria. În ceea ce privește administrația

15 [Dispoziția nr. 86](#), din 4 octombrie 2023, a Comisiei de Situații Excepționale

16 [Hotărârea nr. 132](#), din 18 octombrie 2023, a Curții Constituționale.

17 [Codul bunelor practici în materie electorală al Comisiei de la Veneția](#) (II.2.b.), recomandă ca „elementele fundamentale ale dreptului electoral, în special sistemul electoral propriu-zis, componența comisiilor electorale și trasarea limitelor circumscripțiilor electorale, să nu poată fi modificate cu mai puțin de un an înainte de alegeri, sau ar trebui să fie scrise în constituție sau la un nivel mai înalt decât legea obișnuită”.

18 Cu două zile înainte de ziua alegerilor, Comisia pentru Situații Excepționale a emis [Decizia nr 92](#), anularea înscrisului partidului politic „Șansa” și a candidaților acestuia. Această decizie a fost luată în urma unui [raport](#) a Serviciilor de Informații și Securitate, care au indicat implicarea Federației Ruse în finanțarea unui grup de oameni sub conducerea lui Ilan Șor.

publică, satele și orașele sunt administrate de primari, care îndeplinesc funcții executive, și de consilii municipale, care au funcții deliberative. Consiliile sunt administrate de președinții consiliilor raionale, ca autorități executive și consilii raionale, ca organisme deliberative. Au fost organizat scrutinul electoral pentru alegerea a 898 de primari și 11.058 de consilieri (9.972 de unități administrative de nivel I și 1.086 de consilieri raionali sau municipali) pentru un mandat de patru ani. Nu s-au desfășurat alegeri pe malul stâng al râului Nistru și în municipiul Bender, care sunt temporar în afara controlului autorităților moldovenești.

Primarii sunt aleși într-un sistem majoritar în două tururi, cei doi candidați care primesc cel mai mare număr de voturi concurând în scrutinul electoral (desfășurat pe 19 noiembrie), în municipiile în care niciunul dintre candidați nu primește mai mult de jumătate din voturile valabile exprimate. Consilierii sunt aleși în cadrul unui sistem de reprezentare proporțională pe listă (List RP). Locurile în consiliul local sunt alocate într-o singură circumscripție cu mai multe locuri.

În urma alegerilor din 5 și 19 noiembrie, au fost aleși 895 de primari dintr-un total de 898 de funcții și 11.020 de consilieri locali (inclusiv consilii raionale, municipale, orășenești, comune și satești), dintr-un total de 11.058 de funcții.

Prezența la vot la nivel național la primul tur de scrutin a fost de 41,68 la sută și la al doilea tur de 36,7 la sută.

Pentru ca alegerile să fie considerate legale în primul tur, minimum 25% dintre alegătorii înregistrați trebuie să participe într-o anumită circumscripție. Codul Electoral a stabilit, de asemenea, pentru turul doi pragul de 20 la sută din alegătorii înscriși. Rezultatele preliminare au indicat că, în primul tur, prezența la vot nu a atins pragul necesar în opt localități, iar după al doilea tur o localitate nu a atins pragul necesar de 20 la sută.¹⁹

CEC a stabilit data noilor alegeri pentru o nouă componentă a consiliilor satești din trei localități²⁰ și pentru alegeri parțiale pentru funcția de primari în două localități.²¹

19 În satul Aluatu din raionul Taraclia au avut loc două votări repetate după al doilea tur de scrutin pentru alegerea primarului. CEC a declarat invalide alegerile din turul doi de scrutin din 19 noiembrie și 3 decembrie 2023, în satul Aluatu, constatând că au participat mai puțin de 20% din numărul persoanelor înscrise pe liste. La a treia încercare, pe 17 decembrie a fost ales primarul municipiului Aluatu. Prezența la vot conform CEC a fost de 24,90 la sută.

20 Orașele Cairaclia, raionul Taraclia și Chioselia Rusă și Cotovskoe, UTA Găgăuzia.

21 Chioselia Rusă și Cotovskoe în UTA Gagauzia.

III. ORGANELE DE GESTIONARE A ALEGERILOR

Alegerile locale sunt gestionate de o administrație electorală pe patru niveluri, formată din Comisia Electorală Centrală (CEC), 35 de Consilii Electorale a Circumscripțiilor Electorale (CECE) de nivel II, 896 de Consilii Electorale a Circumscripțiilor Electorale de nivel I și 1.958 Birouri Electorale al Secțiilor de Votare (BESV). Consiliul Electoral Central al Găgăuziei a servit drept CECE nivelul II al regiunii autonome, conform Codului Electoral.

Codul Electoral este actul juridic de bază, care reglementează principalele aspecte ale administrării alegerilor. Al doilea titlu al Codului cuprinde prevederi privind sistemul instituțional, mandatul, structura, competențele și responsabilitățile organelor electorale. Administrația electorală are mandat să se asigure că cetățenii își pot exercita liber și corect dreptul de vot și de a candida la alegeri.

COMISIA ELECTORALĂ CENTRALĂ

Conform Codului Electoral, Comisia Electorală Centrală este înființată pe principiile imparțialității și neutralității politice. În cadrul ierarhiei organelor electorale, CEC este cea mai înaltă comisie electorală, funcționând permanent.²²

CEC este compus din nouă membri: unul numit de Președintele Republicii, iar ceilalți opt de Parlament, cu respectarea reprezentării proporționale a majorității - cinci candidați, opoziția - trei candidați.²³ Actuala componență a CEC a fost confirmată în 2021. Pentru alegerile locale generale din noiembrie 2023 au fost în funcție doar opt membri CEC.²⁴

Nivelul de încredere în CEC a variat în rândul actorilor politici întâlniți de misiune. Majoritatea partidelor de opoziție și-au exprimat lipsa de încredere în CEC, deoarece componența acestuia a fost percepută ca favorizând partidul de guvernământ.

CEC este responsabilă de administrarea cuprinzătoare a proceselor electorale. Acest mandat necesită o gamă largă de activități, inclusiv asigurarea aplicării uniforme a legislației electorale, adoptarea instrucțiunilor și orientărilor relevante pentru organismele implicate în procesele electorale, înființarea și supravegherea OGA-urilor de nivel inferior, întocmirea listelor de alegători, elaborarea buletinelor de vot, formularelor și a altor documente necesare pentru alegeri, supravegherea finanțării partidelor și campaniilor electorale, soluționarea litigiilor electorale care intră în competența sa etc. CEC a gestionat procesul în mod profesionist și eficient.

22 Printre alte sarcini, responsabilitățile CEC includ aplicarea uniformă a legislației electorale, formarea și coordonarea OGA-urilor de nivel inferior, compilarea și verificarea listelor alegătorilor, proiectarea buletinelor de vot, formulare și alte materiale electorale. În plus, CEC are sarcina de a stabili criteriile tehnice pentru echipamentul de vot, acordarea de sprijin comisiilor de nivel inferior, precum și supravegherea activităților financiare ale partidelor politice și ale campaniilor acestora.

23 Potrivit Codului Electoral, în locul sistemului existent în care partidele politice nominalizează membri pe baza reprezentării lor în Parlament, noua componență a CEC implică numirea unui membru în CEC de către Președinte, Consiliul Superior al Magistraturii desemnând doi membri, Guvernul doi membri, iar celelalte două vor fi selectate de Parlament, asigurând o reprezentare echilibrată a majorității și opoziției. Această nouă formulă va începe să fie aplicată în 2026, când expiră mandatul membrilor actuali.

24 După cel de-al doilea tur de scrutin, la 30 noiembrie, Parlamentul a aprobat un membru rămas, desemnat de opoziție.

Pe 2 august, CEC a publicat calendarul pentru desfășurarea acțiunilor de organizare și desfășurare a alegerilor locale generale. În general, OGAurile au respectat termenele prevăzute în acest calendar.

De-a lungul procesului electoral, CEC a organizat în mod constant sesiuni oficiale. Sesiunile au fost deschise observatorilor acreditați și mass-mediei, precum și transmise live și puteau fi accesate online. Agendele sesiunilor au fost publicate înainte și pot fi găsite pe site-ul CEC. Majoritatea hotărârilor CEC au fost publicate pe site. Cu toate acestea, contestațiile depuse și deciziile respective au fost publicate uneori cu întârzieri. Lipsa resurselor umane a reprezentat o provocare semnificativă pentru CEC pe întreaga perioadă electorală.

Pentru a spori transparența și a informa periodic publicul, CEC ar trebui să garanteze publicarea în timp util a tuturor informațiilor relevante transmise de părțile interesate, precum și a deciziilor respective. De asemenea, CEC ar trebui să se asigure că deciziile CECE sunt publicate în secțiunea CECE a paginii web în timp util și în întregime.

Potrivit Codului Electoral, CEC are autoritatea generală de a supraveghea finanțarea partidelor și a campaniilor electorale. Cu toate acestea, lipsa personalului adecvat a afectat și această sarcină. Acest deficit, combinat cu numărul mare de concurenți la alegerile locale, a afectat negativ eficiența supravegherii financiare. ENEMO salută eforturile CEC de a familiariza diverse părți interesate cu noile orientări financiare introduse, prin organizarea de cursuri de formare pentru partidele politice. CEC a recunoscut că colaborarea cu alte instituții de stat a avut un rol esențial în atenuarea impactului limitărilor personalului acestora. În timp ce platforma online pentru publicarea rapoartelor financiare era încă în curs de perfecționare în perioada electorală, au existat întârzieri în încărcarea rapoartelor financiare de la partide și candidați în sistem. Pentru a eluda aceste probleme tehnice, partidele politice au trebuit să prezinte copii ale rapoartelor lor financiare inițiale.

Ar fi necesar ca CEC să îmbunătățească eficiența supravegherii financiare prin perfecționarea metodologiei de monitorizare și raportare financiară a partidelor și campaniilor. Pentru a spori transparența, rapoartele ar trebui încărcate la timp, iar dificultățile legate de software ar trebui reduse la minimum.

Se cere ca CEC să dispună de personal adecvat, în special în timpul proceselor electorale, fie prin creșterea personalului permanent, fie prin angajarea de personal temporar suplimentar, instruit corespunzător. Colaborarea cu alte instituții de stat ar trebui consolidată, pentru a aborda deficitul de personal.

CEC și Centrul de Instruire Continuă în Domeniul Electoral au implementat atât o amplă campanie de informare a alegătorilor, cât și un amplu program de instruire a membrilor comisiilor electorale înainte de primul tur de scrutin.²⁵ Instruirea a fost extinsă la Registrul de Stat al Alegătorilor, precum și la alte părți-cheie interesate, cum ar fi judecătorii și ofițerii de poliție. Mai mult, CEC a oferit instruire specializată partidelor politice cu privire la raportarea financiară a partidelor și campaniilor electorale. Sesiunile de instruire pentru comisiile de nivel inferior au avut loc atât în limbile română, cât și în limba rusă. Manualele, adaptate sarcinilor și responsabilităților specifice ale acestor comisii, au fost elaborate pe baza noului Cod Electoral și distribuite în ambele limbi. Membrii comisiilor de

25 Conform datelor furnizate de Centrul de Instruire Continuă în Domeniul Electoral, au fost realizate cinci webinare pentru un număr total de 404 operatori ai Registrului de Stat al Alegătorilor; un seminar a fost realizat pentru 40 de judecători; două webinare și 3 seminare au fost efectuate pentru 472 de ofițeri de poliție și carabinieri. Instruirile pentru consilierii de nivelul I și al II-lea s-au desfășurat în două etape, în cadrul cărora s-au desfășurat în total 116 seminare și 8 webinare cu aproximativ 2907 participanți. În ceea ce privește BESV, au fost organizate 138 de seminarii cu aproximativ 4744 de participanți. Membrii BESV au avut acces, de asemenea, la 4 conferințe video disponibile online.

nivel inferior au raportat ENEMO că aceste sesiuni de formare au fost considerate utile, profesionale și minuțioase. Cu toate acestea, interlocutorii din instanțe au observat că o sesiune de formare de o zi a fost insuficientă.

Cu patru zile înainte de ziua alegerilor din primul tur de scrutin, CEC a adoptat o decizie prin care ordonă CECEurilor relevante să ia în considerare revocarea înregistrării candidaților la funcția de primar și consilier din Partidul Șansă, în nouă circumscripții de nivelul I.²⁶ Această decizie a fost luată în urma rapoartelor făcute de autoritățile de aplicare a legii cu privire la încălcările legislației electorale de către candidații aceluși partid, în special în ceea ce privește încălcările finanțării campaniilor electorale,²⁷ inclusiv finanțarea ilegală a campaniilor electorale, mita alegătorilor, utilizarea resurselor financiare neautorizate (nu din fondul electoral oficial), depășirea limitelor de cheltuieli și utilizarea resurselor nedeclarate. Opt dintre CECEuri au procedat la anularea înregistrării candidaților la funcția de primar și consilier ai partidului Șansă, în timp ce un CECE nu a făcut-o.

În ciuda autorității juridice a OGA în această chestiune, ENEMO ridică îngrijorări cu privire la momentul anulare a înregistrărilor a mai multor candidați cu doar câteva zile înainte de alegeri. Decizia, luată de administrația electorală, a lăsat un timp limitat pentru a face apel la instanțele judecătorești și pentru a solicita căi de atac adecvate.

Deciziile privind radierea partidului și a candidatului ar trebui să fie luate într-un termen rezonabil, pentru a permite un control jurisdicțional eficient și o cale de atac. În cea mai bună măsură posibilă, ar trebui evitată înregistrarea tardivă a candidaților, pentru a proteja drepturile politice, statul de drept și principiile democratice.

CONSILIILE ELECTORALE DE CIRCUMSCRIPȚIE ELECTORALĂ (CECE)

CECEurile de nivelul doi sunt stabilite ca organe permanente. CEC din UTA Găgăuzia acționează ca CECE de nivelul doi în Găgăuzia pentru alegerile locale. CECE de nivelul doi gestionează procesul electoral în limitele unităților administrativ-teritoriale de nivelul doi. Aceste consilii sunt conduse de președinți permanenți numiți de CEC prin concurs deschis și li se acordă statutul de funcționar public.

În general, atât DEC-urile de nivel întâi, cât și cele de nivel doi au respectat calendarul electoral și au avut rezultate bune. Președinții CECEurilor de nivelul al doilea, în general, și-au manifestat competența, deși unii nu aveau experiență anterioară.

Transparența procesului decizional în cadrul OGAurilor de nivel inferior a rămas parțială în ceea ce privește publicarea hotărârilor. Acest lucru a fost evident în special în publicarea inconsecventă a hotărârilor privind plângerile, căile de atac și aspectele operaționale. Unele hotărâri au fost postate inconsecvent pe site-ul CEC, plasate la birourile CECEului sau disponibile la birourile de informare ale administrației publice locale.

Pentru a îmbunătăți transparența, toate deciziile CECE, inclusiv cele privind plângerile, precum și procesele-verbale ale ședințelor ar fi oportun să fie publicate prompt și consecvent pe site-ul CEC,

²⁶ Tîrșiței #34/27, raionul Telenești; comisia electorală din comuna Țareuca #26/25, raionul Rezina; comisia electorală din comuna Ișcalău #17/16, raionul Fălești, Dobrogea Veche 28/14, raionul Sîngerei; localitatea Merenii Noi #4/17, raionul Anenii Noi; localitatea Alexanderfeld #7/2, raionul Cahul; satul Pitușca #9/17, raionul Călărași; comuna Răculeștii #12/22, raionul Criuleni; satul Joltai v #36/24, UTA Găgăuzia.

²⁷ [Hotărârea nr. 1520](#) - privind sesizările Serviciului de Informații și Securitate, Inspectoratelor de Poliție Glodeni și Orhei și Direcției Poliției Chișinău a Inspectoratului General al Poliției.

pe lângă faptul că a fost făcut public prin alte mijloace de comunicare.

Majoritatea părților interesate și-au exprimat încrederea în activitatea CECEurilor și nu au existat contestații majore cu privire la lucru. Acțiunile acestor organe au fost deschise observatorilor, mass-media și participanților la cursa electorală, au furnizat toate informațiile solicitate și au fost deschise comunicării. Cu toate acestea, au fost observate unele probleme la nivelul inferior al OGA.²⁸

Înlocuirea membrilor CECE a fost observată în numeroase cazuri; cu toate acestea, se consideră că acest faptu nu au afectat negativ activitatea CECE. Înlocuirile au fost atribuite în principal conflictelor de interese, salariilor insuficiente și motivelor personale.

În general, atât CECEurile, cât și BESVurile au fost bine pregătite pentru ziua alegerilor, fără a întâmpina probleme majore care ar fi putut împiedica activitatea sau procesul de votare.

CECEurile de nivel întâi au fost obligate să efectueze validarea mandatului pentru consilierii și primarii aleși în conformitate cu noul Cod Electoral.²⁹ Anterior, această sarcină a intrat sub jurisdicția instanțelor. Centrul de Instruire din cadrul CEC a oferit membrilor CECE o sesiune de instruire desemnată pentru validarea mandatului și, în ansamblu, CEC a coordonat procesul.³⁰ Majoritatea CECEurilor monitorizate au început procesul de validare a mandatelor pe 10 noiembrie. În general, CECEurile de nivel întâi au respectat cerințele legale privind validarea mandatului și au îndeplinit obligația cu diligență.

BIROURILE ELECTORALE ALE SECȚIEI DE VOTARE (BESV)

CECEurile au înființat Birouri Electorale ale Secției de Votare (BESV) cu 25 de zile înainte de ziua alegerilor. Până la 11 octombrie, un total de 1.958 de BESVuri au fost formate în termenul limită. Membrii BESV au variat de la 5 la 11 persoane.

Au existat mai multe cazuri de înlocuiri ai membrilor în cadrul BESV, în primul rând din cauza conflictelor de interese, a lipsei de interes sau din motive personale. Deși aceste modificări nu au fost semnificative ca număr în raport cu numărul total de membri ai BESV, identificarea înlocuitorilor potriviți a reprezentat o provocare. În consecință, CECEurile au solicitat frecvent aprobarea CEC pentru certificări suplimentare pentru viitorii membri BESV. Potrivit CECEurilor observate, chiar și cu această măsură, aceste BESVuri, în special în zonele rurale, au operat cu număr minim de membri.

Membrii BESV au beneficiat de formare și au obținut materialele necesare pentru îndeplinirea atribuțiilor lor din partea CECE, în conformitate cu calendarul electoral. Sesiunile de instruire

28 De exemplu, distribuția materialelor către BESVuri din partea CECEurilor de nivel II Bălți a fost rectificată în turul doi prin îmbunătățirea pregătirii membrilor CECE și instrucțiuni mai clare pentru BESV privind procedurile de completare a formularelor pentru materialele electorale. Într-un alt caz, în Cantemir, a existat o greșeală în listele de candidați pentru consiliile raionale și locale, afectând orașul Cantemir și satele Gotești și Sadc. Această eroare a fost rezolvată prompt de către CEC Ede nivelul al doilea în colaborare cu CEC, asigurându-se că buletinele de vot corectate au fost disponibile înainte de Ziua Alegerilor. Cu toate acestea, la secția de votare 8/2 din Cantemir, greșeala a trecut neobservată până la începerea votării, ceea ce a dus la o întrerupere temporară a procesului.

29 Articolul 174 din Codul Electoral prevede că CECEurile de nivel întâi în termen de 10 zile de la primirea rapoartelor, proceselor-verbale și alte acte electorale de la BESV, dar nu până la adoptarea deciziile finale ale instanțelor judecătorești cu privire la plângerile depuse, confirmă sau resping, printr-o decizie, legalitatea alegerilor în circumscripția electorală respectivă și o transmite, în termen de 24 de ore de la adoptare, CECului și CECEurilor de nivelul II, care vor publica rezultatele finale.

30 Hotărârea CEC 1104/2023 aprobată la 25 iulie 2023, cu privire la procedura de confirmare a legalității alegerilor, de validare și de atribuire a mandatelor de primar și consilier.

s-au axat pe abilități practice, cum ar fi completarea Proceselor Verbale și gestionarea sarcinilor administrative. În general, membrii OGAuri și-au exprimat satisfacția față de formarea primită.

Pentru a îmbunătăți în continuare profesionalismul BESV, s-ar putea lua în considerare instruirea tuturor membrilor BESV.

IV. ÎNREGISTRAREA ALEGĂTORILOR

Moldova are un sistem pasiv de înregistrare a alegătorilor. CEC gestionează și actualizează Registrul de Stat al Alegătorilor și supraveghează întocmirea și verificarea Listei alegătorilor, în cooperare cu instituțiile centrale și locale relevante.³¹ Dreptul de vot se acordă tuturor cetățenilor Republicii Moldova care au împlinit vârsta de 18 ani în ziua alegerilor și nu au fost privați de drepturi prin hotărâre judecătorească prin care se stabilește măsura protecției judiciare.

Listele alegătorilor au fost distribuite către BESV, ceea ce le-a permis alegătorilor să-și verifice informațiile. În plus, această listă a fost pusă la dispoziție la sediul BESV și pe pagina web a CEC, oferind alegătorilor șansa de a-și verifica informațiile. Interlocutorii ENEMO au evaluat pozitiv opțiunea alegătorilor de a-și verifica datele pe platforma online.

Alegătorii, reprezentanții concurenților electorali și observatorii pot verifica Listele alegătorilor pentru a asigura acuratețea datelor alegătorilor³² și pot solicita includerea sau eliminarea numelor de pe listă și corectarea greșelilor în informațiile personale proprii sau ale altor alegători, cu până la șapte zile înainte de ziua alegerilor. Orice solicitări făcute sunt examinate de organul electoral relevant în termen de 24 de ore. În cazul în care cererea de rectificare a datelor sau de înscriere în listă este respinsă, subiectul afectat poate contesta hotărârea în instanță, în termenul legal stabilit.³³

Interlocutorii nu și-au exprimat îngrijorări majore cu privire la exactitatea listei electorale.

Alegătorii fără reședință temporară înregistrată sau domiciliu nu pot vota la alegerile locale. Alegătorii cu adresă de reședință permanentă și temporară sunt incluși, pe perioada de valabilitate a reședinței lor, pe lista alegătorilor corespunzătoare secției de votare la care au reședința temporară. În plus, Codul Electoral prevede că, pentru a putea vota în circumscripția respectivă, domiciliul sau reședința temporară trebuie să fie înregistrată cu cel puțin trei luni înainte de primul tur al alegerilor.

În cazul în care alegătorul posedă atât un domiciliu permanent, cât și o reședință temporară cu o durată mai mică de trei luni, este înscris pe lista electorală la secția de votare corespunzătoare domiciliului permanent. În plus, dacă un alegător și-a menținut domiciliul sau reședința temporară mai mult de trei luni înainte de ziua alegerilor din primul tur, dar s-a mutat în cadrul aceleiași unități teritorial-administrativă cu mai puțin de trei luni înainte de ziua alegerilor din primul tur, acesta este inclus în lista de alegători la secția de votare corespunzătoare domiciliului actual sau a celei mai recente reședințe temporare valabile. Studenții și elevii cu drept de vot, înscrisi la instituțiile de învățământ din localitatea de reședință actuală sau temporară cu mai puțin de 3 luni înainte de primul tur, au avut dreptul de vot indiferent de termenul limită de înscriere.

Alegătorii care nu pot vizita secția de votare din cauza sănătății sau din alte motive întemeiate ar putea solicita să voteze cu urna mobilă. Această opțiune a fost disponibilă pentru alegătorii eligibili din anumite circumscripții, inclusiv cei din spitale, la cererea scrisă într-un termen limită stabilit.³⁴

31 Hotărârea CEC nr. 1538/2023 a conturat condițiile specifice pentru exercitarea dreptului de vot.

32 Art. 62 (3) din Codul Electoral al Moldovei

33 Articolul 162 (3) din Codul Electoral al Republicii Moldova.

34 Potrivit paragrafului 4 al articolului 80 din Codul Electoral al Republicii Moldova, se prevede că cererile scrise pot fi depuse în termen de două săptămâni înainte de ziua programată a alegerilor, până la ora 14.00. în ziua premergătoare zilei alegerilor. În ziua alegerilor, cererile pot fi aprobate de BESV până la ora 14:00, la depunerea unui certificat medical.

Pentru alegerile locale din 5 noiembrie, au fost înscrși în Registrul de Stat al Alegătorilor 3.302.399 de persoane, dintre care 2.758.810 erau eligibili să voteze pentru primul tur. Discrepanța s-a datorat persoanelor care dețin cetățenia moldovenească, dar nu au domiciliu sau reședință înregistrată și alegătorilor care au fost înscrși în unități administrativ-teritoriale din Transnistria, temporar în afara controlului suveran al autorităților constituționale ale Republicii Moldova, unde nu s-au desfășurat alegeri.

Pentru turul doi s-a folosit aceeași listă de alegători ca la primul tur, cuprinzătoare 839.239 alegători pentru turul doi și 12.131 alegători pentru alegerile repetate. Listele alegătorilor de bază nu au fost actualizate între cele două tururi, astfel încât persoanele care au împlinit 18 ani în acest interval de timp au fost incluse în listele electorale suplimentare la secțiile de votare, în ziua alegerilor.

Cu trei zile înainte de turul doi, Agenția de Servicii Publice a anunțat că va pune la dispoziție buletine de identitate provizorii, gratuit, cetățenilor peste 18 ani care nu dețin act de identitate. În plus, agenția a anunțat că va facilita înregistrarea studenților și elevilor cu drept de vot și înscrși în instituțiile de învățământ din localitățile în care a avut loc al doilea tur de scrutin, la cererea acestora.

Ar fi oportun de avut în vedere posibilitatea adoptării în mod explicit a unei legislații care să reglementeze drepturile de vot ale cetățenilor care împlinesc vârsta de 18 ani între cele două tururi de vot. În plus, lista de alegători ar trebui actualizată între cele două tururi, pentru a include persoanele care au împlinit 18 ani între cele două tururi.

V. ÎNREGISTRAREA CANDIDAȚILOR

Dreptul de a candida la consiliul municipal sau raional se acordă tuturor cetățenilor cu drept de vot. Candidații la primărie trebuie, în plus, să aibă cel puțin 23 de ani și să fi absolvit minim învățământul general obligatoriu.³⁵ Militari activi; persoanele condamnate la închisoare prin hotărâre judecătorească definitivă; cei cu antecedente penale active pentru infracțiuni săvârșite în mod deliberat; și persoanele private de dreptul de a ocupa funcții publice printr-o hotărâre judecătorească definitivă nu pot candida la alegeri.³⁶

Șaizeci de partide politice au fost înregistrate de Agenția pentru Servicii Publice (ASP) și aveau dreptul de a desemna candidați.³⁷ Candidați putea fi desemnați de partidele politice, blocurile electorale sau prin auto-nominalizare. Blocurile electorale se puteau înregistra doar la CEC, iar partidele din bloc nu puteau numi candidați de sine stătător.³⁸

Partidele și blocurile pot desemna un candidat la funcția de primar în fiecare circumscripție electorală.³⁹ Listele de candidați pentru consiliile locale și raionale trebuie să conțină cel puțin jumătate din numărul total de consilieri, plus șapte candidați supleanți. Concurenții electorali au opțiunea de a modifica sau elimina un candidat de pe listă sau de a retrage întreaga listă de candidați, cu până la zece zile înainte de ziua alegerilor.⁴⁰

Conform calendarului electoral al CEC,⁴¹ perioada de nominalizare a candidaților începe după constituirea Consiliilor Electorale de Circumscripție Electorală (CECE), cu 60 de zile înainte de alegerile în circumscripțiile de gradul doi și cu 40 de zile înainte de alegerile pentru circumscripțiile de gradul I. Partidele politice și blocurile electorale nu pot lua decizii cu privire la desemnări înainte de începerea perioadei de desemnare.⁴² Contrar acestor reglementări, diferite partide politice și-au anunțat public candidații înainte de perioada prevăzută.⁴³ Desemnarea anticipată a oferit acestor candidați și partidelor lor șansa de a-i promova folosind fondurile partidului în locul fondurilor electorale dedicate, ceea ce le-a oferit un avantaj față de ceilalți concurenți, încălcând principiul egalității de șanse.

35 Articolul 161 din Codul Electoral. Cerința de vârstă pentru primar a fost redusă de la 25 de ani.

36 Articolul 16 din Codul Electoral.

37 [Lista](#) partidelor politice care pot candida la alegerile locale din 5 noiembrie. Potrivit articolului 8 din Legea privind partidele politice, partidele politice care doresc înregistrarea trebuie să depună 1.000 de semnături de la viitorii membri ai partidului, precum și programul și statutul partidului, printre altele. PSA are 15 zile pentru a decide cu privire la cerere.

38 ENEMO consideră această limitare ca fiind excesiv de restrictivă în cazul alegerilor locale în care dinamica politică și coalițiile variază considerabil între orașe și districte.

39 Potrivit articolului 163, alin. (4) și (5), candidații de consilier pot candida atât în unitățile de nivel I, cât și de nivelul II, precum și atât pentru primar, cât și pentru consilier, dar numai într-un singur sector de același nivel. În plus, candidații la primărie nu pot candida în mai multe raioane de același nivel și nici în municipiile Chișinău și Bălți simultan.

40 Termenul anterior era de șapte zile. CECE 35/1 Ungheni a refuzat înscrierea unui candidat independent consilier Alexandr Soleanikov pe 12 octombrie, argumentând că candidatul este deja înscris pe lista PSRM. CECE 35 a menținut Hotărârea la 16 octombrie. Candidatul a făcut apel la Judecătoria Ungheni, la Curtea de Apel Chișinău și la Curtea Supremă de Justiție. Instanțele au anulat deciziile de neînregistrare ca fiind ilegale deoarece actele administrative au încălcat dreptul reclamantului de a fi ales și libertatea de asociere. Consimțământul său anterior de a candida pe biletul PSRM nu este irevocabil, iar candidatul și-a declarat interesul de a candida ca independent. CSJ prin [decizia](#) finală a anunțat aceasta la 1 noiembrie, cu doar patru zile înainte de ziua alegerilor.

41 [Hotărârea](#) Nr. 1150 a CEC pentru aprobarea calendarului electoral pentru alegerile locale din 5 noiembrie din 2 august 2023.

42 Articolul 63 din Codul Electoral.

43 Misiunea de Observare Promo-LEX Alegeri Locale Generale 5 noiembrie 2023, [Raportul nr. 1](#), pagina 25.

ENEMO recomandă CEC să monitorizeze sistematic nominalizările timpurii ale candidaților și să aplice sancțiuni proporționale și disuasive pentru a asigura principiul egalității de șanse în procesul electoral.

Candidații independenți au obligația să colecteze un anumit număr de semnături de la alegători în funcție de numărul de alegători înscrși în circumscripție împărțit la numărul de locuri de consilier.⁴⁴ Semnăturile urmau să fie depuse la CECE pentru verificare, iar termenul limită era cu 30 de zile înainte de ziua alegerilor, ceea ce corespunde cu începerea campaniei.⁴⁵ Verificarea poate dura până la șapte zile, ceea ce este în contradicție cu cele mai bune practici.⁴⁶ În plus, timpul scurs între depunerea documentației și timpul în care CECEurile pot verifica semnăturile și alte documente limitează șansele egale în rândul candidaților și nu ia în considerare posibilele reclamații și contestații, ceea ce a dus la înregistrarea sau radierea anumitor candidați mult timp după încheierea începutul campaniei.⁴⁷

ENEMO recomandă consolidarea termenelor din Codul Electoral, astfel încât toate termenele de înregistrare a candidaților, inclusiv verificarea documentelor de înregistrare și contestații, să expire înainte de începerea oficială a campaniei. Acest lucru va crea condiții de concurență mai echitabile și va aduce legislația în conformitate cu standardele internaționale și principiul egalității de șanse.

În conformitate cu recomandarea anterioară a ENEMO, numărul de semnături necesare a fost redus, iar alegătorii pot susține acum mai mulți candidați, inclusiv pentru mai multe funcții electivă, ceea ce este în conformitate cu cele mai bune practici. CECE și unii candidați independenți au lăudat că procesul de verificare a semnăturilor că a fost simplificat în comparație cu alegerile anterioare. Nu au fost exprimate îngrijorări de către interlocutori cu privire la colectarea și verificarea semnăturilor. Cu toate acestea, condițiile diferite dintre candidații independenți și partidele politice în ceea ce

44 Candidații independenți la consilii trebuiau susținuți de doi la sută dintre alegătorii înscrși din raion împărțit la numărul de locuri de consilieri, dar nu mai puțin de 50 de semnături. În cazul candidaților la primărie, aceștia trebuiau să adune un procent din alegătorii înscrși în raion, dar nu mai puțin de 100. Candidații independenți pot constitui un grup de inițiativă (GI) pentru strângerea semnăturilor și îl pot înregistra la CECE respectiv.

45 Depunerile pentru înregistrare au avut loc în perioada 19 septembrie - 6 octombrie pentru CECE de nivel al doilea și din 29 septembrie până în 6 octombrie 2023 pentru CECE de primul nivel.

46 În conformitate cu [Codul bunelor practici în materie electorală al Comisiei de la Veneția](#) I.1.3 (v), „Validarea semnăturilor trebuie să fie finalizată până la începutul campaniei electorale”.

47 Un potențial candidat la funcția de primar al municipiului Chișinău, Andrei Donica, a fost respins de CECE Nr. 1 Chișinău pe 10 octombrie cu argumentul că s-a înregistrat deja ca candidat la funcția de primar în Condrîța (sat din Municipiul Chișinău) și nu se poate înscrie în ambele municipii. CEC a menținut Hotărârea CECE la 13 octombrie în documentul său [Hotărârea](#) Nr. 1448. Donica a contestat hotărârea CEC la Judecătoria Râșcani care a decis la 19 octombrie în favoarea lui Donică. CECE Nr. 1 a contestat Hotărârea la Curtea de Apel Chișinău care a menținut Hotărârea Judecătoriei Râșcani la 27 octombrie, iar recursul final al CECE a fost adresat Curții Supreme de Justiție care a luat o [încheiere](#) la 31 octombrie și a ordonat CECE să îl înregistreze pe Donică în calitate de candidat la funcția de primar al Chișinăului. Un alt caz se referă la respingerea lui Roman Emilianov de către CECE Dubăsari ca și candidat independent la consiliul raional din Dubăsari din cauza numărului insuficient de semnături din partea susținătorilor. Hotărârea CECE Dubăsari nr. 43 din 10 octombrie și [Hotărârea](#) CEC Nr. 1461 din 15 octombrie au fost respinse de judecătoria din Criuleni, prin [hotărârea](#) din 26 octombrie, iar candidatul a fost ulterior înregistrat. Un alt candidat independent Alexandr Soleanicoș a fost înregistrat abia la 1 noiembrie (vezi mai sus). Mai mult, decizia CSJ [susține](#) la 5 noiembrie, decizia instanțelor inferioare de a-l radia pe Constantin Macovei pentru nesuspendarea funcției (Vezi și secțiunea Campanie electorală). CECE 27/15 a luat Hotărârea în aceeași zi, dar candidatul a primit 652 de voturi care au fost declarate nule.

privește colectarea semnăturilor nu sunt în conformitate cu cele mai bune practici.⁴⁸

S-ar putea lua în considerare impunerea cerinței pentru partidelor politice și blocurilor electorale nereprezentate într-un organ sau unui organ superior, să confirme sprijinul minim în alegeri, în aceleași condiții sau similare ca și candidații independenți.

Alegerile au fost în general competitive, cu un număr mare de candidați înscriși.⁴⁹ În general, majoritatea candidaților s-au putut înregistra fără dificultăți și nu au fost semnalate preocupări majore de către interlocutorii ENEMO. În turul doi, cel mai mare număr de candidați a concurat în numele PAS - 152 de candidați, urmat de PSRM cu 74, PSDE cu 61, 56 candidați independenți și PDCM cu 47.⁵⁰

Deși a fost posibil să se găsească candidații înregistrați și listele pe site-urile individuale ale CECE, CEC a publicat doar date foarte generale agregate cu numărul total de candidați și echilibrul de gen. Cu toate că termenul limită de înregistrare a candidaților este 13 octombrie, CEC nu a publicat înainte de ziua alegerilor informații despre numărul de candidați înscriși de fiecare partid politic și nici despre listele și candidații retrase și respinse.

Pentru a spori transparența, se cere ca CEC să elaboreze proceduri clare de colectare și agregare a informațiilor privind candidații, sub forma unei liste comune a tuturor candidaților care candidează la alegerile locale, care să fie pusă la dispoziție pentru consultare publică înainte de ziua alegerilor, împreună cu statisticile: candidați înregistrați pe partid politic, precum și numărul de candidați retrași și respinși.

Excepții suplimentare pentru înregistrarea candidaților stabilite prin modificările la Codul Electoral, adoptate la 31 iulie 2023, inclusiv interdicția de cinci ani de a candida la alegeri pentru membrii organelor executive și persoanele alese ale partidului politic declarat neconstituțional (fostul partid Șor); au fost suspendate la 29 septembrie și declarate neconstituționale de Curtea Constituțională la

48 Condițiile discriminatorii pentru candidații independenți nu respectă [1990 Documentul OSCE de la Copenhaga](#), care prevede la alin. 7.5 că „Vor respecta dreptul cetățenilor de a solicita funcții politice sau publice, cu titlu individual sau ca reprezentanți ai unor partide politice sau organizații, fără discriminare”. În plus, [Comisia de la Veneția și Opinia comună OSCE/BIDDO asupra Proiectului de Cod Electoral](#) menționează că „odată ce sunt înregistrate, partidele politice pot participa la orice viitoare alegeri fără vreo cerință premergătoare scrutinului care să asigure existența unui minim sprijin pentru înscrierea pe buletinul de vot. Pe de altă parte, nominalizarea unui candidat independent (individual) la alegeri, precum și a candidaților în cursa prezidențială, trebuie sprijinită de un anumit număr de semnături. Pentru a asigura egalitatea șanselor de participare, se poate lua în considerare prevederea ca toate partidele, blocurile și candidații individuali care nu sunt reprezentați în organul ce urmează a fi ales să confirme sprijinul minim în condiții similare. Această recomandare trebuie privită împreună cu propunerea ca alegătorii să poată.”

49 CECE au înregistrat 57.396 de candidați pentru funcția de primar și consilier în consiliile locale din 35 de partide politice și un bloc electoral, precum și 1.174 de candidați independenți. În total, 3.297 de candidați s-au înscris pentru cele 898 de funcții de primar și 45.775 pentru 11.058 de mandate de consilier din 35 de partide politice și un bloc electoral, precum și 1.174 de candidați independenți. Pentru funcția de primar general al municipiului Chișinău au fost înregistrați 27 de candidați din partide precum și un bloc electoral, iar pentru funcția de primar al municipiului Bălți 15, dintre care 13 nominalizați de partide, iar doi independenți. Un număr extraordinar de mare de candidați independenți (288) au fost înregistrați în Găgăuzia.

Cu toate acestea, a existat un singur candidat la primărie în 18 municipalități, limitând astfel alegerea alegătorilor. Un singur candidat electoral (Partidul Șansă) pentru funcția de primar sau de consilier local a fost înregistrat în trei municipii. După radierea candidaților din Partidul Șansa la 3 noiembrie, alegătorii au rămas fără candidați. Prin urmare, pe 19 mai 2024, s-au desfășurat alegeri locale noi pentru consiliile satești din Cairaclia, (Taraclia) și pentru primarii și consiliile satești din Chioselia Rusă și Cotovscoe din UTA Găgăuzia. Alegeri parțiale pentru o nouă componentă a consiliului local ar urma să aibă loc și în comuna Cealic (Taraclia).

50 În al doilea tur de scrutin, au participat 544 de candidați la primărie, dintre care 488 reprezentau partide politice (348 bărbați și 140 femei) și 56 erau candidați independenți (38 bărbați și 18 femei).

3 octombrie 2023.⁵¹ În urma deciziei Curții Constituționale, Parlamentul a adoptat a doua zi, în două lecturi consecutive, modificările la Codul Electoral pentru interzicerea candidaților a patru grupuri specifice.⁵² Cu puțin timp înainte de Hotărârea Parlamentului, Comisia pentru Situații Excepționale (CSE) a adoptat aceeași dispoziție cu efect imediat pentru a se asigura că candidații vizați nu se vor putea înscrie la viitoarele alegeri înainte de promulgarea legii de către Parlament.⁵³

Cele două intervenții ale Comisiei pentru Situații Excepționale (CSE) în procesul de înregistrare a candidaților au reprezentat o provocare pentru procesul electoral. Lipsa mecanismelor de control oportune și eficiente și a competențelor vaste ale CSE au reprezentat o îngrijorare serioasă.

Pe baza amendamentelor Parlamentului din 4 octombrie la Codul Electoral, mai multe instituții publice au transmis CEC date despre persoanele cărora li s-a interzis să candideze.⁵⁴ Lista finalizată de CEC și transmisă CECEurilor a inclus 102 de nume. Lista nu a fost făcută publică din cauza sensibilității datelor cu caracter personal și a prezumției de nevinovăție.⁵⁵ Autoritățile au susținut că modificările accelerate sunt necesare pentru a preveni mita alegătorilor și încercările de finanțare ilegală pentru a influența alegerile, precum și pentru a pune în aplicare Hotărârea din 3 octombrie a Curții Constituționale. Hotărârea Curții Constituționale nu a impus însă adoptarea vreunei modificări a legislației. Indivizii au avut șansa să depună dovada că s-au disociat public de acțiunile ilegale ale partidului sau au renunțat la ele. Persoanele afectate aveau dreptul de a contesta Hotărârea CECE la Curtea de Apel Chișinău, dar adoptarea tardivă a amendamentului a împiedicat utilizarea efectivă a acestei opțiuni.⁵⁶

În contradicție cu cele mai bune practici, amendamentele au fost adoptate într-o manieră pripită, în lipsa unei consultări publice adecvate și cu doar două zile înainte de termenul limită de înregistrare a

51 CC a susținut că interdicția era prea generală și nu prevedea remedii efective și garanții împotriva deciziilor arbitrare pentru candidații în cauză. O argumentare similară a fost folosită în Comisia de la Veneția și OSCE/BIDD [Opinie comună](#) cu privire la amendamentul din 31 iulie publicat la 5 octombrie, concluziona că interzicerea foștilor membri ai Partidului Șor de a candida timp de cinci ani era disproporționată și foarte largă. Deși avizul recunoaște scopul legitim de apărare a constituției și a integrității statului democratic, aceasta mai precizează că prevederea a restrâns dreptul de a candida la alegeri fără a face distincție între membrii de partid care ar putea contribui activ la actele ilegale atribuite partidului politic și cei care desfășurau doar activități neutre și nu cunoșteau acte potențial ilegale comise de partid. Restricția afectează un grup mare de persoane, făcându-le responsabile colectiv pentru activitățile nelegitime ale partidului din care fac parte. Legislației lipsește individualizarea care contravine principiului proporționalității și dând posibilitatea persoanelor afectate de a solicita un control judiciar.

52 Potrivit [legii](#) Parlamentului privind modificarea Codului Electoral nr. 280/2023, persoanele care sunt suspectate, puse sub acuzare, inculpate sau condamnate pentru infracțiuni pentru care un partid a fost declarat neconstituțional; cei excluși anterior din cursa electorală în urma încălcării legislației electorale, indiferent de gravitatea încălcării; cei de pe listele internaționale de sancțiuni; iar celor care au săvârșit alte acte pentru care un partid a fost declarat neconstituțional le este interzis de a candida la alegeri timp de trei ani.

53 Potrivit [dispoziției nr. 86](#), emise de Comisia pentru Situații Excepționale din Moldova, formată din membri ai guvernului și delegați ai instituțiilor statului. În timpul stării de urgență, această comisie joacă un rol de lider în răspunsul la urgență și deține o autoritate extinsă pentru a lua și a pune în aplicare decizii care au efect juridic imediat. Deciziile CSE nu sunt supuse controlului de constituționalitate. [Vezi componența comisiei](#)

54 Instituțiile au fost Inspectoratul General de Poliție, Centrul Național Anticorupție, Serviciul de Securitate și Informații și Oficiul Procuraturii Generale.

55 CEC a informat [presa](#) despre faptul că lista nu poate fi făcută publică.

56 Potrivit CEC, 21 din cele 102 persoane au dorit să se înregistreze, trei s-au retras, iar restul au fost respinse. Cinci dintre candidații respinși au făcut recurs la Curtea de Apel Chișinău. Unul dintre ei a fost o candidată independentă și fostă deputată a partidului Șor, Marina Tauber, care a fost respinsă de CECE Bălți și a depus două contestații la Curtea de Apel Chișinău. La 10 octombrie, Curtea de Apel Chișinău a respins ca neîntemeiată cererea Marinei Tauber de a anula ordinul emis de CSE la 4 octombrie. La 12 octombrie, Curtea de Apel Chișinău a respins ca nefondat recursul lui Tauber împotriva deciziei CECE Bălți de a nu o admite la concursul pentru primăria municipiului Bălți.

candidaților.⁵⁷ Pasul a fost criticat de opoziție care a boicotat sesiunea Parlamentului din 4 octombrie, precum și de reprezentanții societății civile. Pe 16 octombrie, cinci membri ai Parlamentului din fostul partid Șor au contestat modificarea Codului Electoral în fața Curții Constituționale pentru verificarea constituționalității acestuia și au cerut suspendarea legii. Cea de-a doua cerere nu a fost admisă, în timp ce hotărârea de constituționalitate este pe rol.⁵⁸ ENEMO apreciază că adoptarea tardivă a acestui amendament cheie cu două zile înainte de termenul limită de înregistrare a candidaților a amenințat principiul securității juridice și a reprezentat o provocare pentru candidați să își exercite dreptul de a candida la alegeri.⁵⁹

Mai multe partide și-au exprimat îngrijorarea cu privire la încercările de corupere sau chiar de a face presiuni pe candidații lor să candideze în numele altor partide politice. Unele partide și-au exprimat îngrijorarea că candidații lor au fost mituiți de foști membri ai partidului Șor pentru a candida pe listele partidelor nou înființate⁶⁰ sau ca independenți. Reprezentanții partidelor de opoziție au susținut, de asemenea, că potențialii candidați au decis să candideze pe listele PAS prin angajamentul de a primi fonduri din proiectul „Satul European”,⁶¹ din cauza presiunilor și hărțuirilor din partea organelor de drept sau cu promisiuni de oprire a investigațiilor în curs.

Neconstituționalitatea partidului Șor s-a dovedit a fi doar formală, deoarece partidul a transferat imaginea, programul și simbolurile similare altor partide (cum ar fi Partidul Șansa sau FASM), precum și diverșilor candidați independenți folosind aceleași metode pentru care partid Șor a fost declarat neconstituțional. La 30 octombrie, CEC a instruit mai multe CECEuri să ia în considerare anularea

57 [Codul bunelor practici în materie electorală al Comisiei de la Veneția](#), (II 2.b.), „Elementele fundamentale ale dreptului electoral, în special, sistemul electoral propriu zis, componența comisiilor electorale și constituirea circumscricțiilor electorale, nu trebuie amendate decât cel puțin cu un an înainte de alegeri, sau trebuie înscrise în constituție sau formulate în formă de document cu un statut mai înalt decât cel al unei legi ordinare.”

58 Curtea Constituțională, prin [decizia](#) din 18 octombrie. CC a informat ENEMO la 14 noiembrie că proiectul de decizie a fost pregătit, dar CC a solicitat avizul Comisiei de la Veneția datorită expertizei și recunoașterii respectate a acesteia în societatea moldovenească. Comisia de la Veneția și BIDDO au menționat în documentul său Biref-ul [comun Amicus Curiae](#) din 18 decembrie că este justificată restrângerea dreptului de a candida pe baza neconstituționalității partidului Șor. Comisia de la Veneția a apreciat reducerea interdicției de la cinci la trei ani, dar a sugerat ca durata interdicției să corespundă gravității comportamentului. Cu toate acestea, Comisia a afirmat că modificările erau încă disproportionale, lipseau aspectele de securitate juridică și de previzibilitate și aveau efect retroactiv. Interdicția ar trebui să afecteze doar acele persoane care au pus în pericol Constituția și integritatea statului democratic.

59 Modificarea din 4 octombrie la Codul Electoral încalcă dreptul candidaților de a candida la alegeri înainte de o decizie judecătorească definitivă. Potrivit articolului 14 din Comentariul general 25 la articolul 25 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (ICCPR) din 1996, „Statele părți ar trebui să indice și să explice prevederile legislative care ar priva cetățenii de dreptul lor de vot. Motivele pentru o astfel de privare ar trebui să fie obiective și rezonabile. Dacă condamnarea pentru o infracțiune constituie temeiul suspendării dreptului de vot, perioada acestei suspendări ar trebui să fie proporțională cu infracțiunea și pedeapsa. Persoanele care sunt private de libertate, dar care nu au fost condamnate nu trebuie excluse de la exercitarea dreptului de vot”.

60 La 26 iunie 2023, la numai o săptămână de la declararea neconstituțională a partidului Șor, Ilan Șor a anunțat crearea blocului politic „Șansă, Obligații, Realizări”, care va fi prescurtat „Ș.O.R”. Acest bloc a constat din Mișcarea „Ai Noștri” și „Forța Alternativă și Salvare a Moldovei” (FASM). Ai Noștri a fost redenumit în august 2023 ca partidul „Șansa”.

61 [În programul „Satul European](#), 724 de proiecte de dezvoltare a infrastructurii au intrat în concurs; Au fost selectate 497 de proiecte, 245 finalizate, iar suma totală a fondurilor alocate pentru Programul Satul European este de 2,8 miliarde MDL. Fondul Național pentru Dezvoltare Regională și Locală (NFRLD) este principala sursă de finanțare. Prim-ministrul Moldovei a dat asigurări ENEMO că fondurile „satul european” sunt alocate echitabil în toată țara și primării din spectrul politic beneficiază de ele. Promo-LEX a analizat provizoriu în sa [Raportul nr. 3](#) 399 de proiecte și a relevat că 59 la sută dintre primării care au beneficiat de proiect rulează în prezent cu PAS. Proiect similar „Programul Satul European Express” cuprinde 399 de proiecte, dintre care 69 au fost finalizate la 1 decembrie.

înregistrării a 97 de candidați ai partidului Șansa.⁶² CEC și-a întemeiat Hotărârea pe informațiile furnizate de Serviciul de Informații și Securitate (SIS), Procuratura Anticorupție, Centrul Național Anticorupție și Inspectoratul General de Poliție, susținând că acești candidați erau suspectați că ar folosi fonduri ilegale și nedeclarate de la „Grupul criminal Șor” prin proiectele „Satul moldovenesc”; acțiuni de depășire a plafonului „Fondul electoral” (CEC a inclus contractele de sponsorizare în plafon); precum și a coruperii alegătorilor. Opt din nouă CECE⁶³ a decis excluderea candidaților partidului Șansa, în total 78 de consilieri și opt candidați la funcția de primar. Totodată, CEC a decis să examineze în continuare constatările și să decidă eventualele sancțiuni legate de alocațiile de la bugetul de stat pentru partidul Șansa.⁶⁴

Pe 3 noiembrie, cu doar două zile înainte de ziua alegerilor, Comisia pentru Situații Excepționale a adoptat o rezoluție de revocare a înscrierii tuturor celor 8.605 de candidați ai partidului Șansa, atât pentru funcția de primar, cât și pentru consilier, în toată țara.⁶⁵ CSE a susținut că partidul Șansa a reprezentat o amenințare la adresa securității naționale, a încălcat prevederile privind finanțarea campaniei și a avut legături cu fostul partid Șor. Partidul Șansa a contestat Dispoziția CSE la Judecătoria Râșcani din Chișinău, care a transmis-o Curții de Apel Chișinău.⁶⁶ La 12 decembrie, Curtea de Apel Chișinău a respins dispoziția CSE din 3 noiembrie de anulare a înscrierii candidaților Șansa. Guvernul a contestat Hotărârea la Curtea Supremă de Justiție, care a dispus rejudecarea la Curtea de Apel Chișinău pe 23 decembrie. Hotărârea târzie a Curții de Apel a afectat dreptul la remedieri legale în timp util.

Diverse părți interesate au informat ENEMO că alți candidați au avut legături cu fostul partid Șor.⁶⁷ Chiar înainte de radierea candidaților partidului Șansa și foștii membri ai partidului Șor au cerut în mod deschis alegătorilor să voteze pentru candidații alternativi sugerați în cazul radierii Șansa, ceea ce ridică îndoieli cu privire la autenticitatea acestor candidați.⁶⁸ Mulți interlocutori ENEMO au cerut un răspuns ferm din partea autorităților pentru a opri practicile ilegale ale candidaților Șansa.

62 Anularea înregistrării se referă la candidații la funcția de primar și consilier din nouă localități: Târșiței, raionul Telenești; Tăreuca, raionul Rezina; Iscălău, raionul Fălești; Dobrogea Veche, raionul Sângerei; Merenii Noi, Anenii Noi; Alexanderfeld, raionul Cahul; Pitusca, raionul Călărași; Raculești, raionul Criuleni și Joltai, Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia. CEC a [stabilit](#) pe baza sesizărilor de la SIS precum și de la Inspectoratul de Poliție Glodeni, Orhei și Chișinău că alegătorii au fost corupți prin oferte și promisiuni de a le oferi beneficii din activități caritabile pentru a-i determina să-și exercite votul, utilizarea altor fonduri decât din „Fondul electoral”, depășirea plafonului „Fondul” și utilizarea nedeclarate, fonduri financiare și materiale. CEC și-a susținut Hotărârea cu privire la punctul (157) din CC [cazul](#) Nr. 34/2016 care spune „Curtea notează că corupția alegătorilor trebuie privită ca o încălcare gravă a principiilor alegerilor libere și democratice, inclusiv a procesului electoral corect și transparent. Astfel de încălcări creează condiții prealabile pentru a pune sub semnul întrebării legalitatea și legitimitatea alegerilor. De asemenea, aceste încălcări pot influența semnificativ rezultatele alegerilor.”

63 Cu excepția s. Alexanderfeld din raionul Cahul

64 Pentru mai multe detalii, consultați subsecțiunea Finanțarea campaniei.

65 [Dispoziția](#) CSE Nr. 92, adoptată ulterior de CEC în [Hotărâre](#) Nr. 1543. Decizia sa bazat pe investigația amplă a SIS.

66 În cadrul ședinței de judecată de la Curtea de Apel Chișinău, reprezentanții CSE au formulat o cerere formală de înlăturare a excepției de neconstituționalitate a art. 225 alin. (3) lit. e) din Codul administrativ, care ține de proporționalitatea și limitele controlului judiciar. În baza acestei prevederi, candidatura concurenților partidului „Șansa” a fost anulată. La 5 noiembrie, Curtea de Apel Chișinău a admis cererea de ridicare a excepției de neconstituționalitate și a trimis sesizarea Curții Constituționale (CC), pentru soluționarea acesteia. CC [declarat](#) sesizarea cu privire la excepția de neconstituționalitate a articolului 225 alin. (3) inadmisibil la 9 noiembrie. Potrivit dispozițiilor în litigiu, CC nu poate fi implicată decât în revizuirea anumitor circumstanțe, precum proporționalitatea măsurilor adoptate prin acte administrative, atunci când se emit acte administrative individuale și normative privind securitatea națională sau punerea în aplicare a stării de urgență. Guvernul nu a putut fi supus formulării acestei solicitări, întrucât Codul administrativ a fost elaborat și adoptat de Parlament. Excepția de neconstituționalitate nu poate fi folosită de o autoritate publică pentru a anihila un act normativ adoptat de o altă autoritate publică.

67 Ilan Șor a susținut oficial diverși candidați, în special din partea Partidului „Șansa” și chiar a plătit sponsorizat [postări](#) pe pagina web Moldova 24/7. Pe 17 noiembrie, Șor [postat](#) pe FB că a fost abordat de candidatul independent la primul Comrat Nicolae Dudoglo cu o cerere de finanțare a proiectelor de infrastructură la Comrat.

68 Pe 31 octombrie, petrecerea „Șansa” [a anunțat](#) sprijinul său pentru alți candidați în cazul radierii candidaților lor din Bălți și Orhei (Tatiana Cociu, nominalizată de FASM, la Orhei; și candidata independentă Arina Corșicova, la Bălți).

ENEMO notează că anularea generală a înscrierii candidaților ar trebui să fie o măsură extremă, rezervată exclusiv celor mai grave încălcări.⁶⁹ Într-adevăr, anularea înregistrării unui candidat chiar înainte de alegeri are consecințe semnificative care pot afecta grav procesul electoral. Deciziile ar trebui să fie proporționale, transparente, temeinice din punct de vedere juridic și pot fi atacate, asigurându-se că procesul democratic nu este compromis.

Natura încălcărilor expuse în acest caz indică o manipulare strategică a cadrului legal existent, ocolirea deliberată a reglementărilor care supraveghează finanțarea partidelor și campaniei de către partidul politic implicat, precum și alte acțiuni menționate în hotărâre care reprezintă un grad de amenințare semnificativă la adresa integrității procesului electoral, a principiilor democratice cheie și chiar a integrității statului însuși.

Cu toate acestea, ENEMO consideră că aceasta este o situație care necesită prudență extremă în menținerea unui echilibru foarte delicat între protejarea integrității statului și protejarea normelor democratice și a statului de drept. Decizia de anulare a înscrierii candidaților ar fi trebuit să fie luată de organele de gestionare a alegerilor, conform cadrului legal al Republicii Moldova, și ar fi trebuit să se asigure căi de atac efective.⁷⁰ Intervenția CSE, organ compus în majoritate din membri ai executivului, asupra dreptului de a candida la alegeri ridică îngrijorări cu privire la implicarea executivului în procesul electoral, mai ales că starea de urgență a fost folosită pentru a justifica excluderea, în ciuda faptului că autoritățile susținând anterior că nu ar afecta procesul electoral.⁷¹

ENEMO recomandă adoptarea de către organul legislativ a unor prevederi referitoare la aspecte fundamentale ale legislației electorale cu mult înaintea perioadei electorale. Toate cazurile de înregistrare a candidaților ar trebui să fie decise de organele competente de gestionare a alegerilor.

În cazul în care viitoarele alegeri au loc sub starea de urgență, organul executiv responsabil în astfel de situații ar trebui să se abțină de la imixtiunea în procesul electoral.

Tendențele legate de radierea candidaților au continuat în turul doi. La 7 noiembrie, CECE nr. 2, Municipiul Bălți, a anulat înregistrarea candidatului independent la funcția de primar Bălți, Arina Corșicova, care s-a clasat pe locul al doilea în primul tur, cu 21,52 la sută din voturi.⁷² Candidata Corșicova a fost în cele din urmă radiată pentru că se numără printre persoanele care nu au putut candida în funcție conform modificărilor aduse Codului Electoral din 4 octombrie 2023 și pentru

69 În lor Opinie [comună, alin. 106](#); BIDD0 și Comisia de la Veneția comentează că „radierea concurenților electorali ca sancțiune aplicată de administrația electorală, și anume că o astfel de ingerință severă în drepturile de vot precum radierea să fie o măsură de ultimă instanță, aplicată numai pentru cele mai grave încălcări și supusă controlului judiciar efectiv; în conformitate cu standardele internaționale și bunele practici.”

70 Alineatul (5.10) din [1990 Documentul OSCE de la Copenhaga](#) prevede că „toată lumea va avea un mijloc eficient de despăgubire împotriva deciziilor administrative, astfel încât să garanteze respectarea drepturilor fundamentale și să asigure integritatea juridică”

71 [Comunicatul de presă](#) al Parlamentului din 21 septembrie 2023.

72 Petiția de excludere a candidatului Arina Corșicova a fost depusă la 1 noiembrie de liderul „Partidului Schimbării”, Ștefan Gligor, și de primarul în funcție și candidatul la primar al municipiului Bălți, din același partid, Nicolai Grigorișin. Gligor [a susținut](#) „Compania Telesistem TV, al cărei administrator este Arina Corșicova, este menționată direct în decizia Curții Constituționale privind neconstituționalitatea partidului Șor. Autoritățile responsabile cu implementarea hotărârilor CC și după modificarea Codului Electoral de către Parlament, au fost nevoite să întocmească o listă cu persoanele care nu au putut candida la funcții. Arina Corșicova a fost una dintre persoanele care nu a putut candida din cauza deciziei CC.”

depășirea plafonului de cheltuieli pentru finanțarea campaniei.⁷³ Hotărârea CECE din Bălți a fost menținută de CEC⁷⁴ pe 10 noiembrie. Hotărârea a mai fost atacată fără succes de către Corșicova în toate instanțele de judecată.⁷⁵ Încă trei plângeri prin care se solicită radierea candidaților după primul tur au fost respinse de OGAurile relevante,⁷⁶ în timp ce un candidat a fost radiat de Curtea Supremă de Justiție pe 10 noiembrie, iar mandatul primarului ales al municipiului Căușeni a fost invalidat pe 19 noiembrie.⁷⁷

În timp ce ENEMO recunoaște legitimitatea radierii candidaților pe baza unor nereguli grave privind finanțarea campaniei,⁷⁸ posibilele cazuri de radiere pe baza neeligibilității de a candida sau a discrepanțelor în listele de semnături justificative ar fi trebuit să fie adjuocate imediat după perioada de înregistrare a candidaților și în termenele stabilite. ENEMO consideră că cazurile în curs de soluționare a disputelor au creat incertitudine în rândul concurenților și, eventual, ale alegătorilor.

Există o ambiguitate în legislație dacă candidaților privați de dreptul de a ocupa o funcție publică trebuie să li se ridice mandatul înainte de a putea candida la alegeri. Inițial, la 18 septembrie, Autoritatea Națională de Integritate (ANI) a furnizat CEC o listă cu 70 de persoane care nu pot ocupa funcții publice, în baza unei hotărâri judecătorești definitive. Din cauza ambiguității, lista a fost ulterior redusă la 49 și 47 de nume, pe 4 și, respectiv, 5 octombrie. 23 de persoane excluse de pe lista respectivă au fost condamnate de instanță, însă mandatul nu le-a fost ridicat, astfel că s-au

73 CECE din Bălți Nr. 2 prin Hotărârea Nr. 239 a citat articolul 16 alin. (2), lit. f), articolele 50-59 și 102, alin. (102), lit. A). CECE a susținut în Hotărârea sa că Corșicova a încălcat mai multe articole din Codul Electoral, cum ar fi utilizarea de fonduri ilegale și depășirea plafonului de finanțare a campaniei. Mai mult, Corșicova se află pe listele internaționale de sancțiuni, întrucât a fost administrator al SRL „Telesistem TV”, dar nu a menționat acest fapt la înregistrare. CECE a citat, de asemenea, ancheta Inspectoratului de Poliție Bălți care a dovedit că Partidul Șansa a făcut campanie în numele Corșicovei după radierea acestora. După radierea lui Corșicova, mandatul de primar Bălți a fost contestat de Alexandru Petcov (Partidul Nostru, 22,69% din voturi în primul tur) și Maxim Moroșan (PSRM, 19,73% în primul tur).

74 [Hotărâre](#) CEC Nr 1573 din 10 noiembrie. CEC a susținut că există o legătură directă între fostul partid Șor, partidul Șansa și Arina Corșicova, pentru că cea din urmă reprezintă un candidat de rezervă al partidului sau un bloc electoral camuflat, care la rândul său a folosit indirect și direct resursele Partidului Șansa. CEC s-a referit la [Hotărâre](#) Nr. 29 a Curții Constituționale din 9 decembrie 2014 “Referitor la confirmarea rezultatelor alegerilor parlamentare” care prevede că pentru a asigura condiții echitabile tuturor concurenților electorali la următoarele alegeri, este necesar ca autoritățile competente în materie electorală să excludă din start situațiile de camuflare a blocurilor electorale.

75 Judecătoria de [prima instanța Balti](#), Curtea de Apel Bălți și Curtea Supremă de Justiție

76 Candidatul PAS la funcția de primar al Orheiului, Sergiu Stanciu, a cerut anularea alegerilor din Orhei câștigate în primul tur de Tatiana Cociu (FASM) și a cerut radierea acesteia din cauza mai multor încălcări. CECE de nivelul doi i-a respins plângerea, dar CEC a [chemat](#) CECE să-și reconsidere decizia. O altă plângere a fost depusă de Nicolai Grigorișin (Candidatul Partidului Schimbării la primăria Bălți) pentru radierea candidaților FASM pentru primari și consilieri din Bălți pentru că nu au putut candida în baza art. 16 alin. (2) lit. e) din Codul Electoral. CECE a respins acea plângere, dar CEC [admis](#) este parțial în caz de nereguli la finanțarea campaniei (vezi subsecțiunea Finanțarea campaniei). A treia plângere se referă la radierea candidatului independent la primar Anna Onofrei în Vulcănești (Găgăuzia) pentru falsificarea listelor de semnături. La 7 noiembrie, poliția a confiscat listele de semnături, iar ancheta este în derulare. CECE Vulcănești 36/3 a votat de două ori împotriva radierii candidatului.

77 CSJ l-a radiat pe Ion Berladean (candidatul la funcția de primar în satul Cotova, raionul Drochia) în data de 10 noiembrie din cauza ineligibilității acestuia pentru a ocupa o funcție publică. Din cauza radierii, la urne a rămas un singur candidat. La 19 noiembrie, CECE 10/1 a invalidat mandatul primarului ales al municipiului Căușeni, Anatolie Donțu (PPPDA), în baza deciziei definitive a CSJ și ANI că Donțu nu este eligibil pentru ocuparea funcției publice.

78 În baza articolului 100, alin. (3) din Codul Electoral, examinarea contestațiilor privind finanțarea partidelor politice nu este supusă termenelor de prescripție prevăzute de Codul Electoral.

putut înscrie ca candidați.⁷⁹ Nouă dintre aceste 23 de persoane au fost alese ulterior, dar mandatul le va fi ridicat de ANI după validarea acestora de către OGA.⁸⁰

ENEMO recomandă modificarea Legii privind declararea averii și a intereselor personale⁸¹ să fie în conformitate cu Codul Electoral, care prevede ineligibilitatea pentru ocuparea unei funcții publice printr-o hotărâre judecătorească definitivă. ENEMO mai sugerează adăugarea în lege a prevederii că o persoană condamnată nu poate ocupa nu numai aceeași, ci și orice altă funcție publică pentru perioada prevăzută.

79 Există o ambiguitate între prevederile Codului Electoral (art. 16, alin. (2) lit. d), art. 68 alin. (1) lit. f), art. 102 alin. (5) lit. e)) și articolul 23, alin. (6) din Legea nr. 133/2016 privind declarația de avere și interese personale care prevede că persoanele condamnate să fie descalificate din exercitarea unei funcții publice numai după eliberarea sau eliberarea din funcția publică respectivă sau încetarea mandatului. În cazul în care persoana a deținut o funcție electivă, aceasta nu mai poate ocupa aceeași funcție pe o perioadă de trei ani de la data la care încetează mandatul său. La 1 noiembrie, Curtea Supremă de Justiție, prin Decizia nr. [1065/23](#) și [1066/23](#) a anulat înscrierea a doi candidați PAS la primăria raionului Râșcani care au fost înscriși în ciuda faptului că se aflau pe lista ANI a persoanelor private de dreptul de a ocupa funcții publice timp de trei ani de la încheierea mandatului. Instanțele au menținut constatarea ANI și au respins argumentele Inspectoratului de Integritate conform cărora, pentru a aplica interdicția de a candida pentru o nouă funcție de primar, persoana trebuie să fi încetat din funcție. Hotărârea instanței a devenit definitivă și irevocabilă la 1 noiembrie 2023.

80 La 19 noiembrie, CECE nr 1 a invalidat mandatul primarului ales al municipiului Căușeni, Anatolie Donțu (PPPDA), la două săptămâni de la alegere, în baza deciziei definitive a Curții Supreme de Justiție și a Autorității Naționale de Integritate (ANI) conform căreia Donțu nu este eligibil pentru ocuparea funcției publice. Încă un mandat a fost invalidat conform ANI și CEC la Căinari (raionul Căușeni). Cu toate acestea, reprezentanții ANI au informat ENEMO că procedura corectă este validarea mandatului candidatului de către OGA, care va fi ulterior ridicată de ANI conform normelor. În aceste două cazuri, candidații afectați se pot înscrie și candida din nou.

81 Legea nr. 133/2016.

VI. CAMPANIA ELECTORALĂ ȘI FINANȚAREA CAMPANIEI

CAMPANIA ELECTORALĂ

Campania electorală și drepturile și obligațiile concurenților electorali sunt reglementate de Capitolul 8 din Codul Electoral din 2022, Codul Penal din 2002, Codul Contravențional din 2008, Legea Publicității din 2022 și Reglementările CEC. Campania începe la data înregistrării oficiale a candidaților, dar nu mai devreme de 30 de zile înainte de ziua alegerilor⁸² și se încheie vineri înainte de ziua alegerilor.⁸³ Campania electorală este interzisă cu o zi înainte de ziua alegerilor și chiar ziua alegerilor. În prima rundă, ENEMO a observat și a fost informată despre cazuri de încălcare a tăcerii electorale și încercări de influențare a voinței alegătorilor, în special de către Partidul exclus Șansa.⁸⁴ Prevederi referitoare la perioada de campanie pentru turul doi au fost introduse în noul Cod Electoral, așa cum a fost recomandat anterior de ENEMO.⁸⁵ Perioada de campanie din turul doi începe după ce CEC a anunțat data turului al doilea, dar nu mai târziu de 10 zile înainte de ziua alegerilor. Campania pentru turul doi a fost reluată în conformitate cu prevederile Codului Electoral, iar ENEMO nu a observat cazuri de campanie timpurie.

Noile prevederi electorale au introdus mai multe interdicții, în timp ce le-au ridicat unele anterioare. Codul Electoral nu mai include prevederea care interzice campania în afara perioadei oficiale de campanie. Cu toate acestea, doar utilizarea publicității politice și a activităților preelectorale legate de desemnarea candidaților sunt permise înainte de începerea perioadei de campanie. Adoptarea cu întârziere a regulamentului CEC (august), care reglementează utilizarea publicității politice în promovarea desemnării candidaților, a creat confuzie în rândul partidelor politice cu privire la activitățile permise legal înainte de începerea campaniei.⁸⁶ Cu o zi înainte de începerea oficială

82 Campania pentru alegerile locale din 2023 a început pe 6 octombrie.

83 În mod pozitiv, noul Cod Electoral a introdus exact începutul campaniei. Cu toate acestea, ENEMO recomandă din nou simplificarea și uniformizarea intervalelor de timp pentru campanie pentru a permite ca toate termenele limită pentru înregistrarea candidaților să expire înainte de începerea perioadei oficiale de campanie (vezi secțiunea Înregistrarea candidaților).

84 În ziua tăcerii, concurenților nu li s-a permis să facă agitație electorală, să apară la emisiuni la televiziune sau radio. APL-urile și radiodifuzorii de publicitate aveau obligația de a elimina materialele publicitare electorale. Interdicția nu s-a aplicat informațiilor deja plasate pe internet. Contrar legii, ENEMO a observat încă pe 4 și 5 noiembrie afișele Partidului Schimbării din Bălți, precum și reclama PDCM via Google pe 5 noiembrie dimineața. ENEMO a primit informații credibile despre campania activă a Partidului Șansa, îndemnând alegătorii să voteze pentru alți candidați, aparent afiliați partidului Șansa, atât sâmbătă, cât și în ziua alegerilor la Bălți, Orhei și Chirșova în UTA Găgăuzia. Pe 4 noiembrie, polițiștii din Bălți au reținut 11 reprezentanți ai Partidului Șansa, inclusiv patru minori, care erau implicați în distribuirea ilegală de pliante electorale în sprijinul unui candidat afiliat partidului scos în afara legii Șor. Peste 1.400 de pliante electorale au fost confiscate de poliție. În ziua alegerilor, la Orhei, sa raportat că partidul Șansa și-a plasat activiștii, în principal minori, în locuri frecvent vizitate din oraș pentru a instrui alegătorii și a exercita presiuni asupra lor cu privire la alegerile lor de vot. În plus, Partidul Șansa și Partidul Nostru din Bălți trimiteau SMS alegătorilor pentru a-i încuraja să voteze pentru anumiți candidați. Primarul în exercițiu al municipiului Chirșova și candidatul exclus Șansă, Serghei Sapunji și susținătorii săi, au fost prezenți în fața secției de votare la Chirșova pe tot parcursul zilei de votare pentru a descuraja cetățenii de la vot. Observatorii ENEMO au fost martori și cazuri de urmărire a alegătorilor din secția de votare de către reprezentanții partidelor din mai multe secții din Găgăuzia.

85 Pe 8 noiembrie, CEC a declarat oficial data turului doi pentru 19 noiembrie, astfel că campania a început pe 9 noiembrie. Campania pentru turul doi s-a încheiat vineri înainte de ziua alegerilor, deci pe 17 noiembrie.

86 OSCurile și mass-media au raportat multe cazuri de campanie timpurie pe tot spectrul politic, în principal distribuirea de materiale publicitare politice. CEC a luat decizii cu privire la mai multe reclamații și a emis avertizări mai multor partide ([PAS](#) distribuirea materialelor de campanie la Chișinău în iunie; [Partidul Rnaștere](#) pentru distribuirea materialului de campanie în diferite raioane în luna august; [primar Balti](#) (Partidul Schimbării) campanie în august; [Partidul PSDE](#) ridicarea corturilor de campanie. Câțiva concurenți au folosit, de asemenea, campania electorală în materialele de informare despre realizările municipalităților (Vă rugăm să vezi mai jos).

a campaniei, pe 5 octombrie, diferite instituții de presă au informat că Poșta Republicii Moldova distribuie materiale de campanie electorală PAS.⁸⁷

Până la 3 octombrie, autoritățile administrației publice locale (APL) au stabilit locuri speciale pentru afișaj electoral și locații pentru desfășurarea întâlnirilor cu alegătorii.⁸⁸ Unii concurenți au evidențiat pentru ENEMO lipsa de spațiu pe panouri din cauza numărului mare de concurenți. Observatorii ENEMO au raportat cazuri sporadice de afișe plasate peste celelalte sau de deteriorare a materialelor de campanie, presupus de către alți concurenți electorali sau susținătorii acestora. ENEMO a observat afișele partidului Șansa în locuri neautorizate din Chișinău, Orhei și Taraclia.

ENEMO recomandă CEC și APLurilor să stabilească un mecanism adecvat pentru a se asigura că toți concurenții pot folosi panourile în mod egal. OGAurile, în cooperare cu APL și forțele de ordine, ar trebui să monitorizeze plasarea corectă a materialelor de campanie și să aplice sancțiuni în cazurile de nerespectare.

Unele partide s-au plâns că multe tipografii au fost suprasolicitate de la concurenți la începutul campaniei, întrucât partidele nu puteau folosi „Fondul electoral” înainte de termen. CEC a identificat unele partide care utilizează fondurile înainte de începerea campaniei.⁸⁹ În plus, câțiva concurenți au raportat că unele tipografii se aflau sub supravegherea riguroasă a agenților fiscali sau că au refuzat să imprime materialele de campanie, fie pentru unii, fie pentru toți concurenții, de teama unor pedepse din partea organelor de drept.

Având în vedere perioada scurtă de campanie, ENEMO recomandă modificarea Codului Electoral pentru a permite utilizarea „Fondului Electoral” într-un interval de timp rezonabil înainte de începerea oficială a campaniei în scopul pregătirii în prealabil a materialelor electorale și doar interzicerea în mod explicit a distribuirii de materiale de campanie înainte de începerea campaniei.

În timpul campaniei, concurenților li s-a interzis să organizeze concerte, competiții sau spectacole.⁹⁰ Interdicția de utilizare a simbolurilor și imaginilor naționale a fost ridicată, așa cum a recomandat anterior ENEMO.⁹¹ Candidaților li s-a interzis în perioada electorală utilizarea resurselor

87 De exemplu, cel [articol](#) la Ziarul de Garda. PAS a declarat că a semnat contractul cu Poșta Moldovei care a livrat materialul la birourile lor doar pentru a se pregăti pentru campanie. Cu toate acestea, paragraful 75 din CEC [Hotărâre](#) Nr.1155 din 4 august privind modul de furnizare, difuzare și difuzare a reclamelor și mesajelor de interes public politic și electoral, prevede că, în perioada electorală, furnizorii de publicitate vor efectua pregătirea, producerea, distribuția și plasarea reclamelor pe afișe publicitare. /panouri numai din mijloacele financiare virate în „Fondul Electoral”, cu plata în avans. Cu toate acestea, „Fondul electoral” a putut fi utilizat doar de la începutul campaniei, deci din 6 octombrie. Pe 17 octombrie, CEC [emis](#) o avertizare împotriva PAS și a transmis cazul Ministerului de Interne pentru continuarea cercetărilor.

88 În timp ce unele APL au oferit sediul gratuit, altele au solicitat o taxă de la concurenți.

89 Pe 21 și 22 septembrie, poliția [confiscat](#) la două întreprinderi din Chișinău materiale de promovare electorală fără documente de proveniență aparținând Partidului Șansa care a [pretins](#) că nu pot plăti materialul din cauza dificultăților de a deschide un cont bancar. Cu toate acestea, potrivit art. 56 (3) din Codul electoral, fondurile din „Fondul electoral” nu pot fi utilizate mai devreme de 30 de zile înainte de ziua alegerilor, adică din 6 octombrie 2023.

90 Interzicerea concertelor și a altor spectacole reflectă recomandarea din Raportul final al alegerilor prezidențiale ENEMO EOM 2020. În orice caz, [Comisia de la Veneția și Opinia comună OSCE/ODIHR asupra Proiectului de Cod Electoral](#) în articolul 77 se prevede că formularea generală limitează libertatea de exprimare și oportunitățile de campanie. Niciunul dintre interlocutorii ENEMO nu s-a plâns de aceste interdicții. Ar putea fi luată în considerare posibilitatea de a permite anumite performanțe, dar strict control, dacă cheltuielile sunt raportate corespunzător în rapoartele financiare.

91 În campanie este interzisă folosirea imaginilor cultelor religioase, oficialităților străine, instituțiilor statului sau autorităților publice din străinătate și organizațiilor internaționale, precum și simbolurile partidelor politice declarate neconstituționale. De asemenea, este interzisă folosirea simbolurilor altui stat, a materialelor care conțin personalități istorice străine, simboluri ale țărilor străine sau organizațiilor internaționale sau imagini ale oficialităților străine, dacă acestea conduc la contestarea și defăimarea statului și a poporului, incitare la agresiune la război, național, ura rasială sau religioasă, incitarea la discriminare, separatismul teritorial, violența publică, precum și alte manifestări care amenință regimul constituțional.

administrative, inclusiv prin lansarea sau participarea la lansarea de proiecte de infrastructură sau achiziții publice efectuate de la bugetul public național, precum și utilizarea echipamentelor, mijloacelor și bunurilor publice în perioada electorală.⁹²

Este interzisă organizarea transportului alegătorilor la secțiile de votare în ziua alegerilor și în perioada electorală pentru a-i determina să își exercite drepturile electorale.⁹³ Cu toate acestea, prevederea este neclară și lasă spațiu pentru interpretare și acțiuni arbitrare. Intenția de a afecta voința alegătorilor ar trebui dovedită pentru transport în ziua alegerilor, ceea ce ar putea duce la aplicarea incoerentă a legii, în timp ce nu este cazul pentru restul perioadei electorale. Această prevedere va fi deosebit de problematică și greu de aplicat pentru alegerile prezidențiale și parlamentare, pentru secțiile de votare stabilite în afara țării. În ambele runde, ENEMO a observat și a fost informat despre mai multe cazuri de transport ale alegătorilor în ziua alegerilor.⁹⁴

Pentru a asigura aplicarea uniformă a legii și pentru a preveni eventualele acțiuni arbitrare, ar trebui luată în considerare clarificarea suplimentară a interzicerii transportului alegătorilor.

Pentru a limita folosirea abuzivă a resurselor publice în campanie, mesajele de interes public trebuiau aprobate de CEC.⁹⁵ Candidații care îndeplineau atribuțiile de funcționari publici au fost nevoiți să-și suspende activitățile oficiale în timpul campaniei.⁹⁶ Legislația nu interzice implicarea oficialilor-cheie la nivel înalt, inclusiv a președintelui, prim-ministrului, precum și a speakerului sau a membrilor parlamentului în campanie, iar înalții oficiali de stat au fost implicați activ în campania pentru candidații partidului de guvernământ atât runde.⁹⁷ În plus, Bașkanul și alte autorități

92 Potrivit articolului 481(7) din [Cod contravențional](#), folosirea ilegală a resurselor administrative, dacă nu constituie infracțiune, se sancționează cu amendă de la 90 la 300 de unități convenționale (4.500 la 15.000 MDL), cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a desfășura anumite activități pentru un perioadă de la trei luni până la un an. În cazul prejudiciului semnificativ, articolul 1812 (2) din [Codul penal](#) prevede că pedeapsa va fi amendă de la 6.000 la 8.000 de unități convenționale (300.000 la 400.000 lei) sau închisoare de până la cinci ani, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a desfășura anumite activități pe o perioadă de până la 5 ani. la cinci ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă de la 13.000 la 15.000 de unități convenționale (650.000 la 750.000 MDL) cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate sau de lichidare a persoanei juridice.

93 Articolul 70, paragraful 5 din Codul Electoral.

94 În primul tur, au fost semnalate trei cazuri de transport ale alegătorilor din Orhei, două legate de Partidul Șansa și unul de partidul Renaștere. Poliția a înregistrat aceste incidente ca dosare administrative, iar persoanele implicate au fost amendate. Observatorii ENEMO au observat direct două cazuri de transport ale alegătorilor în Basarabeasca. Poliția din Găgăuzia a monitorizat problema și a reacționat dacă o mașină a condus la secția de votare de mai mult de două ori. ENEMO a observat transportul alegătorilor la Chișova (UAT Găgăuzia) în turul doi.

95 Reglementată în CEC [Hotărâre](#) Nr 1155 din 4 august. Potrivit articolului 13, alin. (4), lit. b) și c) din [Legea cu privire la publicitate](#), mesajele de interes public nu pot conține informații despre realizările manageriale și/sau obiectivele atinse de entitățile din sectorul public precum și informații despre publicitatea politică. La 9 august, CEC-ul său [Hotărâre](#) Nr. 1162 a interzis distribuirea [materiale informative](#) distribuite de Primăria Municipiului Chișinău cuprinzând rezultatele activității autorității publice în ultimii trei ani. La 24 august, CEC din [Hotărâre](#) Nr. 1193 a interzis distribuirea [pliante informative](#) de către Primăria Bălți cuprinzând rezultatele muncii actualului primar și consilierilor. Viceprimarul orașului Ungheni a fost nevoit să-și retragă un filmuleț de pe FB cu realizările sale bazate pe CEC [Hotărâre](#) Nr 1318 din 22 septembrie.

96 Aceste funcții sunt menționate la articolul 16 din Codul Electoral alin. (3) și includ primarii și adjuncții acestora; viceprim-miniștri; miniștrii; secretarul general al președintelui, parlamentului și guvernului, precum și adjuncții acestora; șefii și adjuncții șefilor instituțiilor publice; președinții de raioane și adjuncții acestora și secretarii consiliilor locale și primăriilor. Puțini candidați și-au dat demisia doar după ce au fost înscrși, ceea ce era deja după începerea campaniei. Pe 5 noiembrie, CSJ a [susținut decizia](#) Curții de Apel Bălți să-l radieze pe candidatul PSRM și actual primar al municipiului Nihoreni, raionul Râșcani, Constantin Macovei pentru nerespectarea acestei reguli, pentru că și-a luat concediu în locul degrevării din funcție.

97 n cel de-al doilea tur, președintele Maia Sandu a avut întâlniri cu alegătorii din [Calarasi](#), [Ungheni](#) și [Truseni](#) (sat din municipiul Chișinău) unde candidații PAS au intrat în turul doi. Prim-ministrul Dorin Recean a participat la activitățile campaniei PAS în Florești, Nisporeni, Șoldănești și Ungheni. La Șoldănești, premierul a promovat proiectul „Satul European”, finanțat din fonduri publice. Pagina de FB a premierului este un exemplu clar al amestecului postărilor oficiale ale premierului cu postările de campanie. Ministrul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale Andrei Spînu, de asemenea, a [sprijinit](#) activ candidații PAS în Bălăbănești (raionul Criuleni) și Rezina în promovarea proiectului „Satul European”

găgăuze și-au exprimat, de asemenea, în mod deschis sprijinul pentru candidații partidului Șansa și foștii candidați Șor. Această practică a avantajat anumiți candidați, a pus sub semnul întrebării neutralitatea puterii executive în organizarea alegerilor și este în contradicție cu principiul separării dintre partid și stat.⁹⁸

ENEMO recomandă interzicerea implicării directe în campanie pentru alte categorii de oficiali de nivel înalt, în principal din partea executivului (membri ai guvernului, inclusiv prim-ministrul, și Bașcanul UTA Găgăuzia), dar și pentru Președinte, dacă nu candidează la alegeri.

În timp ce candidații au avut posibilitatea de a-și prezenta liber programele și de a oferi alegătorilor opțiuni distincte, condițiile echitabile în campanie nu au fost pe deplin garantate. Condițiile de concurență echitabile au fost denaturate de promisiunile unor stimulente financiare la scară largă utilizate ca instrumente de campanie, și anume proiectele „Satul moldovenesc” și „Satul european/Satul european express”. Aceste proiecte au fost criticate de mulți interlocutori pentru că au potențialul de a influența alegerea alegătorilor și de a le cumpăra indirect voturile. În plus, aceste proiecte au implicat împărțirea geopolitică a țării în campanie.

Autoritățile oficiale și-au folosit realizările în scopuri de campanie. Guvernul, miniștrii și diverși candidați (nu doar din partidul de guvernământ) și-au luat meritul pentru programul „Satul European” implementat de la bugetul de stat și l-au folosit pentru promovarea lor în perioada electorală.⁹⁹ La 5 octombrie, Parlamentul a adoptat modificări la bugetul de stat pentru a include 1,65 miliarde MDL pentru pachetul „Spor pentru Moldova”¹⁰⁰ Pe 3 noiembrie, Bașcanul Găgăuziei a prezentat publicului realizările guvernului găgăuz în ultimele 100 de zile.¹⁰¹

Pentru a asigura un mediu de concurență mai egal, ENEMO recomandă ca anunțurile publice majore legate de activitatea instituțiilor de stat să nu fie prezente în timpul campaniei și pentru o perioadă rezonabilă înainte de începerea acesteia.

Campania și imixtiunea terților au reprezentat o preocupare serioasă. În perioada electorală, Ilan Șor a promis alegătorilor de mai multe ori prin pagina sa de Facebook stimulente financiare din surse obscure pentru a suplimenta pensiile sau pentru a finanța proiecte sociale și de infrastructură,

98 OSCE din 1990 [Document de la Copenhaga](#) la articolul (5.4) obligă statul să asigure o separare clară între stat și partidele politice; în special, partidele politice nu vor fi comasate cu statul. Este posibil ca aceste practici să fi denaturat condițiile egale ale tuturor concurenților.

99 La 23 august, CEC în sa [Hotărâre](#) Nr. 1216 a interzis Guvernului să publice posturile de publicitate sponsorizate ale proiectelor realizate „Satul european”. Cu toate acestea, diverși candidați și birouri PAS au promovat proiectele „Satul European” în campanie, inclusiv ministrul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale. [Andrei Spinu](#) sau [PAS Orhei](#), [PAS Rîșcanu](#), [PAS Singerei](#) sau [PAS Soldanesti](#) birou.

100 Guvernul [a anunțat](#) că scopul acestui pachet este de a finanța proiecte de dezvoltare și infrastructură, creșteri salariale pentru medici, precum și plăți unice către profesori, polițiști, judecători și alți funcționari publici, afectând în total aproximativ 170.000 de cetățeni. Pe 8 noiembrie, [Ministerul de Finanțe](#) a transferat autorităților publice locale mijloace financiare în sumă de 822 mil. MDL (42,4 mil. EUR), inclusiv 344 mil. EUR MDL (17,7 mil. EUR) pentru plăți unice pentru lucrătorii din învățământ. „Pentru a preveni utilizarea abuzivă a resurselor administrative pentru a dezechilibra condițiile de concurență echitabile în timpul competițiilor electorale, cadrul legal ar trebui să prevadă că nu trebuie să apară în timpul campaniilor anunțuri majore legate de sau menite să creeze o percepție favorabilă față de un anumit partid sau candidat.” [Liniile directoare comune ale Comisiei de la Veneția și OSCE/ODIHR privind la prevenirea și răspunsul la utilizarea greșită a resurselor administrative în timpul proceselor electorale, 2016](#), Liniile directoare B, articolul 1.3.

101 Evenimentul a fost [difuzat](#) în direct la Radio și Televiziune Găgăuzia.

dacă alegătorii vor vota candidații susținuți de el.¹⁰²

Este imperativ ca legislația privind campaniile terților să fie îmbunătățită pentru a oferi linii directoare clare și cuprinzătoare, inclusiv o listă detaliată a activităților interzise. CEC ar trebui să monitorizeze cu rigurozitate potențialele încălcări ale regulamentelor campaniei terților și să aplice sancțiuni disuasive ori de câte ori este necesar.

Campania a fost în general discretă și calmă, dar s-a intensificat în ultimele 10 zile înainte de ziua primului tur al alegerilor.¹⁰³ Candidații s-au concentrat pe distribuirea materialelor de campanie, mici întâlniri cu alegătorii și angajații, campanie din ușă în ușă, utilizarea panourilor publicitare și a afișajelor, precum și utilizarea mass media și a rețelelor sociale. Candidații la primăria din Chișinău au folosit adesea conferințe de presă pentru a-și prezenta programele. Mai multe partide au raportat lipsa de spații pentru panouri publicitare în toată țara, deoarece doar patru companii au fost înregistrate de CEC.¹⁰⁴ În conformitate cu primul tur, campania pentru turul al doilea a fost discretă și modestă. Candidații s-au concentrat pe consolidarea coalițiilor la nivel local, asigurând în același timp sprijin din partea altor partide și candidați, mai degrabă decât pe campanie activă. Ideologia sau programele de partid nu păreau să fi jucat un rol semnificativ în formarea coalițiilor. Candidații s-au concentrat pe utilizarea online și a rețelelor sociale, precum și pe organizarea de întâlniri cu alegătorii.

Cele mai vizibile partide în campanie au fost PAS, PSRM, Partidul Șansa, precum și Partidul Nostru la nord și MAN la Chișinău. Principalele subiecte de campanie ale candidaților au vizat probleme locale, infrastructură și proiecte de dezvoltare urbană, inclusiv îmbunătățirea drumurilor, transportului public și locurilor de parcare, noi oportunități de angajare, amenajări de grădinițe sau locuri de joacă, aprovizionarea cu apă sau energie, precum și lupta împotriva corupției. Totuși, subiectele legate de influența străină în procesul electoral, diviziunea geopolitică și orientarea pe viitor a țării au jucat un rol semnificativ pe toată durata campaniei, în special pentru partidul de guvernământ.

Suspiciuni pe scară largă și persistente de cumpărare de voturi pe scară largă din fonduri ilicite, presiune asupra angajaților, utilizarea abuzivă a resurselor administrative sau utilizarea realizărilor

102 Pe 18 august, Ilan Șor, președintele fostului partid Șor, a anunțat pe [pagina de Facebook](#) lansarea proiectului „Satul Moldovei” cu investiții planificate de 17 miliarde MDL pentru îmbunătățirea infrastructurii comunitare și sociale din fondul său „Visul meu”. La cerere, fiecare sat poate beneficia de 20 de milioane de lei în următorii trei ani. Partidul Șansa, promovat oficial pe pagina de FB a lui Ilan Șor, [a anunțat](#) sprijinul proiectului pe 21 septembrie. La 31 octombrie, mai mulți reprezentanți APL au susținut [a conferința de presă](#) să denunțe blocarea fondurilor „Satul moldovenesc” pentru finanțarea proiectelor de infrastructură. Pe 1 octombrie, Șor a anunțat că, începând cu luna octombrie, toți pensionarii cu pensie sub 3.000 de lei din orașul și raionul Orhei, orașul Taraclia și Găgăuzia vor primi încă 1.000 de lei din fondul lui Șor. Pe 14 octombrie, Comitetul Executiv al Găgăuziei a organizat un eveniment pentru circa 2.400 de cadre didactice dedicat Zilei Profesorului în care fiecare cadru didactic a primit câte 500 de lei într-un plic de la Direcția Generală de Învățământ Găgăuzia, donația ar fi fost din fondul lui Ilan Șor. Pe 31 octombrie, Bașcanul Găgăuziei, Eugenia Guțul, a anunțat că locuitorii Găgăuziei vor plăti o taxă preferențială de 10 MDL pe metrul cub de gaze naturale. Potrivit [afirmației](#) acesteia, o companie turcă a semnat un contract cu o mare companie comercială europeană pentru a cumpăra gaz direct din sistemul european de alimentare cu gaze. Două zile mai târziu, ministrul Energiei Victor Parlicov a spus că contractul publicat de Bașcanul Găgăuziei este fals și nu poate fi pus în aplicare și face parte din promisiunile făcute în campania electorală. Pe 7 noiembrie, bașcanul Găgăuziei [a asigurat](#) cetățenii că gazul la preț preferențial va fi livrat începând cu 1 decembrie, în timp ce detaliile acestui acord rămân neclare. Gazul ieftin era, de asemenea [raportat](#) să fie livrat în raioanele Taraclia, Orhei și Bălți.

103 103 ENEMO are cunoștință de un singur incident violent când primarul PSRM al comunei Zahoreni din raionul Orhei, ar fi fost bătut cu brutalitate de fiul candidatului PAS pe 16 octombrie. Poliția a confirmat cazul, dar nu a oferit mai multe detalii, deoarece ancheta este în desfășurare.

104 Părțile interesate au raportat o lipsă de informații cu privire la procedura prin care aceste companii să ofere serviciile în timpul alegerilor. Multe companii nu au fost informate cu privire la înregistrarea lor obligatorie la CEC cu trei luni înainte de alegeri.

municipalităților în campanie, în principal de către candidații degrevați,¹⁰⁵ a afectat campania electorală în ambele tururi. Observatorii ENEMO au fost informați și despre întâlnirile de campanie cu angajații la locurile lor de muncă în timpul programului de lucru, în contradicție cu regulamentul CEC.¹⁰⁶ Nu toate încălcările au fost raportate și sancționate de CEC, iar sancțiunile au fost în mare parte nedescurajatoare.

ENEMO recomandă introducerea de măsuri suplimentare care să permită CEC să aplice sancțiuni în timp util, mai proporționale și disuasive, atât împotriva campaniei timpurii, cât și împotriva neregulilor campaniei. De asemenea, CEC ar trebui să monitorizeze în mod activ respectarea regulilor campaniei, în loc să reacționeze doar la reclamațiile oficiale.

FINANȚAREA CAMPANIEI

În mod pozitiv, toate actele juridice care reglementează finanțarea campaniei au suferit modificări ample în 2022, aliniindu-le la cele mai bune practici, cum ar fi recomandările Comisiei de la Veneția și GRECO,¹⁰⁷ precum și recomandările observatorilor interni și internaționali, inclusiv ENEMO. Printre prevederile recent adoptate se numără controlul mai detaliat al veniturilor donatorilor, instrucțiuni mai clare privind raportarea, precum și directive mai precise privind controlul și supravegherea de către CEC, inclusiv sancțiunile specifice.¹⁰⁸

Finanțarea partidelor politice și finanțarea grupurilor de inițiativă (GI) și a campaniilor electorale sunt reglementate de Capitolul V din Codul Electoral din 2022, Legea Partidelor Politice din 2007, Codul Penal din 2002, Codul Contravențional din 2008 și Legea Publicității din 2022. Prevederile Legii Partidelor Politice și ale Codului Electoral sunt detaliate în continuare în Instrucțiunile CEC, precum și „Regulamentul privind finanțarea grupurilor de inițiativă și a campaniilor electorale”, adoptat la 18 august 2023.

CEC era responsabilă de stabilirea plafonului general al resurselor financiare care puteau fi virate în contul „Fondul electoral”, care era limitat la 0,1 la sută din bugetul de stat pentru anul respectiv.¹⁰⁹ Plafonul general a fost împărțit în continuare proporțional pentru fiecare CECE de nivel I și II, în funcție de numărul de alegători înregistrați. Toate partidele politice înregistrate care participă la

105 Cum ar fi candidatul la funcția de [primar al Chișinăului](#) (MAN), candidatul la funcția [primar al municipiului Bălți](#) (Partidul Schimbarii), partidul Șansa din Bălți sau primarul în exercițiu (PAS) din Sângerei au folosit realizările municipalității în campanie. FB-ul [pagină](#) al primăriei Taraclia a fost repostată în campanie posturile primarului în exercițiu candidat pentru realege, Veaceslav Lupov. Observatorii ENEMO au primit informații credibile că unii primari au continuat să-și conducă municipalitățile în ciuda suspendării oficiale a mandatului lor, precum la Bălți, Florești, Edineț, Comrat sau Ceadr-Lunga. În al doilea tur, Inspectoratul General de Poliție a raportat noi cazuri de cumpărare de voturi [Bălți](#) (legat de partidul Șansa) și [Găgăuzia](#). Mai mulți interlocutori ENEMO din partidele politice au susținut, de asemenea, că între cele două runde au continuat încercările de cumpărare de voturi.

106 [Hotărârea](#) CEC Nr. 2022 din decembrie 2018 și articolul 57 din [Lege](#) Nr.158 privind funcția publică și statutul funcționarilor publici. Observatorii ENEMO au primit informații despre condițiile inegale în organizarea întâlnirilor cu funcționarii publici din Chișinău, Bălți și Florești.

107 A treia evaluare GRECO din 2015 [Raport](#) privind transparența finanțării partidelor în Moldova.

108 Noul cadru legal include mai multe recomandări din misiunile ENEMO anterioare.

109 Plafonul a fost stabilit de CEC la 66.274.579 MDL [Hotărâre](#) Nr. 1219 din 8 septembrie 2023. Plafonul s-a mai mult decât triplat față de ultimele trei alegeri din cauza creșterii formulei de la 0,05 la sută la 0,1 la sută din veniturile statului.

alegeri au dreptul la finanțare publică pe care o primesc lunar de la CEC.¹¹⁰ Proporția finanțării publice în bugetul partidelor a crescut exponențial față de 2017 și a reprezentat 77% în 2021, în timp ce donațiile private au scăzut rapid la 15%, ceea ce arată o dependență ridicată a partidelor de finanțarea publică.¹¹¹ În primul tur, partidele care au raportat cele mai mari sume de venituri și cheltuieli către CEC până la 3 noiembrie au fost PAS (cheltuieli de 7,87 mil. MDL), PSRM (4,66 mil. MDL), Partidul Șansa (3,72 mil. MDL), Partidul Nostru (2,8 mil. MDL), MAN (2,89 mil. MDL) și Renașterea (2,4 mil. MDL).

Candidații puteau finanța campania din fonduri proprii prin conturi de partid (inclusiv subvențiile de la bugetul de stat în limita de 70% din bugetul campaniei sau cotizațiile de membru), donații sau împrumuturi cu dobândă zero.¹¹² Cetățenii puteau dona unuia sau mai multor concurenți electorali până la șase salarii medii lunare, dar nu mai mult de 30 la sută din venitul lor anual din anul precedent (maximum 70.200 MDL - aprox. 3.650 EUR), în timp ce persoanele juridice puteau dona până la 12 salarii medii (maximum 140.400 MDL - aprox. 7.300 EUR).¹¹³ Restricții suplimentare au detaliat valoarea maximă a donației pentru mai multe categorii de persoane.¹¹⁴ CEC sau CECE respectiv aveau autoritatea de a solicita informații financiare suplimentare de la donatorii individuali pentru a verifica dacă aceștia posedau venituri suficiente. Mai multe partide de opoziție au declarat că verificările financiare cuprinzătoare de către autorități ar fi putut crea un efect descurajant asupra cetățenilor care doresc să doneze.¹¹⁵

Cetățeni ai Republicii Moldova sub vârsta de 18 ani sau sub tutelă; persoane juridice străine; non-cetățeni; persoane anonime sau persoane care acționează în numele terților; persoane juridice care

110 Finanțarea publică este îndreptățită pentru funcționarea regulată a partidelor politice, putând transfera până la 70% din contribuțiile la fondul de campanie. Finanțarea publică a fost introdusă în 2016. Suma alocată este echivalentă cu 0,1 la sută din veniturile bugetului de stat, care au fost egale cu 49.980.700 MDL în 2023. Sumele individuale au fost calculate în CEC [Hotărâre](#) Nr. 846 din 17 ianuarie 2023. Articolul 27 al [Legea cu privire la partidele politice](#) prevede că suma alocată se calculează pe baza rezultatelor electorale, pe baza următoarei formule:

- a) 30% - proporțional cu performanța obținută la alegerile parlamentare;
- b) 30% - proporțional cu performanța obținută la alegerile locale generale;
- c) 15% - proporțional cu performanța obținută la alegerile prezidențiale;
- d) 7,5% - proporțional cu femeile efectiv alese la alegerile parlamentare;
- e) 7,5% - proporțional cu femeile efectiv alese la alegerile locale;
- f) 5% - proporțional cu tinerii efectiv aleși la alegerile parlamentare;
- g) 5% - proporțional cu tinerii efectiv aleși la alegerile locale.

111 [Bani care câștigă alegerile. Finanțarea politică și de campanie în Moldova](#), pagina 24, iulie 2023. Comitetul consultativ independent anticorupție.

112 Art. 26.3 din Legea privind partidele politice prevede un plafon pentru suma totală de bani pe care un partid o poate colecta prin cotizații și donații pe an, care este egal cu 0,1% (scăzut de la 0,2% în 2022) din veniturile bugetului național al Republicii Moldova. Pentru anul respectiv, de unde plafonul era a [stabilit](#) pentru 64,8 mil. MDL. La 8 septembrie 2023, CEC și-a stabilit [Hotărâre](#) Nr. 1217 cuantumul împrumuturilor fără dobândă 50.000 MDL pentru partidele politice/ blocurile electorale și 10.000 MDL pentru candidații independenți. În baza articolului 51 alin. (6) din Codul Electoral, împrumuturile sunt rambursabile în termen de trei luni de la alegeri, dar pot fi scutite parțial în funcție de rezultatul concurentului. MAN și PDCM au utilizat în campanie împrumuturile cu dobândă gratuită în valoare de 50.000 MDL fiecare.

113 În 2023, salariul mediu pe economie era de 11.700 MDL. [Hotărâre](#) al Guvernului nr. 936 din 28 decembrie 2022 privind aprobarea cuantumului salariului mediu lunar pe economie pe anul 2023.

114 Potrivit articolului 57 din Codul Electoral, în cazul în care donatorul este beneficiarul unei burse sau beneficii sociale, donația nu poate fi mai mare de un salariu mediu. Dacă donatorul este funcționar public, funcționar public, inclusiv cei cu statut special, sau angajat al unei organizații publice, donațiile nu pot depăși 10 la sută din venitul anual al donatorului, dar nu mai mult de șase salarii medii lunare. Cetățenii pot dona până la un salariu mediu lunar în numerar, donațiile suplimentare trebuind trimise prin transfer bancar. Aceleași condiții se aplică și cetățenilor moldoveni care locuiesc în țară și în străinătate.

115 Vezi, de asemenea, [Opinia comună a Comisiei de la Veneția OSCE/ODIHR asupra Proiectului de Cod Electoral](#)

au încheiat contracte publice în ultimii trei ani sau au primit ajutor de stat;¹¹⁶ instituții publice sau entități finanțate de la bugetul public; organizațiile necomerciale, sindicatele, asociațiile, fundațiile, organizațiile caritabile și religioase precum și alte state sau organizații internaționale, inclusiv cele politice, nu au voie să finanțeze campania.¹¹⁷ Campania terță parte rămâne subreglementată.¹¹⁸

Au fost extinse competențele de supraveghere a finanțării campaniei către OGAuri. CEC este organul principal îndreptățit să supravegheze finanțarea campaniei. În mai 2021, Consiliul Suprem de Securitate, un organism consultativ pe lângă Președintele Republicii Moldova, a recomandat CEC înființarea unui grup de lucru interinstituțional pentru a detecta și investiga acțiunile de finanțare ilegală a campaniei. Cu toate acestea, CEC nu a abordat această propunere în timpul alegerilor locale din 2023.

ENEMO recomandă consolidarea și instituționalizarea completă a cooperării strânse și a schimbului de informații referitoare la finanțarea partidelor și a campaniei electorale între diferite instituții, inclusiv prin utilizarea pe deplin a capacităților modulului „Control financiar”.

În mod pozitiv, noua Direcție supraveghere și control privind finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale (de acum înainte Direcție) a fost creată în cadrul CEC în iulie 2022. Cu toate acestea, a activat cu personal insuficient și deficit de personal cheie la alegerile din 2023, inclusiv doi specialiști în finanțe.¹¹⁹ Președinții permanenți ai CECE de nivel doi au fost responsabili de supravegherea finanțării campaniei candidaților independenți, deși, în realitate, au transmis doar rapoartele CEC pentru o revizuire ulterioară. Supravegherea subvențiilor de stat pentru partidele politice a fost acordată Curții de Conturi, la recomandarea Comisiei de la Veneția.¹²⁰ ENEMO a observat o eficiență limitată a supravegherii finanțării campaniilor de către OGA, în principal din cauza lipsei de personal esențial și a absenței delegării unor sarcini către CECE de nivel inferior.

Ar putea fi luată în considerare delegarea unor sarcini de supraveghere a finanțării partidelor și campaniei către alte instituții sau crearea și instituționalizarea completă a unui organism interinstituțional care să supravegheze finanțarea campaniei. În perioadele electorale, CEC ar trebui să aibă cea mai înaltă autoritate în supravegherea finanțării campaniei, iar alte instituții ar trebui să reacționeze prompt la solicitările CEC, acolo unde este necesar, pentru a permite o supraveghere eficientă.

Concurenții electorali trebuiau să deschidă un cont bancar dedicat („Fondul electoral”) în termen de trei zile de la înregistrare și să informeze CEC în termen de 24 de ore. Concurenții care nu au deschis un „Fond electoral” își puteau desfășura campania fără implicarea unor costuri financiare și trebuiau să informeze CEC în termen de trei zile de la înregistrare. La 20 octombrie, opt din 36 de partide politice nu au informat CEC despre deschiderea sau nedeschiderea „Fondului electoral”. În

116 Misiunile ENEMO anterioare au recomandat extinderea acestei interdicții atât înainte, cât și după alegeri.

117 În plus, potrivit Articolului 54 din Codul Electoral, concurenților le este interzis să ofere alegătorilor bani, bunuri, inclusiv alimente, alcool și produse din tutun, să ofere servicii sau să ofere alte beneficii pentru a influența alegerea alegătorilor. De asemenea, concurenții nu pot folosi „Fondul Electoral” în scopuri personale și nu își pot finanța campania din alte fonduri financiare sau materiale nedeclarate.

118 ENEMO a observat direct cazuri de campanie terță parte pe Facebook (pentru mai multe detalii, consultați secțiunea Media online).

119 Prin urmare, Direcția are în prezent doar cinci membri din opt (un șef și un șef adjunct, un specialist IT și doi specialiști juridici). Lipsa specialiștilor financiari reprezintă o provocare pentru Divizie de a monitoriza eficient finanțarea campaniei.

120 „Finanțarea partidelor politice din fonduri publice trebuie să fie însoțită de supravegherea conturilor partidelor de către anumite organisme publice (de exemplu, Departamentul Auditorului General).” - [Compilarea avizelor și rapoartelor Comisiei de la Veneția privind partidele politice](#), adoptat la 18 noiembrie 2021, (CDL-PI(2021)016rev), Capitolul VII Finanțarea partidelor politice.

plus, 1.135 de candidați independenți din 1.182 nu și-au deschis un cont bancar dedicat. Procedurile birocratice din cadrul băncilor, cum ar fi necesitatea depunerilor în avans, taxele de închidere a contului, timpul necesar pentru activarea contului, precum și trezorerierul înregistrat au fost raportate drept motive pentru care candidații independenți s-au abținut de la deschiderea unui cont. ENEMO concluzionează că permisiunea ca concurenții să nu deschidă un cont bancar contravine normelor stabilite și cu cele mai bune practici și lasă spațiu pentru cheltuieli neraportate și finanțare umbră.

121

ENEMO propune extinderea cerinței candidaților independenți de a înființa un cont bancar desemnat pentru campanie și îndeamnă să-și dezvăluie activitățile financiare chiar dacă își autofinanțează campaniile sau nu suportă cheltuieli. Pentru a facilita condițiile de raportare financiară pentru candidații independenți, ar putea fi luată în considerare scutirea acestora de la angajarea unui trezorerier și solicitarea unui singur raport final la sfârșitul campaniei.

CEC ar trebui să delege controlul asupra supravegherii finanțării campaniei în raioane către CECE, cu condiția ca CECE să fie dotate cu capacități de a îndeplini această sarcină în mod eficient.

Transferurile din contul „Fondul electoral” trebuiau efectuate numai după înregistrarea concurentului, dar nu mai devreme de 30 de zile înainte de ziua alegerilor. Potrivit CEC și alți interlocutori ai MOA, mai multe partide și candidați independenți au întâmpinat dificultăți în deschiderea unui cont bancar dedicat. CEC a cerut băncilor să respecte legislația, însă unele bănci au refuzat să deschidă conturi bancare din cauza preocupărilor legate de investigațiile în desfășurare ale agențiilor anticorupție sau de incompatibilitatea programului partidului cu politicile băncii.¹²² Această limitare i-a lipsit pe concurenți de oportunitatea de a face campanie și ar fi putut duce la finanțare nedeclarată și ilegală.¹²³

ENEMO recomandă CEC și Băncii Naționale a Moldovei să sincronizeze prevederile legate de deschiderea de conturi bancare atât pentru a proteja libertatea de asociere, cât și pentru a preveni corupția politică și spălarea banilor. Băncile ar trebui să informeze cu promptitudine Banca Națională cu privire la nedeschiderea contului pentru un concurent, ceea ce ar trebui să fie cazul numai atunci când este justificat. Banca Națională ar trebui să aplice sancțiuni în caz de nerespectare a legislației. Ar putea fi luate în considerare și alte opțiuni, cum ar fi implicarea Trezoreriei Statului sau cele mai bune practici din alte țări.

121 [Avizul comun al Comisiei de la Veneția și OSCE/ODIHR asupra Proiectului de Cod Electoral](#) din octombrie 2022 prevedea că „în conformitate cu cerințele privind transparența și responsabilitatea finanțării campaniei, toți concurenții ar trebui să aibă un cont și să li se solicite să raporteze chiar dacă nu suportă nicio cheltuială. Prevederea ar trebui să fie reconsiderată numai în anumite excepții, cum ar fi campania candidaților independenți sau a IG la alegerile pentru consiliile locale sau la referendumurile locale.” Partidul Noua Opțiune Istorică, Partidul Progresului Național și Partidul Bugeacul Nostru au decis să nu deschidă contul bancar și au informat CEC în consecință. Mai multe alte partide au informat CEC despre deschiderea „Fondului Electoral” cu întârziere semnificativă și după mai multe avertizări.

122 Singurul motiv justificat ar trebui să fie dacă băncile urmează cel [2018 Legea privind prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului](#) care a avut ca scop implementarea [EU Directive 2015/849/EC](#) și să implementeze Grupul de acțiune financiară (FATF) recomandări.

123 CEC în sa [Hotărârea](#) nr. 1389 din 6 octombrie a raportat că mai multe părți s-au confruntat cu probleme în deschiderea contului bancar, în principal din cauza taxelor de 5000 MDL. Partidele care au raportat probleme cu deschiderea unui cont sunt Partidul șansa, Acțiunea comună - Congresul civic, Partidul Democrața Acasă, Partidul Verde Ecologist, Liga Orașelor și Comunelor, Partidul Liberal, MAN, Partidul Democrat Modern, PACE, PONA, Partidul Renaștere și Blocul Electoral Ruslan Codreanu. PACE nu a putut deschide contul bancar din cauza anchetei penale a liderului partidului, Gheorghe Cavcaliuc.

Toate fondurile legate de finanțarea campaniei trebuiau gestionate prin „Fondul Electoral” prin intermediul unui trezorer desemnat.¹²⁴ Toate rapoartele trebuiau depuse prin modulul electronic „Control financiar” al CEC.¹²⁵ Modulul nu a funcționat așa cum a fost prevăzut în prima săptămână a campaniei, iar formatul în care au fost publicate rapoartele financiare a limitat controlul public și transparența.¹²⁶ Partidele care intenționau să transmită fondurile din contul lor de partid către „Fondul electoral” au trebuit să depună un raport inițial care acoperă perioada de la 1 ianuarie până la 6 octombrie.¹²⁷ Raportul financiar final trebuia depus în termen de trei zile după ziua alegerilor.¹²⁸ Rapoartele trebuie să cuprindă toate documentele justificative, iar CEC sau CECEurile au dreptul de a solicita informații suplimentare concurenților și instituțiilor publice.¹²⁹

Rapoartele candidaților independenți au fost înaintate la CECE. CEC a fost obligat să publice toate rapoartele în termen de 24 de ore de la primirea lor.¹³⁰ Termenul nu a fost întotdeauna respectat, dar publicarea rapoartelor s-a îmbunătățit după a doua săptămână de campanie. CEC nu publică data depunerii și încărcării raportului; prin urmare, publicul nu poate verifica dacă rapoartele au fost depuse în termen sau CEC le-a încărcat cu întârziere. De asemenea, unele părți au prezentat rapoarte corectate, deși modificările nu au fost evidențiate, ceea ce a făcut ca examinarea publică să fie mai dificilă.

Pentru a îmbunătăți posibilitatea de control public și de transparență, publicarea rapoartelor financiare ar trebui îmbunătățită - rapoartele financiare ar trebui publicate în termenul limită, în format open-data, cu informații despre data publicării, precum și corecții evidențiate. Pentru a spori și mai mult transparența, CEC ar putea lua în considerare și publicarea rapoartelor bancare zilnice.

Modulul „Control financiar” ar trebui îmbunătățit în continuare și conectat cu alte sisteme, pentru a facilita descoperirea neregulilor și pentru a permite verificarea automată a datelor.

124 Cerințele pentru trezorer sunt specificate în Articolul 55 din Codul Electoral. CEC a organizat instruirea pentru trezoreri pe 1 octombrie și le-a pus la dispoziție un ghid tipărit.

125 Modulul „Control financiar” este încă în curs de dezvoltare, iar CEC a recunoscut dificultăți tehnice. Cetățenii nu pot extrage cu ușurință rapoartele PDF în surse de date deschise, ceea ce limitează controlul public. Băncile trebuiau să informeze zilnic CEC în mod electronic cu privire la toate tranzacțiile, în timp ce concurenții trebuiau să trimită un raport inițial în termen de trei zile de la deschiderea contului și ulterior săptămânal. Termenele limită pentru rapoartele săptămânale au fost în 6, 13, 20 și 27 octombrie și 3 noiembrie până la ora 17.00 conform CEC. [Hotărâre Nr. 1150](#). Rapoartele pentru turul doi aveau să fie transmise pe 10 și 17 noiembrie. Multe rapoarte nu au fost încărcate pe site-ul CEC în termenul limită.

126 Modulul nu a funcționat în perioada de raportare a primei săptămâni, ceea ce înseamnă că părțile au trebuit să trimită rapoarte pe hârtie sau ulterior prin modul cu întârzieri. Acest lucru a limitat, de asemenea, controlul public, deoarece rapoartele încărcate nu sunt într-un format de date deschise ușor de utilizat. Următoarele rapoarte au fost trimise în format PDF mai ușor de utilizat, dar încă nu sunt la fel de utilizabile ca datele deschise.

127 Inițial, 13 partide au depus raportul inițial (PSDE, PLDM, PCRM, Partidul Liberal, PSRM, PN, Platforma DA, Forța Diasporei, Voința Poporului, Acțiunea comună - Congresul Civic, PAS, MAN și LOC). La 8 noiembrie, CEC în cadrul său [Hotărâre Nr. 1551](#) a solicitat de la Partidul Verde Ecologist și Partidul Patrioților depunerea raportului inițial deoarece au virat fondurile din contul partidului lor în „Fondul Electoral”. CEC a solicitat și raportul inițial de la Mișcarea Profesioniștilor „Speranța”. Ulterior, cele trei partide au depus raportul.

128 Anterior, rapoartele finale trebuiau emise cu două zile înainte de ziua alegerilor. CEC a publicat doar 16 din 36 de rapoarte finale ale partidului și cinci din 13 în cazul candidaților independenți în termenul stabilit. Pe site-ul CEC au apărut și alte rapoarte în zilele următoare.

129 Aceste instituții sunt Serviciul Fiscal de Stat, Serviciul Național de Securitate Socială, Agenția Națională de Asigurări Medicale, Agenția Servicii Publice sau Agenția de Achiziții de Stat, printre altele.

130 Termenul a fost scurtat de la 48 de ore față de alegerile precedente. Cu toate acestea, CEC a recunoscut unele întârzieri în publicarea rapoartelor, în principal din cauza necesității de a elimina datele personale sensibile din rapoarte înainte de publicarea acestora.

Majoritatea interlocutorilor ENEMO dintre concurenții politici au menționat că cerințele de raportare financiară sunt împovărătoare, în special în ceea ce privește obligația de a raporta cu privire la măsurarea timpului activităților voluntarilor lor.¹³¹ CEC a recunoscut că raportarea a fost o provocare pentru partidele cu câteva sute de candidați, din cauza particularităților alegerilor locale.

În timp ce în primele două săptămâni ale campaniei, CEC nu a informat publicul cu privire la constatările sale de supraveghere a finanțării campaniei, începând cu 24 octombrie, a emis mai multe decizii, precum și rapoarte de supraveghere a finanțării campaniei și a aplicat avertizări.¹³² CEC ar trebui să anunțe rezultatele controlului general în termen de șase luni de la confirmarea rezultatelor alegerilor.¹³³

Pe baza rapoartelor de supraveghere a CEC, ENEMO evaluează că abilitățile de raportare a finanțării campaniei a multor partide (în special a celor mai mici) și a candidaților independenți sunt destul de limitate. În diverse cazuri, concurenții nu au informat CEC despre deschiderea sau nedeschiderea unui „Fond electoral”, au transmis rapoarte fără a desemna în prealabil un trezorer sau au folosit fondurile fără a le declara în prealabil la CEC. Rapoartele au inclus diverse neconcordanțe (discrepanțe în veniturile și cheltuielile raportate, depășirea plafoanelor de donații, discrepanțe între rapoartele și informațiile de la bănci, cheltuieli nerelocate în mod corespunzător circumscripțiilor unde candidații concureau), lipseau documentele justificative sau au fost depuse cu întârziere. ENEMO a observat, de asemenea, că majoritatea partidelor politice au raportat valoare zero pentru activitățile de voluntariat, în ciuda implicării evidente a voluntarilor, cel puțin pentru unele partide politice principale.¹³⁴ Acele partide care au raportat cheltuieli pentru activități de voluntariat nu au făcut acest lucru într-un mod uniform.

Partidele politice trebuie să prezinte la CEC declarațiile donatorului că suma donată respectă prevederile legale privind praguri, sub sancțiunea contravenției donatorului.

În timp ce ENEMO salută publicarea rapoartelor CEC privind monitorizarea finanțării campaniei ca un mecanism important de informare a publicului, publicarea cu întârziere a acestor rapoarte, la aproximativ trei săptămâni după perioada de raportare, a limitat semnificativ transparența procesului electoral, a redus beneficiile aceste rapoarte și posibilitatea alegătorilor de a face o alegere în cunoștință de cauză. De asemenea, diverși concurenți nu au respectat deciziile CEC de a corecta neajunsurile în termenele stabilite, iar singurele sancțiuni aplicate de CEC au fost avertizările tardive. Au ridicat îngrijorări faptul dacă supravegherea CEC a fost suficient de cuprinzătoare și

131 Potrivit CEC, candidații înșiși nu trebuie să raporteze activitățile lor de voluntariat în rapoartele lor financiare dacă sunt declarați la CEC. Majoritatea părților au raportat valori zero în activitățile de voluntariat în rapoartele lor financiare.

132 La 24 octombrie, CEC în cadrul său [Hotărâre](#) Nr. 1483 a obligat Partidul Șansa și Renaștere să corecteze erorile din rapoartele financiare în termen de trei zile. În plus, partidelor li s-a aplicat o sancțiune sub forma unei avertizări pentru folosirea altor mijloace financiare decât din „Fondul electoral” și pentru distribuirea de materiale publicitare care nu sunt conforme cu normele. În plus, la 30 octombrie, CEC a inițiat procesul de radiere a candidaților partidului Șansa din cauza utilizării de fonduri ilegale și a depășirii plafonului de campanie. Partidul FASM a primit o avertizare de la CEC prin [Hotărârea](#) 1560 din 9 noiembrie pentru folosirea mijloacelor financiare, altele decât din „Fondul electoral” precum și utilizarea fondurilor materiale nedeclarete și nereflectate. Partidul a fost obligat să prezinte până la 11 noiembrie raportul financiar final. Partidul PACE a fost [sanționat](#) sub forma de avertizare și privire a indemnizațiilor de la bugetul de stat timp de patru luni din cauza nerespectării regulilor de finanțare a campaniei. În plus, CEC [hotărât](#) să avertizeze PSRM pe 17 noiembrie pentru distribuirea de materiale de campanie marcate ca „Tipărit pe echipament tehnic propriu” care se referă doar la concurenții fără „Fondul electoral” ceea ce nu este cazul PSRM. Au fost emise rapoartele de supraveghere a finanțării campaniei CEC [26 octombrie](#), [3 noiembrie](#), [8 noiembrie](#), [17 noiembrie](#) și [27 noiembrie](#).

133 În cazul nerespectării reglementărilor privind finanțarea campaniei, CEC are la dispoziție mai multe instrumente, pornind de la avertizare, privarea de timp de antenă gratuit sau plătit pentru 24 sau 48 de ore sau privarea de fonduri de la bugetul de stat până la sancțiunile contravenționale și radierea concurrentului sau a partidului politic în ultimă instanță.

134 Mai mulți interlocutori din partidele politice au raportat anterior către ENEMO că considerau extrem de împovărătoare cerința de a raporta timpul de voluntariat în termeni financiari.

suficient de minuțioasă din cauza capacităților insuficiente și a sistemului de raportare financiară care nu este încă integrat cu alte sisteme.¹³⁵

CEC nu ar trebui să-și limiteze sancțiunile la avertizări repetate, nedisuasive, dar în cazul încălcărilor repetate și a termenelor limită nerespectate aplică mai multe sancțiuni graduale, oportune, disuasive și proporționale. CEC ar trebui, de asemenea, să sporească oportunitatea supravegherii finanțării campaniei, astfel încât rapoartele să fie publicate la timp și sancțiunile aplicate înainte de ziua alegerilor.

Calitatea analizei rapoartelor financiare ar trebui îmbunătățită, acordând o atenție deosebită încălcărilor majore și cheltuielilor neraportate. Pentru a asigura o supraveghere eficientă, CEC ar trebui să dispună de resurse suficiente.

Mulți interlocutori și-au exprimat îngrijorări serioase cu privire la „finanțarea din umbră” venită din străinătate sau din Transnistria, folosind numerar, carduri preplătite PYYPL sau criptomonede pentru a mitui alegătorii și impactul lor malign asupra procesului electoral, care a fost și principalul argument folosit pentru anularea înregistrării candidaților partidului Șansa (vezi Înregistrarea candidaților). Organele de drept au efectuat mai multe percheziții în timpul campaniei electorale, în principal la sediul și membrii partidului Șansa și ai partidului Renaștere, sub suspiciuni de luare de mită pasivă, finanțare ilegală, precum și finanțare de la Șor.¹³⁶ O altă preocupare raportată la ENEMO cu privire la influența asupra alegătorilor au fost contractele cu consiliile municipale și raionale legate de fondurile promise pentru proiecte de infrastructură, adesea cu sponsorizări străine dubioase.¹³⁷ Aceste practici au reprezentat provocări semnificative și au generat îngrijorări serioase cu privire la integritatea procesului electoral.¹³⁸

La 8 noiembrie, CEC a inițiat un proces complex de control privind finanțarea campaniei electorale a Partidului Șansa pe toată perioada de raportare până la radierea acesteia.¹³⁹

Autoritățile statului ar trebui să acționeze în mod proactiv și hotărât, păstrând în același timp principiile statului de drept, pentru a preveni impactul campaniei terților, finanțarea umbră și alte influențe nejustificate asupra voinței alegătorilor, care riscă să submineze democrația în țară pe termen lung.

135 Proeminentul OSC Promo-LEX a raportat în rapoartele lor periodice sumele mari de cheltuieli probabile neraportate de către concurenți, iar aceste constatări grave nu au fost aproape niciodată reflectate în rapoartele CEC.

136 Mai multe persoane au fost reținute (inclusiv doi deputați Irina Lozovan și Alexandr Nesterovschi), iar poliția a confiscat materiale, precum carduri „PYYPL”; numerar; documente care reflectă plățile către candidați și alegători; liste cu candidații la primărie care au primit sume de bani nesocotite; falsificarea semnăturilor în liste pentru susținerea și înscrierea candidaților.

137 În cazul radierii candidaților Șansa din nouă municipalități, unul dintre motive l-au constituit contractele de sponsorizare încheiate între consiliile locale ale acestor localități și cetățeanul israelian Igal Shved în valoare totală de la 300.000 lei la 88 mil. lei. MDL. Au fost semnate și alte contracte cu același sponsor [Biesti](#) și [Donici](#) (r. Orhei) în sumă de 10,4 mil. și 9,8 mil. MDL, respectiv.

138 Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei (APCE) [exprimat](#) îngrijorări serioase cu privire la ingerințele ilicite prin contribuții financiare ale statelor străine. Vezi și alin. (211) din [Ghidurile OSCE/ODIHR și ale Comisiei de la Veneția privind regulamentele partidelor politice, ediția a doua](#) spunând asta “Este o caracteristică centrală a sistemelor de guvernare democratică faptul că partidele și candidații sunt responsabili față de cetățeni în general, nu față de grupurile bogate de interese speciale, în special.”

139 CEC și-a întemeiat [Hotărâre](#) 1550 din 8 noiembrie privind 105 sesizări primite de la SIS, inspectorate de poliție și cetățeni din toată țara în legătură cu existența semnelor de încălcare a cadrului de reglementare pentru finanțarea campaniei electorale. Astfel, CEC va desfășura misiunea de control până la 17 ianuarie 2024 pentru a confirma sau respinge suspiciunile date. Pe baza CEC [Comunicat de presă](#), Partidul Șansa a ignorat invitația CEC pentru ședința din 17 noiembrie de a fi informat despre misiunea de control și de a prezenta primul set de documente solicitate.

VII. MEDIA

PEISAJUL MEDIATIC¹⁴⁰

Peisajul mediatic din Moldova este caracterizat de polarizarea între narațiunile pro-ruse și pro-occidentale, influențate semnificativ de oligarhi și lideri politici. Starea de urgență, rezultat al invaziei ruse în Ucraina, a sporit controlul asupra dezinformării, în special cu impact asupra mass-mediei care diseminează propaganda rusă. Televiziunea este un mediu predominant și de încredere, menținându-și influența în timp ce se confruntă cu o concurență tot mai mare din partea mass-media online, în special a rețelelor sociale. Rețelele radio FM private redifuzează în mod obișnuit conținut provenit de la posturile rusești și românești. Mass-media tipărită se aliniază adesea cu afilieri specifice ale partidelor politice, iar cititorii sunt limitați și în declin. În special, singurul cotidian din Moldova este o adaptare a unui tabloid rus. Sfera social media este marcată de proeminența platformelor precum Facebook, Odnoklassniki, Instagram, TikTok și Telegram.

ENEMO reiterează preocupările și subliniază provocările din peisajul media din Moldova, cuprinzând aspecte precum accesul la informație, influența rețelelor sociale care aduce preocupări legate de dezinformare, potențialul de manipulare, dificultăți în reglementare și schimbări în modelele de consum de informații, lupte împotriva dezinformării, nemulțumirea față de disparitățile publicitare și rolul comunicării politice în modelarea opiniei publice. Peisajul mediatic este un amestec de instituții controlate de oligarhi, mass-media independentă și de investigație și cele aliniate cu partidele politice.

Moldova a cunoscut o ascensiune a atacurilor informaționale și a amenințărilor la adresa securității naționale, în special intensificându-se de la începutul războiului din Ucraina, cu un impact notabil în timpul recentelor alegeri locale. Aceste atacuri, orchestrate prin intermediul mass-mediei specifice, sunt văzute ca parte a unui război hibrid mai larg condus de Rusia împotriva Moldovei. Decizia de suspendare a licențelor a șase posturi TV în perioada stării de urgență, avizată de Comisia pentru Situații Excepționale și extinderea măsurilor implementate inițial la 16 decembrie 2022, scopul său este de a proteja spațiul național de informații pe fondul preocupărilor legate de încălcări și narațiuni manipulative. Serviciul de Informații și Securitate a declarat că Federația Rusă exercită o influență asupra alegerilor locale, folosind în mod activ campanii de dezinformare prin intermediul acestor posturi TV și, prin urmare, reprezintă o amenințare la adresa proceselor democratice.¹⁴¹

În timp ce aceste provocări prevalează, narațiunea mass-mediei s-a concentrat în mare măsură pe dinamica partidelor politice și pe preocupările legate de securitatea națională, eliminând problemele legate de drepturile omului. Discursul din jurul alegerilor, în ambele tururi, a rămas dominat de discuții privind alinierea partidelor, pozițiile politice și implicațiile geopolitice mai largi, având în vedere considerațiile privind drepturile omului, luând o poziție în spate și fiind umbrat de scandalurile legate de alegeri. Mass-media s-a străduit să prioritizeze nevoile comunității pe fondul zgomotului generat de controverse.

140 Misiunea nu a desfășurat activități tradiționale de monitorizare a mass-mediei. Constatările și concluziile privind mass-media tradițională din această secțiune sunt extrase din întâlnirile cu interlocutorii care lucrează în domeniul mass-mediei din Moldova și monitorizarea activității organismului responsabil de monitorizarea conduitei mass-mediei (Consiliul Audiovizualului). Misiunea a monitorizat unele aspecte ale social media (vezi subsecțiunea social media, mai jos).

141 A se vedea [Conferința de presă](#) a Directorului SIS

În ciuda garanțiilor legale ale libertății presei, peisajul mediatic se confruntă cu constrângeri semnificative generate de afilierile politice, așa cum s-a menționat mai sus, precum și de provocările economice. Piața de publicitate, insuficientă pentru numeroasele posturi de televiziune, duce la dificultăți financiare în mass-media, dominând canalele care redifuzează conținut rusesc.

Entități strâns legate de politicieni importanți și oligarhi exercită o influență considerabilă asupra pieței de publicitate, având un impact negativ asupra mass-mediei independente. Mass-media independentă care se confruntă cu dificultăți financiare exacerbate de declinul pieței de publicitate pe fondul conflictului din Ucraina, se luptă să atragă personal calificat capabil să producă muncă de înaltă calitate. În consecință, mulți se bazează pe asistența financiară din partea donatorilor internaționali pentru a face față acestor provocări economice.

În timp ce jurnaliștii din Moldova operează în general într-un mediu sigur, ei se confruntă cu riscuri de insulte și atacuri din partea politicienilor, uneori escaladând la hărțuire cibernetică de către adepții lor. Acreditarea specială este necesară pentru accesul în Transnistria. Interlocutorii ENEMO recunosc îmbunătățirea accesului la informații, dar accesul deschis promis la registrele oficiale fără taxe rămâne neîndeplinit.

Perspectivile multiple din diverse surse subliniază complexitatea peisajului mediatic din Moldova. Unii interlocutori pun accentul pe accesul și cooperarea egală a mass-mediei, în timp ce alții își exprimă nemulțumirea față de disparitățile și provocările din publicitate.

CADRUL LEGAL ÎN MEDIA

Alegerile sunt reglementate în primul rând de Constituție și de Codul Electoral, inclusiv de Codul Serviciilor Media Audiovizuale 2018 (modificat în 2023) și de Legea privind publicitatea din 2022. Actele juridice primare sunt completate de actele CEC și ale Consiliului Audiovizualului. Cadrul de reglementare asigură o acoperire echitabilă, echilibrată și imparțială pentru toate părțile, oferind timp liber de emisie sau spațiu în presa scrisă pentru concurenții electorali. Partidele și candidații au acces la timp de antenă la posturile naționale de televiziune pentru a ajunge la alegători și pentru a face publicitate în posturile publice de televiziune. Instituțiile mass-media au dreptul de a acoperi alegerile fără interferențe, iar jurnaliștii, inclusiv freelancerii, își pot exercita atribuțiile fără permise speciale pentru acoperire generală. Cu toate acestea, cei care intenționează să utilizeze drepturi specifice în baza Codului Electoral trebuie să obțină statutul de observator prin intermediul procedurilor stabilite de CEC.

Articolul 34 din Constituția Republicii Moldova asigură dreptul de acces la informație. Articolul 89 din Codul electoral conturează principiile generale pentru mediatizarea alegerilor, afirmând că instituțiile media au dreptul de a acoperi alegerile fără interferențe și de a acorda jurnaliștilor autorizați acces la procedurile electorale la același nivel cu observatorii. În special, la 14 aprilie și 2 iunie 2022, Parlamentul a adoptat legile nr. 102 și 143, modificând anumite acte normative și Codul Serviciilor Media Audiovizuale (Legea nr. 174/2018).¹⁴²

În decembrie 2022, Parlamentul a adoptat un nou Cod Electoral, introducând schimbări semnificative în diferite aspecte electorale, în special în ceea ce privește monitorizarea mijloacelor de comunicare între alegeri și instituirea unor sancțiuni eficiente pentru încălcările mass-media. Amendamentele la Codul Contravențional interzic în mod explicit și sancționează utilizarea discursului la ură și

¹⁴² Aceste amendamente, semnate de Președinte la 19 aprilie și, respectiv, la 16 iunie 2022, au intrat în vigoare la 20 aprilie 2022 și la 22 iunie 2022, influențarea cadrului legal care reglementează mass-media și exprimarea în Republica Moldova.

incitarea la discriminare de către concurenții electorali, inclusiv în cadrul materialelor electorale. Instrumentele interne pentru reglementarea publicității politice și electorale, precum și monitorizarea discursului de ură în mass-media audiovizuală au fost elaborate de Comisia Electorală Centrală și Consiliul Audiovizualului. Având în vedere tendințele observate ale discursului de ură din ultimii cinci ani în timpul perioadelor electorale, împreună cu noile dispoziții privind campania electorală, monitorizarea discursului instigator la ură în timpul alegerilor locale generale devine imperativă pentru o analiză și o evaluare aprofundată a prevalenței acestuia și a sancțiunilor corespunzătoare. Articolul 58, alineatul 9 din Codul Electoral prevede că, în termen de șapte zile de la începerea perioadei electorale, furnizorii de servicii media care intenționează să acopere campania electorală trebuie să publice condițiile pentru oferirea spațiului publicitar și a serviciilor conexe concurenților electorali în termenele stabilite. Aceste informații urmează a fi comunicate Comisiei Electorale Centrale și Consiliului Audiovizualului, prima publicându-le pe platforma sa oficială. Pe toată perioada electorală, furnizorii de servicii mass-media sunt obligați să furnizeze Comisiei Electorale Centrale actualizări săptămânale privind veniturile obținute din publicitatea politică/electorală pentru fiecare partid politic, bloc electoral, sau concurent electoral.

ENEMO salută progresele înregistrate în cadrul legal care gestionează mass-media în Moldova, recunoscând progresul dintr-o perioadă de stagnare de doi ani. Introducerea noii Legi și a Codului Electoral și Legea privind Publicitatea, împreună cu modificările esențiale ale Codului Serviciilor Media Audiovizuale în iunie și noiembrie 2022, reflectă o traiectorie pozitivă. ENEMO recunoaște implicarea activă a grupului consultativ de experți alături de comisia parlamentară, în special în consolidarea participării societății civile la procesele decizionale.

Eforturile laudabile de a aborda aspecte legate de reglementările privind proprietatea și de a consolida spațiul de informare audiovizual prezintă un angajament față de integritatea mass-mediei. ENEMO recunoaște deliberările privind o lege care reglementează subvenționarea în sectorul mass-media și organizarea Centrului Instituției Publice pentru Comunicare Strategică, subliniind o abordare incluzivă a îmbunătățirilor legislative.

În ciuda progreselor notabile, provocarea persistentă a problemei nerezolvate a reglementării presei online, care persistă de peste 15 ani, necesită o atenție urgentă. În general, există puține reglementări privind campaniile în mass-media online.

Codul Serviciilor Media Audiovizuale (CSMA) servește drept cadru juridic fundamental pentru reglementarea activității mass-media audiovizuale în Moldova și este, în general, în conformitate cu standardele internaționale. Cu toate acestea, anumite modificări aduse în 2021, în special cele care permit demiterea membrilor Consiliului Audiovizualului (CA) și modificarea procesului de numire și demitere a conducerii postului Național de Televiziune (TRM), diferă de normele internaționale. Actele administrative emise de CA, care acționează ca legislație secundară, sunt considerate insuficiente, depășite și lipsite de claritate și previzibilitate. În timp ce reglementările care reglementează înființarea instituțiilor mass-media sunt în conformitate cu condițiile legale actuale, prevederile Legii presei privind crearea agențiilor de presă și a periodicelor sunt depășite și nepractice, indicând necesitatea abrogării acestora. Cadrul juridic care supraveghează proprietatea mass-media are nevoie de ajustări pentru a se alinia la starea actuală a sectorului mass-media. Legislația anticoncurențială existentă este considerată inadecvată, împiedicând concurența loială pe piață, mecanismele juridice actuale sunt considerate incapabile să prevină și să abordeze pozițiile dominante în modelarea opiniei publice prin intermediul furnizorilor de servicii mass-media sau al instituțiilor mass-media tipărite și online.

ENEMO subliniază necesitatea unor reglementări cuprinzătoare, concentrându-se în special pe domeniul precum accesul la informații de interes public, prevenirea practicilor anticoncurențiale și combaterea dezinformării în peisajul mediatic.

ENEMO recomandă insistent ca autoritățile moldovenești să prioritizeze și să accelereze elaborarea și implementarea unor reglementări cuprinzătoare care să abordeze în mod specific presa online nereglementată, în special în scopul combaterii dezinformării în peisajul media online. Deși imperative și urgente, modificările ar trebui să se desfășoare printr-un proces incluziv și transparent, care să implice toate părțile interesate relevante și grupurile de interese. Ar putea fi luată în considerare înființarea unui grup de lucru dedicat, care să implice părțile interesate relevante, inclusiv reprezentanți ai societății civile, organizații media și experți juridici, pentru a elabora în colaborare aceste reglementări.

Cadrul juridic național pentru reglementarea activității economice a mass-mediei este minim suficient, fără a pune obstacole majore în calea punerii în aplicare a platformelor electronice de subscriere sau de donare pentru instituțiile mass-media. Cu toate acestea, persistă provocări în ceea ce privește configurarea, gestionarea și întreținerea acestor platforme, inclusiv integrarea cu serviciile de plată. Preocupările persistă cu privire la acuratețea ratingurilor în reglementările pentru măsurarea audienței naționale TV. Absența unui cadru de reglementare pentru subvențiile directe pentru activitatea mass-media și reglementările depășite privind facilitățile fiscale pentru periodice sunt deficiențe notabile. În timp ce Legea publicității a rectificat inexactitățile, aspecte precum „pătrunderea publicității” și acordarea de către furnizorii de servicii mass-media publice a publicității comerciale în eter pot avea efecte adverse pe piață. Reglementările administrative ale Consiliului Audiovizualului nu dispun de norme specifice și suficiente privind comunicările comerciale, contribuind la problema actuală a reglementării inadecvate a concurenței pe piața internă a mass-mediei.

Este necesară o revizuire rapidă și cuprinzătoare a dispozițiilor legale, pentru a asigura o piață media echitabilă și competitivă și pentru a promova concurența loială. ENEMO subliniază, de asemenea, necesitatea unor norme specifice și robuste privind comunicările comerciale în cadrul reglementărilor administrative ale Consiliului Audiovizualului, care să asigure condiții de concurență echitabile pentru toate entitățile media din Moldova.

MASS MEDIA TRADIȚIONALĂ

Codul Electoral, completat de un regulament al CEC, stabilește orientări pentru o acoperire mediatică echitabilă, transparentă și imparțială în timpul campaniilor electorale, asigurând accesul egal la publicitatea politică pentru toți candidații. Supravegherea respectării acestor reglementări este responsabilitatea Consiliului Audiovizualului (CA), monitorizarea activă a radiodifuzorilor și soluționarea plângerilor legate de mass-media. Un amendament semnificativ desemnează CA să efectueze o monitorizare aprofundată a programelor de știri pe mass-media de difuzare selectate în perioada preelectorală, utilizând cota de audiență ca și criteriu, începând cu 7 august 2023. Cu toate acestea, actele de reglementare ale CA relevă o deficiență în legislația secundară, fără dispoziții privind monitorizarea comunicațiilor comerciale audiovizuale, a conținutului de pe platformele de partajare a materialelor video, a proprietății mass-media, a egalității de gen, a pluralismului audiovizual, și respectarea normelor care abordează poziția dominantă în modelarea opiniei publice.

Consiliul Audiovizualului (CA) a funcționat cu eficiență, transparență și promptitudine în ambele tururi de alegeri, asigurând o supraveghere robustă în monitorizarea activităților mass-media. Recenta revizuire a Consiliului Audiovizualului din Moldova (CA) ca răspuns la schimbările politice din 2021 subliniază un efort dedicat pentru a spori independența și eficiența operațională. Reformele,

cum ar fi revizuirea structurii organizaționale, îmbunătățirea reglementărilor privind codul muncii și asigurarea unei finanțări sporite, au avut un impact pozitiv asupra stabilității financiare și a funcționării interne a CA. Este evidentă o poziție proactivă cu privire la provocările contemporane, inclusiv discursul de ură, dezinformarea, alegerile și educația mediatică. Introducerea programelor de monitorizare, în special a celor care încorporează inteligența artificială pentru analiza conținutului, reprezintă un pas important către îmbunătățirea supravegherii reglementare.¹⁴³ Cu toate acestea, trebuie abordate provocările legate de punerea în aplicare a programului de monitorizare pentru a consolida în continuare eficacitatea acestuia.

ENEMO recomandă Consiliului Audiovizualului (CA) să-și extindă domeniul de aplicare al monitorizării pentru a cuprinde pluralismul politic pe tot parcursul anului, depășind perioadele electorale. Această extindere ar consolida în mod consecvent supravegherea conținutului media și conformitatea cu reglementările.

Pe parcursul perioadei electorale, Consiliul Audiovizualului (CA) a publicat nouă rapoarte de monitorizare. Raportul final de monitorizare a mass-media¹⁴⁴ a sintetizat date din 12 rapoarte axate pe acoperirea alegerilor locale generale la TV și radio. În special, pentru prima dată, toate serviciile mass-media TV și radio aprobate de CA pentru Declarațiile privind politica editorială pentru reflectarea alegerilor. Autoritatea de reglementare a aplicat sancțiuni în cazul încălcărilor atestate în timpul campaniei, prin aplicarea a 35 de avertizări publice și impunând amenzi în valoare totală de 459.000 MDL (aproximativ. 23.800 EUR). Unii furnizori de servicii mass-media nu s-au conformat pe deplin Declarațiilor privind politica editorială pentru reflectarea alegerilor, iar șase posturi TV au reflectat alegerile, în ciuda notificării CA că nu o vor face. În zilele de tăcere, posturile TV s-au abținut să permită agitația electorală. Monitorizarea principalelor buletine de știri în timpul orelor de vârf ale audienței a relevat abateri, ceea ce a dus la amenzi pentru 12 posturi de televiziune și radio.¹⁴⁵

Au fost aplicate sancțiuni specifice pentru nerespectarea marcajelor blocului electoral, lipsa de imparțialitate și încălcarea regulilor de prezentare a informațiilor. Încălcările repetate au dus atât la avertizări, cât și la amenzi. În plus, examinarea petițiilor au condus la sancțiuni împotriva instituțiilor de presă pentru diverse infracțiuni, inclusiv încălcarea prevederilor Codului Electoral și lipsa imparțialității. La cerere, au fost aprobate modificări ale declarațiilor privind politica editorială care reflectă alegerile pentru mai mulți furnizori de servicii mass-media.

Recunoscând necesitatea sancționării proporționale a contraveniențelor, ENEMO pledează pentru ca CA să mențină o abordare echilibrată și graduală de sancționare, asigurarea faptului că măsurile corective sunt proporționale și au în vedere impactul pe termen lung asupra entităților mass-media.

În timp ce publicitatea politică plătită nu a fost strategia de bază pentru majoritatea concurenților din mass-media regională/locală, excepțiile au inclus Partidul Nostru și PAS. ENEMO subliniază eforturile unor instituții locale de a oferi o platformă cuprinzătoare pentru candidații la funcția de primar și consilier, promovând incluziunea în acoperirea alegerilor. Cu toate acestea, îngrijorările au apărut din disparitățile observate, întrucât unii candidați consilieri din Bălți au raportat un acces limitat la mass-media locală și excluderea de la dezbaterile electorale. Formatul structurat al dezbaterilor a avut ca scop explorarea viziunilor și soluțiilor candidaților, dar refuzul unor candidați

143 În plus, angajamentul față de investițiile în personal, inclusiv cursurile de limba engleză și expunerea la practicle internaționale, indică o abordare orientată spre viitor. De asemenea, pași importanți în infrastructura IT, care includ achiziția de servere și măsurile de securitate cibernetică, evidențiază un angajament față de securitatea datelor și eficiența operațională.

144 Rapoarte de monitorizare a Consiliului Audiovizualului: <https://consiliuaudiovizual.md/thematic-monitoring-reports/>

145 „Moldova 1”, „PRO TV Chișinău”, „TV8”, „ART TV”, „ATV”, „Agro TV”, „ITV”, „PRO TV Chișinău”, „R Live TV”, „Radio Chișinău”, „Radio Moldova” and „BAS FM”

de a participa a ridicat întrebări cu privire la dorința lor de a se angaja cu alegătorii sau de a se confrunta cu adversarii.

Mass-media de interes public, inclusiv instituțiile de investigație și cele axate pe drepturile omului, coexistă cu mass-media controlată politic și orientată spre afaceri. Mass-media independentă se străduie să mențină integritatea, reflectând atât actitatea guvernului, cât și a opoziției, dar se confruntă cu provocări care contracarează influența unor instituții media bine finanțate, aliniate cu figuri politice. Instituțiile de presă au avut ca scop acoperirea echitabilă a candidaților, însă printre provocări s-au numărat lipsa de cooperare a candidaților și necesitatea verificării faptelor.

O tendință notabilă a apărut când unii candidați aleg să se abțină de la dezbateri, ceea ce ar putea duce la un electorat mai puțin informat. Motivele pentru care candidații refuză să participe au variat, cuprinzând considerații strategice, preocupări legate de imparțialitatea percepută a platformei de dezbateri sau calcule politice mai largi. Majoritatea candidaților au optat pentru căi alternative, cum ar fi rețelele sociale, apariții publice sau alte metode de informare, ocolind formatul tradițional de dezbateri. La nivel local, candidații care aleg să nu participe au menționat uneori o lipsă de familiaritate cu orașul și preocupările legate de răspunsul la întrebări specifice din cauza sosirilor sau returnărilor recente.

MEDIA ONLINE ȘI REȚELE SOCIALE

Potrivit interlocutorilor ENEMO, tendințele recente din peisajul mediatic din Moldova au indicat o schimbare substanțială către platformele online, în special rețelele sociale, depășind media tradițională. Această tranziție a adus un peisaj mediatic divers, cu mass media care abordează diverse subiecte și se aliază cu afilierea politice. Cu toate acestea, a intensificat, de asemenea, provocările legate de dezinformare, știri false și manipularea percepției publice.

Discuțiile ENEMO cu părțile interesate au evidențiat prevalența dezinformării și a știrilor false în Moldova și o creștere a narațiunilor pro-Kremlin. Telegram și TikTok au apărut ca platforme semnificative pentru răspândirea dezinformării, în special în timpul alegerilor, prezentând provocări în raportarea și abordarea unui astfel de conținut. Cazurile de hărțuire împotriva Tuk.md¹⁴⁶ și acuzațiile de părtinire împotriva Nokta.md¹⁴⁷ au prezentat provocări la adresa libertății mass-media.

Evoluția dinamicii mass-media a demonstrat că sursele media ale căror licențe au fost suspendate, migrează către platformele online, subliniind importanța crescândă a spațiilor digitale pentru difuzarea știrilor. Această schimbare, în timp oferă noi căi de informare, a subliniat, de asemenea, provocările complexe și complexitatea reglementărilor cu care se confruntă organizațiile media din Moldova.

Pentru păstrarea integrității informaționale în perioada stării de urgență, Serviciul de Informații și Securitate al Moldovei (SIS) a emis la 24 octombrie un ordin, care extinderea listei deja existente de surse online care urmează să fie blocate din cauza denaturării informațiilor din statele agresoare recunoscute, în conformitate cu Decizia Parlamentului nr. 1/2022 pentru a proteja spațiul de informare pentru țară.

Ambele tururi de scrutin au inclus proliferarea platformelor media, în special pe social media, ceea ce a dus la provocări precum campaniile de dezinformare și răspândirea rapidă a narațiunilor înșelătoare. Creșterea numărului de atacuri informaționale în perioada electorală a ridicat îngrijorări

146 Vedeți articolul [aici](#).

147 Vedeți articolul [aici](#).

cu privire la impactul potențial al informațiilor manipulative, în special cu trecerea la Telegram din cauza schimbărilor în politica de eliminare a conținutului Facebook.

În plus, discursul de ură a înregistrat o creștere semnificativă pe diferite platforme de social media, politicienii folosind un limbaj inflamator, contribuind la o atmosferă ostilă. Președintele Maia Sandu s-a confruntat cu o campanie de discreditare pe Facebook, marcată de relatări negative care vizează subminarea credibilității, ilustrând impactul periculos al mesajelor de ură asupra securității naționale.

ENEMO recomandă cu tărie dezvoltarea și implementarea unui cadru de reglementare cuprinzător, conceput exclusiv pentru mass-media online. Acest cadru ar trebui să abordeze cu meticulozitate provocările legate de dezinformare și să stabilească mecanisme care să asigure responsabilitatea în spațiul digital. Ar trebui instituite mecanisme solide de monitorizare și raportare, cu un accent deosebit pe platformele rețelelor sociale. Eforturile de colaborare cu aceste platforme sunt esențiale pentru a raționaliza identificarea și eliminarea dezinformării, pentru a încuraja un răspuns rapid la conținutul raportat și, în cele din urmă, pentru a consolida integritatea diseminării informațiilor online.

ENEMO a folosit platforma CrowdTangle pentru a monitoriza activitățile a 21 de partide/candidați politici pe Facebook. În perioada de monitorizare pentru primul tur de scrutin, 01 Octombrie - 5 Noiembrie 2023, numărul total de postări, publicate pe paginile monitorizate pe Facebook, a fost de 2.350 din care individual, Partidul Schimbării 82 postări, PAS - 226, Partidul Liberal - 33, Lilian Carp - 102, Partidul Socialiștilor - 114, MAN - 255, PCRM - 10, Blocul Electoral Ruslan Codreanu/ Putearea Oamenilor - 47, Partidul Nostru - 136, Partidul politic „Renaștere” - 63, Partidul Politic Șansă - 189, Ion Ceban - 287, Platforma DA - 87, Vasile Costiuc - 103, Partidul Acasă Construim Europa - 66, Democrația Acasă - 120, Ruslan Codreanu - 76, Victor Chironda - 86, Diana Caraman - 64, Partidul Liberal Democrat din Moldova - 132, Vasile Bolea - 72.

Un total de 1,07 milioane de interacțiuni pe Facebook au fost făcute pe postările menționate, dintre care până la 452,2 mii au fost doar pe postările Democrația Acasă, 205,4 mii pe posturile lui Ion Ceban, Carp Lilian 108,9 mii și PAS 84,7 mii.

Partidele/candidații au comunicat în principal prin intermediul postarilor video (40,67%), foto (35,91%) și liveurilor (16,15%).

ENEMO a continuat să monitorizeze 21 de pagini ale partidelor/candidaților politici¹⁴⁸ care au folosit rețelele sociale și spațiul online pentru a răspândi conținut politic și în al doilea tur de scrutin. În perioada de monitorizare, 06 noiembrie - 18 noiembrie 2023, așa cum era de așteptat, s-a înregistrat o scădere a frecvenței comunicării de către partidele politice. Numărul total de conținuturi, publicate de paginile monitorizate pe Facebook, a fost de 289 din care individual: Partidul Schimbării 2 postări, PAS - 56, Partidul Liberal - 2, Carp Lilian - 3, Partidul Socialiștilor - 27, MAN - 12, PCRM - 1, Blocul Electoral Ruslan Codreanu/ Puterea Oamenilor - 0, Partidul Nostru - 14, Partidul politic „Renaștere” - 6, Partidul Politic „Șansă” - 31, Ion Ceban - 33, Platforma DA - 21, Vasile Costiuc - 15, Partidul Acasă Construiam Europa - 1, Democrația Acasă - 24, Ruslan Codreanu - 3, Victor Chironda - 7, Diana Caraman - 9, Partidul Liberal Democrat din Moldova - 10, Vasile Bolea - 12.

148 Pentru turul doi, ENEMO a monitorizat aceleași pagini care au fost monitorizate în timpul primului tur de scrutin, deși unele dintre paginile monitorizate nu au reprezentat candidați activi (de ex. primarul de Chișinău, Ion Ceban, care a fost deja ales în primul tur). Această decizie metodologică a fost luată în ipoteza că acești actori politici influențează opinia publică și, astfel, procesul electoral în orice caz, deși s-ar putea să nu facă campanie activă în turul doi.

Un total de 162,7 mii interacțiuni pe Facebook au fost făcute pe postările menționate, din care până la 67,3 mii pe postările lui Ion Ceban, 53,3 mii pe postările "Democrația Acasă" și PAS 16,9 mii. Partidele/candidații au comunicat în principal prin postări foto (52,08 procente), postări video (24,31 procente) și Facebook live (17,71 procente).

ENEMO a observat profilurile și paginile principalilor concurenți politici în ultima săptămână a campaniei din primul tur. Partidul MAN a subliniat corectitudinea eforturilor lor electorale și s-a concentrat pe portretizarea Chișinăului ca un oraș atractiv pentru investitori. Printre prioritățile lor electorale s-au numărat revizuirea mecanismelor locale de asigurare a respectării obligațiilor fiscale, sprijinirea tinerilor și implementarea unor proiecte mari de dezvoltare. Partidul a abordat, de asemenea, acuzațiile privind o campanie de defăimare împotriva lor și a prezentat candidații și prioritățile electorale în principalele suburbii ale Chișinăului. Deși nu au fost menționate politici specifice pentru femei, programele de sprijin social care acoperă diverse demografice au inclus în mod indirect femeile.

PAS a targetat alegătorii din rândul femeilor, subliniind importanța exercitării dreptului lor de vot și pledând pentru un viitor european. Ei au postat videoclipuri cu declarații ale oficialilor aleși, subliniind necesitatea de a alege o cale europeană și avertizând împotriva potențialei influențe rusești. PAS a subliniat realizările din octombrie, prezentând proiecte, ajutor sporit și sprijin pentru femeile antreprenor. Promisiunile partidului au inclus reparații rutiere, crearea de locuri de muncă, măsuri de siguranță, finanțare sporită pentru localități și alocații mai mari pentru naștere.

Accentul PSRM s-a concentrat pe construirea unei capitale moderne și diverse, sprijinind diversitatea etnică. Ei au subliniat priorități precum îmbunătățirea infrastructurii, drumuri reparate, transport public modern, curți curate, locuințe eficiente din punct de vedere energetic, tarife mai mici la energie și îngrijire sporită pentru copii, tineri și vârstnici. PSRM a cerut unirea împotriva guvernului de guvernământ, acuzându-l de șovinism și interferență în dezbaterile televizate. Ei au subliniat necesitatea unei opoziții unite pentru a promova alegerile prezidențiale și parlamentare anticipate.

Partidul Șansă s-a confruntat cu excluderea din cursa electorală și a răspuns prin îndemnarea alegătorilor să sprijine candidații alternativi aprobați de aceștia, contestând decizia Comisiei pentru Situații Excepționale (CSE). Postările de pe Facebook ale partidului s-au concentrat pe prezentarea candidaților de încredere care încă mai doresc să lucreze pentru populație, încurajând alegătorii să aleagă alternative în anumite localități.

Partidul Renaștere, având candidatul său la funcția de primar promovat de Partidul Șansă după excluderea sa, a subliniat eforturile sale extinse de mobilizare în timpul campaniei, organizând mii de întâlniri cu cetățenii. Partidul a criticat înlăturarea panourilor electorale de la Chișinău și și-a exprimat dorința fermă de a înlătura actuala guvernare. Promisiunile electorale au inclus servicii gratuite de apă și canalizare pentru persoanele în vârstă din Chișinău și pâine la prețuri accesibile.

Pe măsură ce al doilea tur s-a apropiat, PAS și-a susținut activ candidații în alte 153 de localități și și-a concentrat mesajele pe rețelele de socializare pe diverse teme, inclusiv sprijinul guvernului pentru cetățeni în timpul sezonului rece, viziunea orașelor și localităților de a deveni europene prin candidații PAS și promovarea proiectelor de dezvoltare a infrastructurii. Oficialii PAS au subliniat de asemenea recomandarea Comisiei Europene de a iniția negocierile de aderare a Republicii Moldova, atribuind acest succes partidului de guvernământ și candidaților PAS.

În schimb, PSRM și-a îndreptat atenția către critica partidului de guvernământ, declarând alegerile ca fiind începutul sfârșitului pentru PAS. Fostul președinte Igor Dodon a afirmat că regimul Sandu-PAS a suferit o înfrângere semnificativă, în ciuda faptului că a avut o putere extinsă, sprijin mediatic și asistență financiară. Sloganurile PSRM s-au concentrat pe realizarea „Moldova fără PAS! Moldova fără Maia Sandu!” fără mesaje specifice privind prioritățile programului politic.

Partidul Social Democrat European (PSDE) și-a prezentat strategic orientarea pro-europeană, prezentându-și președintele alături de Sviatlana Tsikhanouskaya la Congresul Partidului Socialiștilor Europeni (PSE). Liderii PSDE au subliniat deschiderea partidului față de discuțiile cu forțe cu adevărat proeuropene, poziționându-se ca o alternativă viabilă la PAS în viitoarele alegeri.

În anumite regiuni precum Bălți, candidatul „Partidului Nostru” Aleksandr Petkov a discutat despre eforturile de modernizare, în timp ce liderul partidului Renato Usatîi a interacționat cu alegătorii prin intermediul liveurilor pe Facebook, oferind perspective asupra situației politice din Bălți. De menționat, Găgăuzia a asistat la un număr crescut de candidați independenți care au concurat în turul doi, cum ar fi Serghei Anastasov și Nikolay Dudoglo la Comrat. Cu toate acestea, acești candidați independenți nu au pagini oficiale de partid Facebook și profiluri publice. La Vulcănești, candidatul PSRM Nicolae Posmac a condus cu 47,96% din voturi, în timp ce candidatul independent Anna Onofrey a obținut locul al doilea cu 23,72%, susținut de Partidul Șansă. Ambii candidați nu au profiluri publice sau pagini publice de Facebook pentru a verifica mesajele lor electorale.

VIII. REPREZENTAREA DE GEN

În ultimii ani, Moldova a făcut unele progrese în direcția promovării egalității de gen. Cu toate acestea, participarea femeilor la viața politică rămâne de îmbunătățit. Republica Moldova este parte a Convenției privind Eliminarea Tuturor Formelor de Discriminare Împotriva Femeilor (CEDAW) și a Convenției privind Drepturile Politice ale Femeilor.

În 2020, Moldova a ales prima femeie președinte. Cu toate acestea, prezența femeilor în poziții de conducere în alte instituții rămâne scăzută. Trei dintre cei 16 miniștri sunt femei; primul ministru și cei trei vicepremierii sunt bărbați. Aproximativ 38 la sută din deputații actuali sunt femei; președintele Parlamentului și vicepreședintele sunt bărbați.

Femeile sunt bine reprezentate în organele de gestionare a alegerilor, la toate nivelurile. De asemenea, Codul Electoral are prevederi menite să asigure echilibrul de gen în organele de gestionare a alegerilor, dar acestea sunt generale și nu includ obligații specifice.¹⁴⁹ Cinci dintre cei opt membri ai Comisiei Electorale Centrale aflați în funcție în timpul alegerilor¹⁵⁰ au fost femei, inclusiv președintele. Femeile au fost bine reprezentate și la celelalte niveluri ale organelor de conducere a alegerilor.

Datele defalcate privind reprezentarea de gen în administrația electorală ar trebui colectate și publicate într-o manieră cuprinzătoare.

Cadrul juridic pentru alegeri conține mai multe dispoziții care vizează îmbunătățirea reprezentării de gen. Pentru a asigura echilibrul de gen al consilierilor aleși, listele de candidați pentru consiliile municipale trebuie să aibă cel puțin 40 la sută din fiecare gen, și lista ar trebui să aibă, de asemenea, cel puțin patru candidați de la fiecare gen în fiecare zece nume din listă.¹⁵¹ Deși aceste măsuri sunt laudabile, deoarece urmăresc atât să asigure o listă mai echilibrată a candidaților, cât și să prevină includerea femeilor pe listă în poziții care nu sunt câștigătoare, nu există dispoziții legale care să reglementeze echilibrul de gen în timpul alocării mandatelor.

Doar 31 la sută dintre candidații la funcția de primar pentru circumscripțiile de prim nivel au fost femei. Numărul femeilor candidate la consiliile municipale nominalizate de partidele politice a fost de aproximativ 45 la sută, ceea ce arată că partidele au făcut eforturi pentru a include mai multe femei candidate decât prevede legea (40 la sută). Cu toate acestea, procentul de femei candidate independente pentru același lucru a fost de numai 22 la sută. Cifrele au fost similare în ceea ce privește candidații pentru consiliile circumscripțiilor de nivelul doi, pentru care partidele politice și blocurile electorale au înregistrat circa 46 la sută din femeile candidate, dar există doar 9 la sută femei care candidează ca independente. Consilierii femei alese în consiliile raionale și municipale au fost de aproximativ 33 la sută și în consiliile locale, 40 la sută.

149 Art 17, alin. 4 din Codul Electoral.

150 La 30 noiembrie a fost numit al nouălea membru al CEC, care este bărbat, ceea ce a adus ponderea femeilor membre la 56%.

151 Art. 68, alin. 3 din Codul electoral. Obligația de a avea patru persoane din fiecare sex pentru fiecare zece nume din listă se aplică pentru prima dată pentru alegerile actuale. În timp ce era în vigoare și pentru alegerile locale din 2019, la momentul respectiv Codul Electoral avea o prevedere specială pentru aceste alegeri, obligarea părților să aibă trei nume de la fiecare sex în fiecare zece.

ENEMO recomandă modificarea cadrului legal pentru a asigura echilibrul de gen în timpul alocării mandatelor, pe lângă listele de candidați.

Partidele politice primesc fonduri suplimentare pentru femeile alese, dar, deoarece formula este calculată pe baza numărului de femei alese și nu a numărului de femei în funcție în momentul alocării fondurilor, suma pe care o primesc nu reflectă neapărat nivelul actual de reprezentare a femeilor, care s-ar putea schimba după anunțarea rezultatelor. În timp ce CEC este responsabilă de înlocuirea consilierilor municipali care părăsesc mandatul în timpul mandatului lor, nu păstrează și nu publică nicio statistică.

Părțile ar trebui să întreprindă măsuri și să instituie mecanisme interne pentru a îmbunătăți implicarea femeilor în viața politică, aceasta fiind calea cea mai eficientă către asigurarea unei participări semnificative a femeilor în politică.

MOA a observat câteva mesaje de campanie care vizează în mod specific politicile pentru femei, dintre care majoritatea au fost indirecte.

Partidele politice și alți concurenți electorali ar trebui să includă în mod clar în programele lor și în mesajele de campanie politici specifice pentru femei.

IX. MINORITĂȚILE NAȚIONALE

Legea moldovenească definește persoanele din minoritățile naționale ca persoane fizice care locuiesc pe teritoriul Republicii Moldova, sunt cetățeni, au etnie, cultură, limbă, etc, și particularitățile religioase care le deosebesc de majoritatea moldovenilor - origine etnică.¹⁵² Un număr relativ mare de organizații minoritare sunt înregistrate. Conform ultimului recensământ (2014), aproximativ 28,5 la sută din populație este declarată ca aparținând unei alte etnii decât cea moldovenească

În timp ce toate deciziile CEC sunt publicate în limba română, traducerea în limba rusă este de asemenea furnizată, dar nu în timp util. Buletinele de vot sunt tipărite în limba română și rusă.

În ceea ce privește educația alegătorilor în limbile minorităților, CEC a publicat materiale video în limbile rusă, ucraineană, Găgăuză și Bulgară. Sesiunile de instruire desfășurate de CEC și Centrul de Instruire Continuă în Domeniul Electoral pentru comisiile de nivel inferior s-au desfășurat atât în română, cât și în rusă. Manualele au fost elaborate în baza noului Cod Electoral și au fost distribuite comisiilor de nivel inferior, adaptate la mandatul și responsabilitățile acestora, în limbile română și rusă.¹⁵³

152 Legea nr. LP382/2001, din 19.07.2001 ["Cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor"](#)

153 Conform datelor furnizate de Centrul de Instruire Continuă în Domeniul Electoral, au fost realizate cinci webinare pentru un număr total de 404 operatori ai Registrului de Stat al Alegătorilor; un seminar a fost realizat pentru 40 de judecători; două webinare și 3 seminarii au fost organizate pentru 472 de ofițeri de poliție și carabinieri. Instruirea comisarilor de nivelul I și al II-lea s-a desfășurat în două etape, în cadrul cărora s-au desfășurat în total 116 seminare și 8 webinare cu aproximativ 2907 participanți. În ceea ce privește BESV, au fost organizate 138 de seminarii cu aproximativ 4744 de participanți. Membrii BESV au fost, de asemenea, oferite 4 conferințe video disponibile online.

X. INCLUSION OF PERSONS WITH DISABILITIES

Republica Moldova este parte la Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități (CDPD). În ceea ce privește legislația internă, Legea „Despre incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități” garantează, printre altele, statul asigură persoanelor cu nevoi speciale (PNS) dreptul și posibilitatea de a alege și de a fi ales, precum și dreptul la un nivel adecvat, accesibil, de a alege, proceduri și materiale de vot ușor de înțeles (implementarea unor modalități alternative de vot). De asemenea, garantează dreptul de a-și exprima alegerea prin vot secret în alegeri și referendumuri, fără intimidare, precum și dreptul la libera exprimare a voinței în calitate de alegători și, în acest scop, dacă este necesar și la cerere, permițându-le să fie asistate de o persoană la alegere.

În timp ce legislația asigură drepturi egale pentru persoanele cu handicap, exercitarea acestor drepturi în practică trebuie îmbunătățită în mod semnificativ. Problemele de infrastructură, combinate cu lipsa de conștientizare și înțelegere din partea membrilor organelor de gestionare a alegerilor joacă un rol important în prevenirea participării depline a persoanelor cu dizabilități la procesul electoral. Majoritatea CECE-urilor de nivel I și II erau situate la etajele superioare și, ca atare, nu erau accesibile persoanelor cu dizabilități locomotorii. Câteva CECE-uri au raportat observatorilor pe termen lung ai ENEMO că secțiunile de votare erau accesibile persoanelor cu dizabilități locomotorii, deoarece erau situate la parterul clădirilor publice. Cu toate acestea, observatorii ENEMO au observat că, în ciuda acestui fapt, majoritatea secțiilor de votare vizitate nu erau pe deplin accesibile, ridicând astfel întrebări cu privire la nivelul de înțelegere a nevoilor persoanelor cu dizabilități de către membrii CECE.

Materialele educaționale ale alegătorilor pregătite de CEC au inclus formatul audio și video cu interpretarea limbajului semnelor.

Autoritățile ar trebui să continue eforturile de facilitare a participării egale a tuturor cetățenilor la procesul electoral, acordând o atenție specială persoanelor cu dizabilități.

XI. PLÂNGERI ȘI CONTESTAȚII

Legislația electorală¹⁵⁴ și regulamentul CEC privind soluționarea litigiilor electorale,¹⁵⁵ asigură dreptul la o cale de atac efectivă. Legislația împarte cazurile legate de alegeri în trei categorii principale: litigii; abateri administrative, pedepsite conform Codului Contravențional;¹⁵⁶ și încălcările penale, conform Codului penal.¹⁵⁷ Alegătorii, candidații, partidele politice, grupurile de inițiativă și concurenții electorali pot depune plângeri împotriva acțiunilor, omisiunilor sau deciziilor autorităților electorale, precum și împotriva conduitei sau inacțiunii altor concurenți, la organele electorale superioare. În plus, oficialii electorali, observatorii și organizațiile societății civile care solicită acreditarea de observator pot depune plângeri împotriva autorităților electorale pentru încălcarea drepturilor lor. În aceste cazuri, deciziile pot fi atacate și la un organ superior de conducere a alegerilor.

În general, plângerile privind acțiunile, inacțiunile sau deciziile organelor de conducere a alegerilor pot fi depuse la organele electorale ierarhic superioare și, ulterior, la instanțe. În urma recomandării anterioare a ENEMO, actualul Cod Electoral nu mai permite o jurisdicție paralelă. În cazurile în care o plângere este depusă la mai multe organe electorale în același timp, autoritatea cu cel mai înalt nivel ierarhic și cea mai strânsă legătură cu acțiunea sau decizia în litigiu va fi responsabilă de soluționarea chestiunii. Plângerile care implică concurenți electorali sau alți participanți trebuie depuse la organul electoral care le-a înregistrat, acreditat sau aprobat inițial. Mai mult, dacă plângerea este îndreptată atât către administrația electorală, cât și către Curte, aceasta va fi luată în considerare de către Curte, cu excepția cazului în care procedura de examinare inițială nu a fost urmată.¹⁵⁸

Deciziile adoptate de OGA cu privire la plângeri pot fi atacate la instanța de prim nivel competentă. Acțiunile, inacțiunile sau deciziile CEC pot fi atacate la Curtea de Apel Chișinău. Curtea Supremă de Justiție servește drept cale superioară și finală pentru căi de atac.¹⁵⁹ Modificarea Codului Electoral, adoptată de Parlament pe 4 octombrie, care urmărește să împiedice anumite persoane să participe la alegeri, introduce un proces juridic alternativ de revizuire. Mai exact, deciziile CECE-urilor de excludere a persoanelor de pe lista candidaților interziși urmează să fie atacate la Curtea de Apel Chișinău.

Termenul de depunere a reclamațiilor este de trei zile de la data deciziei, acțiunii sau identificării inacțiunii. În mod încurajator, durata de soluționare a reclamațiilor este și ea de trei zile, cu excepția faptului că trebuie soluționată înainte de ziua alegerilor.¹⁶⁰

ENEMO observă că, în ciuda modificărilor legislative pozitive care vizează simplificarea procedurilor de plângeri și contestații, uneori procesul a fost încă complex. Numeroși candidați și-au exprimat

154 Soluționarea litigiilor electorale este reglementată în primul rând de Capitolul XIII al Codului Electoral.

155 [Regulamentul CEC privind procedura de examinare a contestațiilor în perioada electorală.](#)

156 [Codul Contravențional al Republicii Moldova.](#)

157 [Codul penal al Republicii Moldova.](#)

158 [Avizul comun al Comisiei de la Veneția și OSCE/BIDD0 privind Proiect de Cod Electoral](#) menționează că „Acesta este un pas în direcția corectă, dar trebuie amintit că, potrivit Codului de bune practici în materie electorală, „Nici reclamantul și nici autoritățile nu au dreptul de a alege instanța de apel”. Comisia de la Veneția, Codul de bune practici în materie electorală, CDL-AD(2002)023rev2-cor, II.3.3.c.

159 Articolul 98 din Codul Electoral.

160 Cu excepția plângerilor privind aspectele financiare ale partidelor politice. Problemele privind finanțarea activităților partidelor politice sunt reglementate de legislația privind partidele politice și de regulamentul CEC care reglementează finanțarea activităților partidelor politice. Articolul 100 din Codul Electoral.

incapacitatea de a dedica suficient timp și resurse pentru a naviga în această procedură complexă, ceea ce i-a determinat să favorizeze transmiterea de sesizări formale mai degrabă decât plângeri complete sau evitând complet interacțiunea cu organismele relevante. Mai mult, dezvăluirea publică insuficientă a procesului de luare a deciziilor pentru plângeri și contestații în cadrul CEC a subminat transparența.

În cazurile în care contestațiile privind înregistrarea candidaților din partidul „Șansa” au fost depuse în fața sistemului judiciar, a existat o lipsă de recurs judiciar rapid. Aceste întârzieri au dus la deciziile finale care se extind cu mult dincolo de turul doi, în contradicție cu standardele internaționale.

În cadrul întrevederii cu Curtea de Apel Chișinău, ENEMO a fost informat despre ezitarea unor judecători de a supraveghea cazurile legate de alegeri, datorită naturii lor sensibile din punct de vedere politic. Această rețineră, care se presupune că provine din potențialul de represalii ulterioare, este un motiv semnificativ de îngrijorare.

Pentru ambele tururi de scrutin, CEC a menținut registrul public¹⁶¹ de reclamații, care a documentat 126 de contestații. Contestațiile din grefă erau însoțite de deciziile lor corespunzătoare. Dintre acestea, 73 au fost depuse înainte de ziua alegerilor din primul tur, iar restul de 53 au fost depuse în ziua alegerilor sau în perioada următoare. Este de remarcat faptul că documentele depuse sub formă de sesizări sau cereri nu au fost publicate în mod consecvent în registru. Secțiunea în care au fost publicate documentele de intrare a fost actualizată cu întârzieri semnificative. Plângerile și contestațiile depuse la comisiile și deciziile de nivel inferior au rămas nepublicate, lipsind astfel controlul public în procesul de tratare a reclamațiilor electorale.

Pentru a îmbunătăți transparența în ceea ce privește procesul de soluționare a litigiilor electorale, ENEMO recomandă CEC să extindă registrul online al plângerilor pentru a publica toate plângerile primite de toate nivelurile administrației electorale, împreună cu statutul lor actual și deciziile respective.

Diferite forme de documente (sesizări, cereri, plângeri/contestații) utilizate pentru contestarea procesului electoral indică o posibilă neînțelegere a cunoștințelor procedurale în rândul participanților, mai ales atunci când distincția dintre acestea nu este clară în mod explicit. În plus, un sistem cu numeroase formate de depunere pune o povară administrativă considerabilă asupra organelor electorale. Le cere să proceseze și să răspundă la fiecare tip de depunere în conformitate cu procedurile respective, care pot consuma resurse.

Unii interlocutori au evidențiat îngrijorări cu privire la calitatea plângerilor, menționând că acestea sunt adesea lipsite de teme și nu respectă termenele legale. Partidele politice și reprezentanții acestora păreau să aibă cunoștințe limitate cu privire la regulile care reglementează soluționarea litigiilor, precum și resurse și abilități inadecvate de a depune și de a urmări plângeri. Totuși, acei subiecți electorali care au ajuns la Curtea Supremă, au prezentat recursuri bine pregătite, oferind explicații temeinice asupra temeiului și motivațiilor lor juridice.

Mulți candidați de la nivel local au considerat procesul de depunere a plângerilor, în special cu poliția, ca fiind excesiv de complex și ineficient. Aceștia și-au exprimat îngrijorarea față de timpul substanțial care ar fi necesar atât pentru inițierea plângerii, cât și pentru furnizarea potențial de mărturie poliției, timp care ar putea fi utilizat mai eficient pentru activitățile lor de campanie.

¹⁶¹ Registrul contestațiilor depuse la CEC :<https://a.cec.md/ro/contestatii-depuse-la-comisia-electorala-centra-la-15254.html>

Pentru a facilita procesul de depunere de plângeri și contestații pentru concurenții electorali, în special pentru cei cu mai puține resurse, ar putea fi luată în considerare elaborarea unui model standardizat, ilustrativ pentru depunerea contestațiilor, care să includă toate cerințele esențiale necesare pentru contestații.

În ziua alegerilor și în perioada următoare, CEC a primit plângeri/cereri/sesizări și contestații care conțineau cereri de renumărări ale buletinelor de vot referitoare la diferite circumscripții. Ca urmare, pentru primul tur s-au efectuat renumărarea în 18 localități, iar pentru turul al doilea în 9 localități.¹⁶²

La 10 noiembrie, CEC a adoptat în mod colectiv Hotărârea nr. 1575,¹⁶³ adresând cereri și contestații prin care se solicită renumărări depuse în perioada 7 – 9 noiembrie, atât electronic, cât și personal la sediul CEC. Această decizie a condus la respingerea a 77 de cereri ca fiind fără temeii. Multe dintre documentele prezentate nu aveau informații esențiale, cum ar fi semnătura reclamantului sau datele de contact. Cu toate acestea, potrivit CEC, motivele respingerii au inclus absența dovezilor care să susțină necesitatea unei renumărări sau concluzia că renumărarea nu ar influența rezultatele sau distribuția mandatului. CEC a constatat unele erori în dosarele de vot din circumscripțiile contestate, atribuindu-le erorii umane; erori care nu au fost considerate suficient de semnificative pentru a justifica renumărarea. În plus, CEC a remarcat că multe solicitări au criticat procesul de vot și electoral în termeni generali, fără a furniza dovezi concrete care să susțină afirmațiile lor.¹⁶⁴

Decizia sus-menționată a fost atacată la Curtea de Apel Chișinău, prin nouă recursuri separate,¹⁶⁵ care a menținut decizia CEC. Pe 18 noiembrie, în ajunul celui de-al doilea tur de scrutin, Curtea Supremă de Justiție a publicat șapte hotărâri, prin care Curtea a satisfăcut parțial două recursuri¹⁶⁶ și a dispus renumărări, în timp ce în cinci cazuri recursurile au fost considerate inadmisibile.

Deciziile Curții Supreme de Justiție cu privire la recursurile prin care se solicită renumărarea, evidențiază diferite înțelegeri ale articolului care reglementează criteriile renumărării de către CEC și sistemul judiciar.¹⁶⁷ În timp ce CEC a interpretat criteriile cumulativ, CSJ le-a analizat individual.

ENEMO recomandă ca normele care reglementează renumărarea să fie clare și fiecare criteriu să fie considerat separat ca posibil motiv de renumărare, în funcție de gravitatea dovezilor.

Un recurs formulat de partea „Șansa” prin care a contestat Dispoziția nr. 92, care a afectat semnificativ un număr substanțial de candidați din acel partid, a servit drept test de turnesol pentru eficiența sistemului de soluționare a litigiilor electorale. Partidul „Șansa” a formulat contestație prin care a solicitat suspendarea Dispoziției nr. 92 până la pronunțarea definitivă pe fond. Inițial, la prima

¹⁶² Rezultatele renumărărilor pentru [primul tur](#) și [turul doi](#)

¹⁶³ [Hotărârea](#) CEC nr. 1575 privind unele cereri și contestații prin care se solicită renumărarea buletinelor de vot, depuse la CEC în perioada 7-9 noiembrie 2023.

¹⁶⁴ Dovezile care au fost prezentate au demonstrat erori corectate de autoritățile electorale, dar aceste corecții au fost considerate insuficiente pentru a afecta rezultatele finale ale votului.

¹⁶⁵ Cazuri: nr. 3-199/23; Nr. 3-201/23 2-23160814-02-3-131120223-1; Nr. 3-202/23 2-23160825-02-3-13112023; Nr. 3-203/23 2-23160838-02-3-13112023; Nr. 3-204/23 2-23160955-02-3-13112023; Nr. 3-205/23 2-23161085-02-3-131120231; Nr. 3-206/23; Nr. 3-208/23 2-23161397-02-3-13112023; Nr. 3-209/23 2-23161406-02-3-13112023.

¹⁶⁶ Cazurile [nr.3ra-1114/23](#) și nr. [3ra-1113/23](#).

¹⁶⁷ Articolul numărul 95, paragraful 10, prezintă procedura de numărare și renumărătoare a voturilor. Potrivit prevederii, cererile de renumărare a voturilor se depun în termen de 3 zile de la prezentarea publică a rezultatelor votării preliminare. Comisia Electorală Centrală sau, după caz, Curtea Constituțională dispune renumărarea voturilor dacă infracțiunile prezentate sunt de natură să influențeze rezultatele alegerilor și, ulterior, să influențeze repartizarea mandatelor. Se consideră întemeiate cererile de renumărare a voturilor, în care se stabilește o diferență de până la 10 % între voturile valabile exprimate pentru concurenții electorali/între voturile exprimate în timpul referendumului, precum și atunci când datele înscrise sau corecțiile efectuate în numărarea voturilor. procesele verbale pun sub semnul întrebării conformitatea și veridicitatea acestora.

instanță din Râșcani (Chișinău) a fost depusă contestația. Ulterior, din considerente procesuale de jurisdicție negativă, contestația a fost transmisă Curții de Apel Chișinău.

La 4 noiembrie, Curtea de Apel Chișinău s-a abținut de la pronunțarea unei hotărâri de fond, invocând o necesitate de claritate asupra competenței jurisdicționale și a solicitat astfel un aviz consultativ de la Curtea Supremă de Justiție. Conflictul a vizat dacă Curtea de Apel Chișinău sau Judecătoria Chișinău era organul competent să judece în această chestiune. Potrivit precizării Curții Supreme, cazul a fost înaintat Curții de Apel Chișinău pentru o examinare amânată în competența sa confirmată. Curtea de Apel Chișinău a început ședința pe fondul cauzei sâmbătă seara, 4 noiembrie, și a continuat în 5 noiembrie, care era ziua alegerilor. Curtea nu a adoptat decizia și, la cererea comisiei, a trimis Curtea Constituțională sesizarea pentru aviz.

Întârzierile în luarea unei decizii, mai ales dacă se extind dincolo de ziua alegerilor, ar putea face ineficiente eventualele remedii.¹⁶⁸ În ciuda audierilor accelerate, Curtea de Apel Chișinău s-a abținut să emită o decizie înainte de începerea sau încheierea zilei alegerilor. Această dinamică procedurală a inclus sesizări frecvente și conflicte jurisdicționale care ar putea împiedica o cale de atac juridică efectivă pentru reclamanți.

La 9 noiembrie, Curtea Constituțională a declarat sesizarea cu privire la excepția de neconstituționalitate a articolului 225 alin. (3) inadmisibilă.¹⁶⁹ În aceeași zi de adoptare a deciziei 9 noiembrie, Președintele Curții Constituționale și-a dat demisia.

A durat peste o lună pentru a ajunge la o decizie finală în acest caz notabil de către Curtea de Apel Chișinău. Inițial, la 30 noiembrie, Curtea a respins contestația partidului „Șansa” împotriva deciziei Comisiei pentru Situații Excepționale (CSE) de a anula înregistrarea candidaților partidului. Curtea a apreciat contestația inadmisibilă, cu referire la încheierea de contencios administrativ din 30 noiembrie 2023. Această decizie a presupus o chemare în judecată formulată de către partidul „Șansa” împotriva CSE cu privire la anularea Dispoziției sale nr. 92, din 3 noiembrie 2023. Dosarul a fost retrimis Curții de Apel Chișinău pentru rejudecare, în cadrul aceluiași complet de judecată.

Ulterior, la 12 decembrie, același complet al Curții de Apel Chișinău a infirmat decizia inițială. Decizia luată de CSE de a anula înregistrarea candidaților Partidului „Șansa” a fost ulterior revocată. Guvernul a depus un recurs la Curtea Supremă de Justiție. În urma dispoziției, premierul/șeful Comisiei pentru Situații Excepționale a făcut un comentariu¹⁷⁰ despre decizia și completul de judecată, care a fost foarte criticat de Consiliul Superior al Magistraturii și Asociația Judecătorilor din Republica Moldova și-au exprimat dezaprobarea față de declarațiile Prim-ministrului.

Decizia Curții de Apel Chișinău a fost atacată în continuare la Curtea Supremă de Justiție de către Comisia pentru Situații Excepționale și Serviciul de Informații și Securitate. La 24 decembrie, Curtea

168 De menționat că Curtea de Apel Chișinău a respins un recurs formulat împotriva hotărârii CEC #Nr. 1520, adoptată la 30 octombrie, prin care s-au dispus 9 CECE-uri să anuleze înregistrarea candidaților partidului Șansa. Ulterior, Curtea de Apel Chișinău a respins cauza. Vezi [Încheierea](#).

169 Potrivit dispozițiilor în litigiu, Curtea Constituțională nu poate fi implicată decât în revizuirea anumitor circumstanțe, precum proporționalitatea măsurilor adoptate prin acte administrative, atunci când sunt emise acte administrative individuale și normative privind securitatea națională sau punerea în aplicare a stării de urgență. Guvernul nu a putut fi supus formulării acestei solicitări, întrucât Codul administrativ a fost elaborat și adoptat de Parlament. Excepția de neconstituționalitate nu poate fi folosită de către o autoritate publică pentru a anihila un act normativ adoptat deo alta autoritate publică. [Decizia](#) nr. 152 al Curții Constituționale.

170 Consiliul Superior al Magistraturii și-a exprimat îngrijorarea față de declarațiile premierului, în care acesta a numit judecători din completul care a pronunțat decizia Curții de Apel Chișinău la 12.12.2023 într-un dosar civil în care este implicată partea „Șansa”. Prim-ministrul i-a acuzat pe judecători că pun în pericol securitatea națională și că ignoră probele prezentate, Consiliul consideră o potențială presiune nejustificată asupra sistemului judiciar. Consiliul a [solicitat](#) să se abțină de la catalogările sau etichetările judecătorilor.

Supremă de Justiție a anulat decizia și a returnat cauza spre rejudecare Curții de Apel Chișinău, pentru a fi revizuită de un alt complet de judecată.

*Soluționarea litigiilor electorale ar trebui efectuată în timp util pentru a asigura restabilirea sau menținerea rapidă a drepturilor electorale, în conformitate cu standardele internaționale. Întârzierile în soluționarea unor astfel de dispute pot împiedica semnificativ eficacitatea procesului de soluționare a disputelor electorale. Soluționarea în timp util a litigiilor nu numai că restabilește drepturile persoanelor implicate, ci și încurajează încrederea publicului în sistemul electoral.*¹⁷¹

171 [1990 Documentul OSCE de la Copenhaga](#) în articolul (5.10) obligă statul să dispună de un mijloc eficient de despăgubire împotriva deciziilor administrative, astfel încât să garanteze respectarea drepturilor fundamentale și să asigure integritatea juridică. Comisia de la Veneția [Codul bunelor practici în materie electorală](#) prevede că „Termenul limită pentru înaintarea și examinarea recursurilor trebuie să fie scurt” (trei până la cinci zile pentru fiecare în primă instanță). [termenele pentru contestații trebuie să fie foarte scurte și că organul de apel trebuie să se pronunțe cât mai repede posibil.” II.3.3 (95).

XII. OBSERVATORI

Organizațiile interne de observare sunt acreditate de CEC sau CECE la cererea acestora, cu condiția ca acestea să îndeplinească cerințele de acreditare. Acestea pot fi acreditate de asociații obștești/organizații neguvernamentale care activează în domeniul protecției drepturilor omului sau a valorilor democratice, în conformitate cu statutul acestora sau cu alte acte interne. Observatorii acreditați de CEC au fost autorizați să monitorizeze procesul electoral în toată țara și în toate secțiile de votare. Observatorii acreditați de CECEuri își puteau desfășura activitatea numai pe teritoriul circumscripției electorale respective.

CEC a înregistrat opt organizații interne de observare cu peste 1.000 de observatori acreditați. Cei mai mulți observatori interni au fost acreditați de Promo-Lex, o organizație membră a ENEMO, care a efectuat o monitorizare extinsă la diferite niveluri.

Observatorii internaționali sunt acreditați de CEC și au dreptul să monitorizeze procesul electoral în toată țara și în toate secțiile de votare. Drepturile lor sunt identice cu cele ale observatorilor naționali, cu excepția dreptului de a depune plângeri privind neregulile, care este în conformitate cu practica internațională. CEC a raportat că a acreditat în total aproximativ 400 de observatori internaționali. Observatorii ENEMO nu s-au confruntat cu restricții sau probleme în efectuarea observațiilor lor.

XIII. ZILELE ALEGERILOR

În conformitate cu practica standard pentru MOA ENEMO care activează cu resurse limitate, misiunea nu a observat Zilele Alegerilor într-o manieră sistemică și cuprinzătoare. În Zilele Alegerilor din 5 și 19 noiembrie, membrii Echipei de Bază, precum și observatorii pe termen lung ai MIOA au observat procesul de pregătire și deschidere a secțiilor de votare, numărarea și tabularea rezultatelor a unui număr limitat de secții de votare,¹⁷² dar și transportarea și preluarea materialelor electorale de către CECEuri.¹⁷³

Ambele zile ale alegerilor au fost în general calme și pașnice. La numărul limitat de secții de votare observate de misiune, procedurile au fost în general efectuate eficient și în conformitate cu legea. Nu se consideră că neregulile procedurale minore sporadice¹⁷⁴ au afectat negativ integritatea procesului sau rezultatul alegerilor. Membrii BESV din secțiile de votare vizitate au fost deschiși și au furnizat informațiile solicitate observatorilor ENEMO.

Amenajarea secțiilor de votare vizitate a fost corespunzătoare, cu câteva excepții. Majoritatea secțiilor de votare vizitate de observatorii ENEMO în ziua alegerilor nu au fost ușor de accesat de către persoanele cu dizabilități locomotorii.¹⁷⁵

La câteva secții de votare observatorii ENEMO au raportat unele cazuri de încălcare a secretului votului, inclusiv prin fotografierea buletinului de vot; prezența alegătorilor în cozi din cauza supraaglomerării; încălcarea tăcerii în ziua alegerilor; funcționarea defectuoasă a camerelor de la secția de votare;¹⁷⁶ numărul insuficient de urne staționare sau urne de vot sigilate necorespunzător; și transportul organizat al alegătorilor.

Dispozițiile procedurale pentru asigurarea secretului votului (adică plierea obligatorie a buletinului de vot sau a altor măsuri) trebuie incluse în lege sau în actele CEC.

Observatorii au raportat, de asemenea, un caz de candidați Șansă și susținătorii lor care obstrucționează accesul alegătorilor la secțiile de votare în primul tur,¹⁷⁷ ceea ce este deosebit de îngrijorător.

Partidele politice ar trebui să se abțină de la exercitarea unei influențe nejustificate asupra alegătorilor, inclusiv prin evitarea influenței în ziua alegerilor.

Procedurile de numărare la secțiile de votare observate au fost urmate în mod corespunzător de BESV. În ceea ce privește transportarea materialelor și tabularea rezultatelor, la cele două CECEuri au fost, în general, respectate procedurile, în pofida întârzierilor cauzate de procesul îndelungat de verificare a Procesului Verbal în perioada primului tur.

172 46 secții de votare pe 5 noiembrie și 31 pe 19 noiembrie.

173 Două CECEuri la 5 noiembrie și două la 19 noiembrie.

174 De exemplu, urnele de vot mobile desigilate, din cauza lipsei de cereri de vot mobil, camerele plasate necorespunzător.

175 În cadrul unei secții de votare vizitate, observatorii au semnalat absența cabinei de vot pentru persoanele cu dizabilități.

176 Observatorii au raportat cazuri în care înregistrarea a fost întreruptă, fie din cauza problemelor de energie electrică, fie a cardurilor de memorie complete.

177 Raportat de la Chirșova. Observatorii au fost informați în continuare că a fost depusă o plângere la nivelul al doilea CECE, după care poliția a fost notificată și a fost deschis un dosar penal.

RECOMANDĂRI

RECOMANDĂRI PRIORITARE

1. Pentru a asigura incluziunea și luarea deciziilor transparente, adoptarea modificărilor la legea electorală ar trebui să fie precedată de consultări cuprinzătoare cu o gamă largă de părți interesate, inclusiv partide politice, administrația electorală și organizații ale societății civile. Reglementările referitoare la aspectele fundamentale ale legislației electorale ar trebui modificate cu mult înainte de perioada electorală. Ar trebui evitate modificările aduse legii electorale în perioada electorală.
2. ENEMO recomandă cu tărie dezvoltarea și implementarea unui cadru de reglementare cuprinzător, conceput exclusiv pentru mass-media online. Acest cadru ar trebui să abordeze cu meticulozitate provocările legate de dezinformare și să stabilească mecanisme care să asigure responsabilitatea în spațiul digital. Ar trebui instituite mecanisme solide de monitorizare și raportare, cu un accent deosebit pe platformele rețelelor sociale. Consideration could be given to establishing a dedicated task force involving relevant stakeholders, including representatives from civil society, media organizations, and legal experts, to collaboratively draft these regulations.
3. Implementarea mecanismelor legale care vizează protejarea integrității sistemului electoral împotriva entităților externe, care pot fi instituite în circumstanțe extraordinare, poate merita luată în considerare. Aceste modificări ar trebui să delimiteze în mod explicit gradul în care măsurile excepționale pot afecta procesul electoral. În plus, pentru a susține principiile de control și de echilibru și pentru a preveni orice ingerință nejustificată în exercitarea drepturilor electorale, este imperativ ca cadrul legal să garanteze evaluarea judiciară promptă a oricăror acțiuni întreprinse de organele privind situațiile excepționale care ar putea avea impact asupra procesului electoral.

ALTE RECOMANDĂRI

Pentru Parlament

4. Amendamentele la Codul Electoral privind înregistrarea candidaților trebuie adoptate cu mult înainte de termenul limită de înregistrare.
5. Se consideră necesară adoptarea unei legislații precise care să garanteze exercitarea dreptului de vot persoanelor care împlinesc vârsta de 18 ani între tururile electorale. În plus, lista alegătorilor ar trebui actualizată între cele două tururi, pentru a include persoanele care au împlinit 18 ani între cele două tururi.
6. Termenele din Codul Electoral ar trebui consolidate, astfel încât toate termenele de înregistrare a candidaților, inclusiv verificarea documentelor de înregistrare și contestații, să expire înainte de începerea oficială a campaniei.
7. S-ar putea lua în considerare impunerea cerinței pentru partidelor politice și blocurilor electorale nereprezentate într-un organ sau unui organ superior, să confirme sprijinul minim în alegeri, în aceleași condiții sau similare ca și candidații independenți.
8. ENEMO recomandă modificarea Legii privind declararea averii și a intereselor personale să fie în conformitate cu Codul Electoral, care prevede ineligibilitatea pentru ocuparea unei funcții publice printr-o hotărâre judecătorească definitivă. ENEMO mai sugerează adăugarea în lege a prevederii că o persoană condamnată nu poate ocupa nu numai aceeași, ci și orice altă funcție publică pentru perioada prevăzută.

9. Având în vedere perioada scurtă de campanie, ENEMO recomandă modificarea Codului Electoral pentru a permite utilizarea "Fondului Electoral" într-un interval rezonabil înainte de începerea oficială a campaniei în scopul pregătirii materialelor electorale în să avanseze și să interzică în mod explicit distribuirea materialelor de campanie înainte de începerea campaniei.
10. Pentru a asigura aplicarea uniformă a legii și pentru a preveni eventualele acțiuni arbitrare, ar trebui luată în considerare clarificarea suplimentară a interzicerii transportului alegătorilor.
11. ENEMO recomandă interzicerea implicării directe în campanie pentru alte categorii de oficiali de nivel înalt, în principal din partea executivului (membri ai guvernului, inclusiv prim-ministrul, și Bașcanul UTA Găgăuzia) dar și pentru Președinte, dacă nu candidează la alegeri.
12. Pentru a asigura condiții de concurență mai egale, ENEMO recomandă ca anunțurile publice majore legate de activitatea instituțiilor de stat să fie realizate în afara campaniei și înainte de începerea acesteia în timp rezonabil.
13. ENEMO recomandă introducerea unor măsuri suplimentare care să permită CEC să aplice sancțiuni în timp util, mai proporționale și disuasive, atât împotriva campaniilor anticipate, cât și împotriva neregulilor din campanie. CEC ar trebui să monitorizeze în mod activ respectarea regulilor campaniei în loc să reacționeze doar la reclamațiile oficiale.
14. Este imperativ ca legislația privind campaniile terților să fie îmbunătățită pentru a oferi linii directoare clare și cuprinzătoare, inclusiv o listă detaliată a activităților interzise. CEC ar trebui să monitorizeze cu rigurozitate potențialele încălcări ale regulamentelor campaniei terților și să aplice sancțiuni disuasive ori de câte ori este necesar.
15. O opțiune de îmbunătățire a supravegherii finanțării partidelor și campaniei ar putea implica delegarea acestor sarcini către alte instituții sau înființarea unui organism interinstituțional dedicat supravegherii finanțării campaniei. În perioadele electorale, este esențial ca CEC să aibă autoritatea supremă asupra supravegherii finanțării campaniei, alte instituții fiind obligate să se conformeze cu promptitudine oricăror solicitări formulate de CEC pentru a asigura o supraveghere eficientă.
16. ENEMO recomandă extinderea obligației de a deschide un cont bancar dedicat campaniei pentru candidații independenți, și pentru ei să raporteze chiar dacă își folosesc propriile resurse sau nu suportă cheltuieli. Pentru a facilita condițiile de raportare financiară pentru candidații independenți, s-ar putea lua în considerare scutirea acestora de la angajarea unui trezorer și solicitarea unui singur raport final la sfârșitul campaniei.
17. ENEMO subliniază importanța implementării unor reglementări riguroase, cu un accent special pe aspecte precum accesul la informații de importanță publică, prevenirea comportamentelor anticoncurențiale și abordarea dezinformării în spațiul mediatic.
18. Este necesară o revizuire rapidă și cuprinzătoare a dispozițiilor legale, pentru a asigura o piață media echitabilă și competitivă și pentru a promova concurența loială. ENEMO subliniază, de asemenea, necesitatea unor norme specifice și solide privind comunicările comerciale în cadrul reglementărilor administrative ale Consiliului Audiovizualului, care ar asigura condiții de concurență echitabile pentru toate entitățile mediatice.
19. ENEMO recomandă cu tărie dezvoltarea și implementarea unui cadru de reglementare cuprinzător, conceput exclusiv pentru mass-media online. Acest cadru ar trebui să abordeze cu meticulozitate provocările legate de dezinformare și să stabilească mecanisme care să asigure responsabilitatea în spațiul digital.
20. ENEMO recomandă modificarea cadrului legal pentru a asigura echilibrul de gen în timpul alocării mandatelor.
21. Normele care reglementează renumărarea ar trebui să fie clare și fiecare criteriu ar trebui să fie considerat separat ca posibil motiv de renumărare, în funcție de gravitatea probelor.
22. Dispoziții procedurale, cum ar fi plierea obligatorie a buletinului de vot sau alte măsuri, pot fi încorporate în lege sau în regulamentele CEC pentru a proteja confidențialitatea votului.

Pentru CEC și OGA de alt nivel

23. CEC ar trebui să dispună de personal adecvat, în special în timpul proceselor electorale, fie prin creșterea personalului permanent, fie prin angajarea de personal temporar suplimentar, instruit corespunzător. Colaborarea cu alte instituții de stat ar trebui consolidată, pentru a aborda deficitul de personal.
24. Pentru a spori transparența și a informa periodic publicul, CEC ar trebui să garanteze publicarea în timp util a tuturor informațiilor relevante transmise de părțile interesate, precum și a deciziilor respective.
25. CEC ar trebui să îmbunătățească eficiența supravegherii financiare prin perfecționarea metodologiei de monitorizare și raportare financiară a partidelor și campaniilor. Este esențial să se asigure transparența prin transmiterea promptă a rapoartelor și abordarea oricăror obstacole legate de sistemele informaționale.
26. Deciziile privind radierea partidului și a candidatului ar trebui să fie luate într-un termen rezonabil, pentru a permite un control jurisdicțional eficient și o cale de atac. În cea mai bună măsură posibilă, ar trebui evitată înregistrarea tardivă a candidaților, pentru a proteja drepturile politice, statul de drept și principiile democratice.
27. Pentru a îmbunătăți transparența, toate deciziile CECE, inclusiv cele privind reclamațiile, precum și procesele-verbale ale ședințelor ar trebui publicate prompt și consecvent pe site-ul CEC, pe lângă faptul că a fost făcut public prin alte mijloace de comunicare.
28. Pentru a îmbunătăți în continuare profesionalismul BESV, s-ar putea lua în considerare formarea capacităților tuturor membrilor BESV.
29. ENEMO recomandă CEC să monitorizeze sistematic nominalizările timpurii ale candidaților și să aplice sancțiuni proporționale și disuasive pentru a asigura principiul egalității de șanse în procesul electoral.
30. Pentru a spori transparența, CEC ar trebui să elaboreze proceduri clare de colectare și agregare a informațiilor privind candidații, sub forma unei liste comune a tuturor candidaților care candidează la alegerile locale, și să le pună la dispoziție pentru consultare publică înainte de ziua alegerilor, împreună cu statisticile de candidați înregistrați pe partid politic, precum și numărul de candidați retrași și respinși.
31. ENEMO recomandă consolidarea și instituționalizarea pe deplin a cooperării strânse și a schimbului de informații legate de finanțarea partidelor și a campaniilor între diferite instituții, inclusiv prin utilizarea integrală a capacităților modulului „Control financiar”.
32. CEC ar trebui să delege controlul supravegherii finanțării campaniilor în raioane către CECE, cu condiția ca CECE să dispună de capacități de a desfășura supravegherea în mod eficient.
33. Pentru a îmbunătăți posibilitatea de control public și transparență, publicarea rapoartelor financiare ar trebui îmbunătățită - rapoartele financiare ar trebui publicate în termenul stabilit, în format de date deschise, cu informațiile privind data publicării, precum și cu corecțiile evidențiate. Pentru a spori și mai mult transparența, CEC ar putea lua în considerare și publicarea rapoartelor bancare zilnice.
34. Modulul „Control financiar” ar trebui îmbunătățit și conectat în continuare cu alte sisteme, pentru a facilita descoperirea neregulilor și pentru a permite verificarea automată a datelor.
35. Partidele politice trebuie să prezinte CEC declarații de donator care să confirme că fondurile donate respectă cerințele legale privind pragurile. Nerespectarea acestor norme poate duce la o acuzare de contravenție împotriva donatorului.
36. CEC nu ar trebui să își limiteze sancțiunile la avertizări repetate, fără caracter disuasiv, însă în cazul încălcărilor repetate și al termenelor nerespectate se aplică sancțiuni mai stricte, mai prompte, mai disuasive și mai proporționale. De asemenea, CEC ar trebui să îmbunătățească actualitatea supravegherii finanțării campaniilor, astfel încât rapoartele să fie publicate la timp și sancțiunile aplicate înainte de ziua alegerilor.

37. Calitatea analizei rapoartelor financiare ar trebui îmbunătățită, acordându-se o atenție deosebită încălcărilor majore și cheltuielilor nedeclareate. Pentru a asigura o supraveghere eficientă, CEC ar trebui să dispună de resurse suficiente.
38. Datele dezagregate privind reprezentarea de gen în administrația electorală ar trebui colectate și publicate într-o manieră cuprinzătoare.
39. Pentru a îmbunătăți transparența în ceea ce privește procesul de soluționare a litigiilor electorale, ENEMO recomandă CEC să extindă registrul online al plângerilor pentru a publica toate plângerile primite de toate nivelurile administrației electorale, împreună cu statutul lor actual și deciziile respective.
40. Pentru a facilita procesul de depunere de plângeri și contestații pentru concurenții electorali, în special pentru cei cu mai puține resurse, ar putea fi luată în considerare elaborarea unui model standardizat, ilustrativ pentru depunerea contestațiilor, care să includă toate cerințele esențiale necesare pentru contestații.

Pentru partidele politice

41. Părțile ar trebui să întreprindă măsuri și să instituie mecanisme interne pentru a îmbunătăți implicarea femeilor în viața politică, aceasta fiind calea cea mai eficientă către asigurarea unei participări semnificative a femeilor în politică.
42. Partidele politice ar trebui să se abțină de la exercitarea unei influențe nejustificate asupra alegătorilor, inclusiv prin evitarea influenței în ziua alegerilor.
43. Partidele politice și alți concurenți electorali ar trebui să includă în mod clar în programele lor și în mesajele de campanie politici specifice pentru femei.

Pentru Guvern și alte instituții implicate în procesul electoral

44. Toate cazurile de înregistrare a candidaților ar trebui să fie decise de către organele competente de gestionare a alegerilor. În cazul în care alegerile viitoare vor avea loc în stare de urgență, organul executiv responsabil în astfel de situații ar trebui să se abțină de la imixtiunea în procesul electoral.
45. CEC și APL ar putea să stabilească un mecanism adecvat pentru a se asigura că toți concurenții pot folosi panourile în mod egal. OGA-urile, în cooperare cu APL și forțele de ordine, ar trebui să monitorizeze plasarea corectă a materialelor de campanie și să aplice sancțiuni în cazurile de nerespectare.
46. ENEMO recomandă CEC și Băncii Naționale a Moldovei să sincronizeze prevederile legate de deschiderea conturilor bancare atât pentru a proteja libertatea de asociere, cât și pentru a preveni corupția politică și spălarea banilor. Băncile ar trebui să informeze prompt Banca Națională cu privire la nedeschiderea contului pentru un concurent, ceea ce ar trebui să se întâmple numai atunci când este justificat. Banca Națională ar trebui să aplice sancțiuni în caz de nerespectare a legislației. CEC ar putea analiza și alte opțiuni, precum implicarea Trezoreriei de Stat sau să recurgă la cele mai bune practici din alte țări.
47. Autoritățile statului ar trebui să acționeze în mod proactiv și decisiv, păstrând în același timp principiile statului de drept, pentru a preveni impactul campaniilor terților, finanțarea din umbră și alte influențe nejustificate asupra voinței alegătorilor, care riscă să submineze democrația în țară pe termen lung.
48. ENEMO sugerează ca Consiliul Audiovizualului să-și extindă activitățile de monitorizare pentru a include pluralismul politic pe tot parcursul anului, depășind perioadele electorale. Această extindere ar spori în mod constant supravegherea conținutului în mass-media și ar asigura respectarea reglementărilor.
49. Având în vedere importanța pedepselor proporționale pentru infractorii, ENEMO îndeamnă cu

respect Consiliul Audiovizualului să susțină o abordare echitabilă și progresivă a sancțiunilor, asigurându-se că acțiunile corective sunt adecvate și iau în considerare efectele de durată asupra organizațiilor media.

50. Este imperativ să se stabilească sisteme robuste de monitorizare și raportare, cu un accent specific pe canalele de social media. Colaborarea strânsă cu aceste platforme este vitală pentru eficientizarea detectării și eradicării dezinformării.
51. Autoritățile ar trebui să continue eforturile de facilitare a participării egale a tuturor cetățenilor la procesul electoral, acordând o atenție specială persoanelor cu dizabilități.
52. Soluționarea litigiilor electorale ar trebui să se desfășoare în timp util pentru a asigura restabilirea sau respectarea rapidă a drepturilor electorale în conformitate cu standardele internaționale. Întârzierile în soluționarea unor astfel de litigii pot împiedica în mod semnificativ eficacitatea procesului de soluționare a litigiilor electorale. Soluționarea în timp util a litigiilor nu numai că restabilește drepturile persoanelor implicate, ci și încurajează încrederea publică în sistemul electoral.

DESPRE ENEMO

Rețeaua Europeană a Organizațiilor de Monitorizare a Alegerilor (ENEMO) este o organizație neguvernamentală internațională care reprezintă o rețea de organizații neguvernamentale civice naționale fondată la 29 septembrie 2001, în Opatija, Croația. Este formată din 21 de organizații interne de monitorizare din 17 țări din Europa Centrală și de Est și Asia Centrală, inclusiv două țări ale Uniunii Europene.

ENEMO încearcă să sprijine interesul comunității internaționale de a promova democrația în regiune, evaluând procesele electorale și mediul politic și oferind rapoarte de observație exacte și imparțiale. Misiunile internaționale de observare ale ENEMO folosesc standarde și standarde internaționale pentru alegerile democratice pentru a evalua procesul electoral și cadrul legal al țării gazdă. ENEMO și toate organizațiile sale membre au aprobat Declarația de principii din 2005 pentru observarea alegerilor internaționale și Declarația principiilor globale pentru observarea și monitorizarea alegerilor nepartizane de către organizațiile cetățenești. Fiecare observator ENEMO a semnat Codul de conduită pentru observatorii electorali internaționali. Organizațiile membre ENEMO au monitorizat peste 250 de alegeri naționale și au instruit peste 250.000 de observatori.

Până în prezent, ENEMO a organizat 39 de misiuni de observare a alegerilor internaționale în 11 țări: Serbia 2022, Alegeri Prezidențiale și Parlamentare; Ungaria 2022, Alegeri Parlamentare; Georgia 2021, Alegeri Locale; Kosovo 2021, Alegerile Locale; Albania 2021, Alegeri Parlamentare; Moldova 2021, Alegeri Parlamentare; Moldova 2020, Alegeri Prezidențiale; Ucraina 2020, Alegeri Locale; Muntenegru 2020, Alegeri Parlamentare; Serbia 2020, Alegeri Parlamentare; Moldova 2019, Alegerile Locale; Ucraina 2019, Alegeri Parlamentare Anticipate; Ucraina 2019, Alegeri Prezidențiale; Moldova 2019, Alegeri Parlamentare; Armenia 2018, Alegeri Parlamentare Anticipate; Moldova 2016, Alegeri Prezidențiale; Ucraina 2015, Alegeri Locale; Ucraina 2014, Alegeri Parlamentare; Ucraina 2014, Alegeri Prezidențiale; Ucraina 2013 –A Reluat Alegerile Parlamentare 2012 În 5 Dec; Kosovo 2013, Alegeri Locale; Ucraina 2012, Alegeri Parlamentare; Kosovo 2011, Re-Alegerile Parlamentare; Kosovo 2010, Alegeri Parlamentare; Kârgâzstan 2010, Alegeri Parlamentare; Ucraina 2010, Alegeri Prezidențiale; Kosovo 2009, Alegeri Locale; Moldova 2009, Alegeri Parlamentare; Georgia 2008, Alegerile Prezidențiale; Kârgâzstan 2007, Alegeri Parlamentare; Ucraina 2007, Alegeri Parlamentare; Ucraina 2006, Alegeri Locale La Poltava, Kirovograd și Chernihiv; Ucraina 2006, Alegeri Parlamentare; Kazahstan 2005, Alegeri Prezidențiale; 30 Albania 2005, Alegeri Parlamentare; Kârgâzstan 2005, Alegeri Prezidențiale; Kârgâzstan 2005, Alegeri Parlamentare; Ucraina 2004, Alegeri Prezidențiale, Reluare A Turului Doi; Ucraina 2004, Alegeri Prezidențiale;

Organizațiile membre ale ENEMO sunt: Centrul Pentru Tranziție Democratică –CDT, Muntenegru; Centrul Pentru Inițiative Civice CCI, Bosnia și Herțegovina; Centrul De Monitorizare și Cercetare – CeMI, Muntenegru; Centrul Pentru Alegeri Libere și Democrație – CeSID, Serbia; GONG, Croația; Societatea Internațională Pentru Alegeri Juste și Democrație – ISFED, Georgia; Asociația KRIIK, Albania; Asociația Cetățenilor MOST, Macedonia; Promo-Lex, Moldova; OPORA, Ucraina; Societatea Pentru Cultură Democratică SDC, Albania; Centrul Internațional Anticorupție Transparency (TIAC), Armenia; Centrul De Monitorizare A Alegerilor și Studii Democratice (EMDS), Azerbaidjan; Comitetul Belarus Helsinki (BHC), Belarus; FSCI, Kazahstan; Institutul Democrat Kosovo (KDI), Kosovo; Coaliția Pentru Democrație și Societatea Civilă, Kârgâzstan; Centrul De Cercetare, Transparență și Responsabilitate (CRTA), Serbia; Obcianske Oko (OKO), Slovacia; Comitetul Alegătorilor Din Ucraina (CVU), Ucraina; Fundația De Responsabilitate Politică (PAF), Polonia.

LISTA DE ABREVIERI

Consiliul Audiovizualului	AVC
Unitatea Teritorială Autonomă	ATU
Blocul Comuniștilor și Socialiștilor	BCeS
Comisia Electorală Centrală	CEC
Comisia pentru Situații Excepționale	CES
Partidul Democratic din Moldova	PDM
Consiliul Electoral al Circumscripției Electorale	DEC
Organ de Gestionare a Alegerilor	EMB
Misiune de Observare a Alegerilor	EOM
Rețeaua Europeană a Organizațiilor pentru Monitorizarea Alegerilor	ENEMO
Partidul Social Democrat European	PSDE
Serviciul de Informare și Securitate	SIS
Autoritatea Publică Locală	LPA
Autoritatea Națională de Integritate	ANI
Partidul Mișcarea Alternativă Națională	MAN
Partidul Acțiune și Solidaritate	PAS
Partidul Comuniștilor din Republica Moldova	PCRM
Partidul Socialiștilor din Republica Moldova	PSRM
Birou Electoral al Secției de Votare	PEB
Agenția Servicii Publice	PSA
Registrul de Stat al Alegătorilor	SRV

ANEXE

ANEXA 1. CIRCUMSCRIPȚII ELECTORALE

CIRCUMSCRIPȚIE	CONSILIERI NIVELUL DOI	CONCILIERI NIVELUL UNU	PRIMARI	ALEĂTORI
Municipiul Chișinău	51	290	19	648,464
Municipiul Bălți	35	22	3	99,931
Anenii Noi	33	310	26	67,738
Basarabeasca	27	89	7	23,640
Briceni	33	308	28	58,849
Cahul	35	411	37	97,436
Cantemir	33	285	27	48,852
Călărași	33	302	28	59,128
Căușeni	33	307	27	70,590
Cimișlia	27	253	23	48,353
Criuleni	33	285	25	58,207
Dondușeni	27	214	22	31,214
Drochia	33	308	28	66,102
Dubăsari	27	129	11	28,153
Edineș	33	332	32	61,699
Fălești	33	359	33	68,875
Florești	33	414	40	68,257
Glodeni	27	211	19	44,956
Hîncești	33	435	39	96,545
Ialoveni	33	307	25	85,067
Leova	21	251	25	41,434
Nisporeni	33	261	23	52,588
Ocnița	27	223	21	38,525
Orhei	35	420	38	97,075
Rezina	27	253	25	37,097
Rîșcani	33	292	28	50,892
Sîngerei	33	302	26	68,698
Soroca	33	369	35	75,393
Sîngerei	33	309	27	75,420
Soldănești	27	225	23	31,437
Ștefan Vodă	33	269	23	55,306
Taraclia	27	167	15	33,445
Telenești	33	323	31	54,056
Ungheni	33	371	33	88,134
UTA Găgăuzia		366	26	129,374
TOTAL	1,086	9,972	898	2,760,930

ANEXA 2. REZULTATELE ALEGERILOR

CONCURENT ELECTORAL	CONSILIERI NIVELUL UNU		CONSILIERI NIVELUL DOI		MAYORS	
	NUMĂR	PROCENTUL DIN NUMĂRUL TOTAL DE CONSILIERI	NUMĂR	PROCENTUL DIN NUMĂRUL TOTAL DE CONSILIERI	NUMĂR	PROCENTUL DIN NUMĂRUL TOTAL DE PRIMARI
Partidul Acțiune și Solidaritate	357	32.87%	3,189	31.98%	291	32.41%
Partidul Socialiștilor din Republica Moldova	256	23.57%	2,282	22.88%	145	16.15%
Candidați Independenți	16	1.47%	449	4.50%	116	12.92%
Partidul Social Democrat European	88	8.10%	1,018	10.21%	103	11.47%
Partidul Dezvoltării și Consolidării Moldovei	57	5.25%	573	5.75%	48	5.35%
Partidul Liberal Democrat din Moldova	41	3.78%	419	4.20%	34	3.79%
Partidul „Renaștere”	35	3.22%	305	3.06%	27	3.01%
Platforma Demnitate și Adevăr	39	3.59%	308	3.09%	20	2.23%
Mișcarea „Respect Moldova”	11	1.01%	147	1.47%	19	2.12%
Partidul Nostru	44	4.05%	188	1.89%	17	1.89%
Liga Orașelor și Comunelor	22	2.03%	192	1.93%	16	1.78%
Partidul Democrat Modern din Moldova	8	0.74%	124	1.24%	14	1.56%
Coaliția pentru Unitate și Bunăstare	10	0.92%	125	1.25%	10	1.11%
Partidul Comuniștilor din Republica Moldova	48	4.42%	199	2.00%	7	0.78%
Partidul Schimbării	10	0.92%	112	1.12%	7	0.78%
Mișcarea Alternativa Națională	20	1.84%	92	0.92%	5	0.56%
Alianța Liberalilor și Democraților pentru Europa	2	0.18%	57	0.57%	4	0.45%
Partidul Liberal	1	0.09%	31	0.31%	3	0.33%
Forța de Alternativă și Salvare a Moldovei	14	1.29%	21	0.21%	3	0.33%
Partidul Național Liberal	1	0.09%	15	0.15%	2	0.22%
Partidul „Democrația Acasă”	5	0.46%	53	0.53%	2	0.22%
Partidul Verde Ecologist	0	0.00%	7	0.07%	1	0.11%

Partidul Voința Poporului	1	0.09%	22	0.22%	1	0.11%
Partidul Acțiunii Comune – Congresul Civic	0	0.00%	12	0.12%	1	0.11%
Mișcarea Profesioniștilor „Speranța - Надежда”	0	0.00%	4	0.04%	0	0.00%
Partidul „Noua Opțiune Istorică”		0.00%		0.00%	0	0.00%
Partidul „NOI”	0	0.00%	3	0.03%	0	0.00%
Partidul „Patrioții Moldovei”	0	0.00%	11	0.11%	0	0.00%
Partidul Popular din Republica Moldova	0	0.00%	2	0.02%	0	0.00%
Partidul „Forța Diasporei”	0	0.00%	3	0.03%	0	0.00%
Partidul „Acasă Construim Europa”	0	0.00%	4	0.04%	0	0.00%
Partidul „Pentru Oameni, Natură și Animale”	0	0.00%	0	0.00%	0	0.00%
Partidul Progresului Național	0	0.00%	3	0.03%	0	0.00%
Partidul Național Moldovenesc	0	0.00%	1	0.01%	0	0.00%
Blocul Electoral “Ruslan Codreanu”	0	0.00%	3	0.03%	0	0.00%
Partidul “Șansă” (înregistrare anulată)						

ANEXA 3. MEMBRII MISIUNII▪ *Echipa de bază*

NUME	POZIȚIE	ȚARA	ORGANIZAȚIA MEMBRĂ ENEMO
Dritan Taulla	Șeful Misiunii	Albania	KRIIK
Nino Rizhamadze	Analist Electoral și Legal	Georgia	ISFED
Maja Milikic	Analist Media	Montenegro	CeMI
Ales Jakubec	Analist Politic	Czech Republic	

▪ *Observatori pe Termen Lung*

NUME	ȚARA	ORGANIZAȚIA MEMBRĂ ENEMO
Mariam Chubabria	Georgia	ISFED
Elidon Lamani	Albania	KRIIK
Dragan Nikodijevic	Serbua	CeSID
Rigers Bena	Albania	SDC

